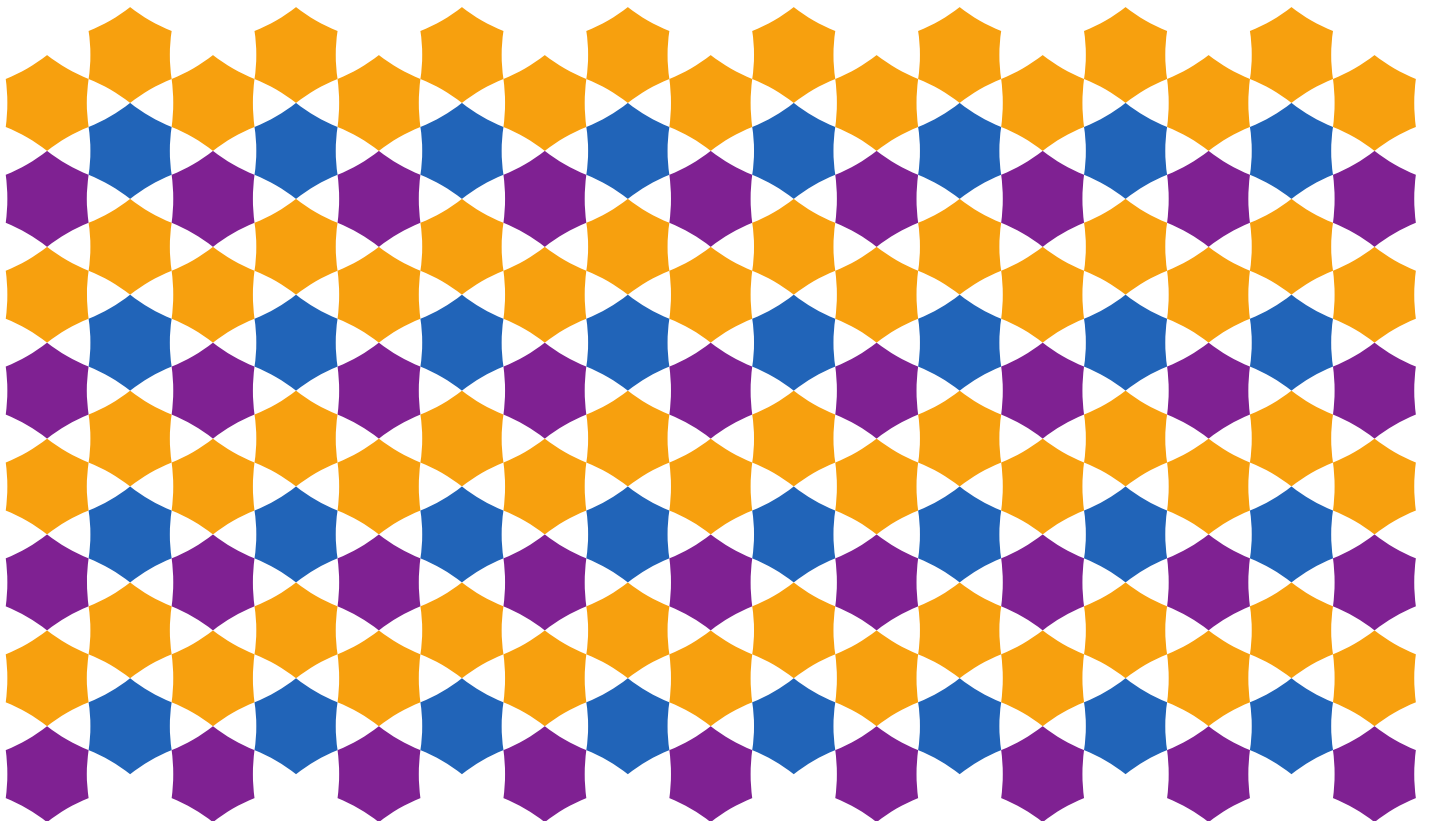

Hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning

Rapportering av ett regeringsuppdrag

Rapport 2015:25

Hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning – rapportering av ett regeringsuppdrag

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2015

Författare: Magdalena Inkinen (projektledare), Kristina Tegler Jerselius och Julia Carlsson (praktikant)

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning	4
Mänskliga rättigheter – en introduktion	5
Internationella konventioner om mänskliga rättigheter	5
Hur de mänskliga rättigheterna efterlevs i Sverige	6
Våldets effekter och utmaningar för yrkespersoner	7
Inledning	9
Uppdrag och syfte	9
Metod och datamaterial	10
Rapportens disposition	13
Kunskapsöversikt	14
Mänskliga rättigheter	14
Mäns våld mot kvinnor	17
Våld mot barn	21
Kartläggning – en samlad bild	24
Undervisning om de tre områdena	24
Undervisningens omfattning	26
Mål och innehåll	28
Undervisningsformer och examination	32
Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena	34
Planer på förändringar i undervisningen om de tre områdena	35
Goda exempel	36
Läkarutbildningen vid Linköpings universitet	37
Tandläkarutbildningen vid Karolinska institutet	38
Socionomutbildningen vid Linköpings universitet	40
Förskolläraryrket vid Örebro universitet	42
Uppdragsutbildning vid Ericastiftelsen	44
Slutsatser och reflektioner	46
Mänskliga rättigheter – ett område som får stort utrymme	46
Våld mot barn – undervisning om området ingår inte alltid	46
Mäns våld mot kvinnor – det område som ingår minst	47
Utvecklingsområden	48
Referenser	50

Bilaga 1: Kartläggning – redovisning per yrkesexamen.....	54
Pedagogik och lärarutbildning.....	55
Förskollärarexamen.....	55
Grundlärarexamen – fritidshem	63
Grundlärarexamen – förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3	70
Grundlärarexamen – grundskolans årskurs 4–6	77
Yrkeslärarexamen.....	85
Ämneslärarexamen – grundskolans årskurs 7–9	92
Ämneslärarexamen – gymnasieskolan	99
Samhällsvetenskap, juridik, handel och administration	107
Juristexamen	107
Psykologexamen.....	113
Psykioterapeutexamen	120
Hälso- och sjukvård samt social omsorg	127
Barnmorskeexamen	127
Läkarexamen	134
Sjuksköterskeexamen	141
Socionomexamen.....	149
Specialistsjuksköterskeexamen – hälso- och sjukvård för barn och ungdomar	155
Tandläkarexamen.....	162
Bilaga 2: Enkät till lärosätena	168

Sammanfattning

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga hur frågor om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i utbildningar som leder fram till följande examina: barnmorskeexamen, förskollärarexamen, grundläroreexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, psykoterapeutexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar, tandläkarexamen, yrkesläroreexamen och ämnesläroreexamen. I uppdraget ingår även att redovisa goda exempel på hur mänskliga rättigheter och frågor om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i dessa utbildningar.

För att kunna genomföra uppdraget har UKÄ skickat ut en enkät till samtliga lärosäten med examenstillstånd för de ovan nämnda utbildningarna. Svar har kommit in angående 188 utbildningar, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 78 procent. Vidare har UKÄ samlat in kompletterande information om fem utbildningar som har valts ut som goda exempel.

Kartläggningen av de 188 utbildningarna visar att stor vikt läggs vid undervisning om mänskliga rättigheter. Enligt enkätsvaren ingår det undervisning om området i så gott som alla utbildningar och den undervisning som ges är relativt omfattande. I de flesta fall är kunskap om området inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och det finns oftast lärandemål för området. Innehållet i undervisningen förefaller vara brett och omfattar både teori och kunskaper om hur studenten kan agera med beaktande av mänskliga rättigheter i det framtida yrket. I de flesta utbildningar används kurslitteratur och studenterna examineras inom området. Vidare har lärarna relativt ofta erfarenhet av forskning som rör mänskliga rättigheter.

Däremot ingår det inte i lika stor utsträckning undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i de undersökta utbildningarna. Det är också mer ovanligt att kunskap om dessa områden är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och att det finns lärandemål för områdena. I vissa fall saknas det undervisning på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan beakta frågor om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i sina kommande yrken. Vidare förekommer det mer sällan kurslitteratur och examination och lärarna har i mindre utsträckning erfarenhet av forskning inom områdena. Mäns våld mot kvinnor är det område som överlag får minst utrymme.

Enkätsvaren visar att det i första hand är på vissa lärarutbildningar som det helt saknas undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. På övriga utbildningar ingår det oftast undervisning om dessa områden, även om resultaten i vissa fall är osäkra på grund av låga svarsfrekvenser. Av enkätsvaren framgår också att man på vissa lärarutbildningar fokuserar på våld mellan barn i skolan och att frågor om våld mot barn i hemmet inte alltid tas upp.

UKÄ:s sammanvägda intryck är att undervisningen om mänskliga rättigheter fungerar väl. Däremot behöver undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn utvecklas för att studenterna ska få de kunskaper de behöver för att möta våldsutsatta personer i sina kommande yrken. Det är först och främst viktigt att det ingår undervisning om dessa områden i de utbildningar där det är relevant. Dessutom bör kunskap om områdena vara inskriven i utbildningsplaner och kursplaner, det bör finnas lärandemål, studenterna bör examineras och det bör ingå undervisning om områdena både på en teoretisk och praktisk nivå. UKÄ menar att de goda exempel som beskrivs i rapporten kan bidra med idéer om hur undervisningen kan stärkas.

Mänskliga rättigheter – en introduktion

Denna inledande text är skriven av Maria Eriksson som är professor i socialt arbete vid Mälardalens högskola. Maria Eriksson forskar bland annat om föräldraskap och barns rättigheter, med fokus på frågor om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Jag var rädd för att min pappa skulle [få reda på vad jag hade sagt] för när han fick se papprena om vad jag hade sagt så blev han arg och slog mig då också.

Citatet ovan kommer från en nioårig pojke vi kan kalla Johan. Det är hämtat från en intervju om att som våldsutsatt barn vara med om en utredning inom socialtjänsten (Eriksson och Näsman 2011:67). Enligt FN:s barnkonvention har barn både rätt att komma till tals om sin situation och rätt att skyddas från våld. Professionella ingripanden i barns liv kan behövas för att säkra skyddet, men i Johans fall verkar själva utredningsförfarandet också ha bidragit till hans utsatta situation. Johans berättelse illustrerar ett av de många dilemman som bland annat socialtjänstens utredare står inför när de arbetar med att säkra våldsutsatta barns mänskliga rättigheter.

Sverige har genomgående varit ett av de länder som snabbt har ställt sig bakom internationella konventioner och andra överenskommelser om mänskliga rättigheter. Genom dessa internationella åtaganden har vi förbundit oss att genomföra en effektiv, omfattande och samordnad nationell politik för att förebygga och bekämpa alla former av våld mot kvinnor och barn, inklusive våld i hemmet (SOU 2015:55). De yrkesutbildningar som diskuteras i den här rapporten är en viktig pusselbit när det handlar om att leva upp till dessa internationella åtaganden och de är en nyckel till framtida förbättringar av den professionella praktiken.

Internationella konventioner om mänskliga rättigheter

Utgångspunkten för FN:s arbete med mänskliga rättigheter är den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna från 1948 (www.fn.se). Enligt denna ska alla människor, oavsett till exempel ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt (se artikel 2) komma i åtnjutande av fundamentala fri- och rättigheter, såsom rätten till liv, rätten till personlig frihet och säkerhet, rätten till jämlikhet i familjen, rätten till hälsa och rätten att inte utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Mänskliga rättigheter omfattar även kvinnor och barn, och våld mot kvinnor och barn utgör allvarliga kränkningar som undergräver kvinnors respektive barns grundläggande mänskliga rättigheter. Principiella ställningstaganden av internationella sammanslutningar som FN och Europarådet tillämpas dock inte i ett vakuum, utan i samhällen präglade av olika former av ojämlikhet. Med tiden har den insikten fått fäste i politiken på både internationell och nationell nivå, och under de senaste decennierna har det genomförts en rad insatser för att förverkliga de mänskliga rättigheterna även för grupper som på olika sätt underordnas eller marginaliseras, däribland kvinnor och barn.

FN:s konvention om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor – Kvinnokonventionen, eller CEDAW (*Convention on the elimination of all forms of discrimination against women*) – antogs 1979 och är en av FN:s sju kärnkonventioner. Konventionen kräver att staterna skyddar kvinnor mot allt slags våld, såväl i familjen som i andra sammanhang. Ytterligare ett viktigt steg från FN:s håll är *Deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor* från 1993. I artikel 1 i deklARATIONEN definieras våld mot kvinnor som ” varje genusrelaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnor innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande vare sig det sker offentligt eller privat”. På nationell nivå följdes FN:s arbete i början av 1990-talet av en översyn av den svenska politiken och lagstiftningen, vilken resulterade i kvinnofridsreformen 1998.

Även på europeisk nivå har det länge pågått ett viktigt arbete på området. Europarådet bildades 1949 med syfte att skydda och värna de mänskliga rättigheterna i Europa, och Europarådet har haft våld mot kvinnor som ett prioriterat område sedan 1993. Det senaste viktiga steget är Istanbulkonventionen, det vill säga *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet*, som antogs 2011 och som Sverige ratificerade 2014.

När det gäller barns rättigheter formuleras de 1989 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och den är mycket tydlig när det gäller barns rätt till en uppväxt fri från våld. Artikel 19 i barnkonventionen anger att konventionsstaterna ska vidta alla åtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld samt övergrepp, vanvård, misshandel och sexuella övergrepp. Det framgår också att skyddsåtgärderna bör innefatta såväl förebyggande arbete som identifiering, undersökning, behandling, uppföljning och rättsliga ingripanden. Andra viktiga artiklar är artikel 34, som anger att varje barn har rätt att skyddas mot sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi, och artikel 39, som tar upp att barn som utsatts för övergrepp eller utnyttjande har rätt till rehabilitering och hjälp till social återanpassning.

Sverige ratificerade konventionen 1990 och har sedan dess genomfört en rad insatser för att anpassa svensk lagstiftning och se till att vi lever upp till barnkonventionens krav. I skrivande stund pågår ett arbete med att stärka barns rättigheter ytterligare, bland annat genom att göra barnkonventionen till svensk lag.

Hur de mänskliga rättigheterna efterlevs i Sverige

Allt våld mot barn har varit förbjudet i Sverige sedan 1979. Återkommande undersökningar visar å ena sidan att föräldrars våld mot barn minskade betydligt efter att lagen infördes, men å andra sidan att det fortfarande är en grupp barn som utsätts för olika former av våld (Janson m.fl. 2011). Exempelvis har i storleksordningen 15 procent av alla barn i Sverige någon gång blivit utsatta för fysiskt våld av någon eller båda sina föräldrar.

Under 2014 anmäldes drygt 28 000 misshandelsbrott mot kvinnor, varav knappt 18 000 brott gällde misshandel inomhus av en bekant gärningsperson (www.bra.se). Kriminalstatistiken synliggör dock endast en liten del av våldet. Till exempel tyder Brottsförebyggande rådets (Brå) studier på att det endast är knappt fyra procent av dem som utsätts för våld i en nära relation som anmäler händelsen (se SOU 2015:86). När det gäller utsatthet för fysiskt våld i nära relationer visar undersökningar att andelen ligger på mellan 7 och 28 procent av kvinnor i Sverige, beroende på studie. Den lägre siffran kommer från Brå och den högre från nya studier av Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2014) respektive EU:s Fundamental Rights Agency (2014). I studier som dessa framträder i synnerhet sexuellt våld och våld i nära relationer

tydligt som fenomen vilka särskilt drabbar kvinnor. Våld förekommer visserligen även i samkönade relationer, och det händer att kvinnor använder våld i heterosexuella parrelationer, men ju allvarligare och mer utvecklat våldsmönster, desto troligare är det att det handlar om mäns våld mot kvinnor.

Mäns våld mot kvinnor är en fråga som också berör barns mänskliga rättigheter. Att utsätta barn för upplevelser av våld mot en förälder – oftast mamman – kan definieras som en form av psykisk barnmisshandel. Det är upplevelser som är känslomässigt påfrestande och kan skapa trauman. Det är en del av bakgrunden till att barn som bevittnar våld numera definieras som brottsoffer i socialtjänstlagen och sedan 2006 har rätt till brottsskadeersättning. Hur många barn i Sverige som upplever våld från den ena föräldern mot den andra vet man inte exakt, men ett antal studier tyder på att det kan handla om ungefär vart tionde barn som någon gång upplever våld, och att vart tjugonde upplever våld ofta. Dessa barn kan även vara direkt utsatta för våld eller sexuella övergrepp (Janson m.fl. 2011, SOU 2015:55).

Folkkrätten är tydlig när det handlar om staternas ansvar att vidta de åtgärder som krävs för att bekämpa våld mot kvinnor och barn. En färsk genomgång av jämställdhetspolitiken under det senaste decenniet när det gäller mäns våld mot kvinnor synliggör å ena sidan en politisk vilja att ta det ansvaret, med ökade resurser och ett ökat antal insatser för att motverka våldet, men å andra sidan bristande implementering av uttalade politiska ambitioner (Eriksson i SOU 2015:86).

Exempelvis pekar Inspektionen för vård och omsorg (IVO 2014) i den senaste nationella tillsynen på att det finns brister i många kommuners arbete. Detta trots att lagstiftningen är tydlig om kommunernas ansvar och att det dessutom finns allmänna råd, utbildningsmaterial och vägledning från Socialstyrelsen i syfte att ge stöd till personal som arbetar inom området. Otillräcklig utbildning av yrkespersoner kan vara en del av förklaringen till de stora svårigheterna att omsätta politik för mänskliga rättigheter i praktiken.

Våldets effekter och utmaningar för yrkespersoner

Våld mot barn och våld mot kvinnor är kriminella handlingar och är därför självklart en rättslig angelägenhet. Våldet har dessutom ofta långtgående konsekvenser för de utsattas hälsa och välfärd på både kort och lång sikt, och även för barnets situation i skolan och möjligheter till lärande (se t ex Eriksson m fl 2013). Våldet innebär även stora kostnader för samhället, förutom de kostnader och det lidande som drabbar individer (se SOU 2015:55).

En effekt av våldet är utsatthet – viktimering. Det är en pågående process skapad av såväl våldsutövarens handlingar som av reaktioner från andra i kontakt med den som utsatts för våld. Det är inte bara fysiskt våld eller hot som verkar viktimerande. Underlåtenhet, exempelvis att inte ta hänsyn till rädsla eller att inte erkänna våldshandlingar som våld, kan också bidra. En särskilt problematisk form av underlåtenhet i förhållande till utsatta barn, inklusive barn som upplevt den ena förälderns våld mot den andra, är just att inte giltiggöra deras erfarenheter av våld (Eriksson m.fl. 2013). Bemötandet av dem som är utsatta blir mycket viktigt.

Våld i enskilda barns eller kvinnors liv berör en rad olika verksamheter. Det betyder att våldet måste hanteras av olika yrkespersoner vilka i sin tur förhåller sig till skilda delar av rättssystemet och formas av olika professionella traditioner. Resultatet kan bli en ytterst motsägelsefull situation både för dem som utsatts för våld och för berörda yrkespersoner. Ett flertal studier, däribland en undersökning av rättssystemet som arena för skydd av kvinnors och barns mänskliga rättigheter i sex EU-länder, dokumenterar exempelvis hur skyddsåtgärder som kontaktförbud och liknande kan undergrävas av domstolarnas beslut om vårdnad eller umgänge (Eriksson m.fl. 2013).

Den här typen av problem berör alla de yrkespersoner som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor och barn. Det kan röra sig om handläggare inom socialtjänsten med ansvar för utredningar om barns behov av skydd och stöd, läkare eller kuratorer inom hälso- och sjukvården som möter de negativa effekter en sådan motstridig situation kan få för de våldsutsattas återhämtningsprocess och lärare som får ta del av barnens tankar, känslor och reaktioner efter ett umgänge som inte upplevs som tryggt av barnen.

Både våldets effekter och komplexiteten i hanteringen av våld ställer alltså krav på dem som ska arbeta med frågan. Detta understryker betydelsen av att yrkespersoner inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården samt utbildningsväsendet har relevanta kunskaper. De behöver ha kunskap om såväl våldet som om professionella roller och samordnade insatser för att säkra skydd och stöd till utsatta (samt ansvarstagande och förändring när det gäller våldsutövare). Det är även viktigt att den integrering av frågor om våld mot barn och våld mot kvinnor i området mänskliga rättigheter som kunnat ses i politiken under de senaste decennierna (Kelly 2005, SOU 2015:55) återfinns i lärosätenas praktik då de utbildar personer som arbetar med hälsa, välfärd och utbildning. Blivande yrkespersoner behöver lära sig att hantera social ojämlikhet och utveckla förhållningssätt som kan realisera mänskliga rättigheter i praktiken, även för kvinnor och barn.

Inledning

Regeringen har som långsiktigt mål att säkerställa att de mänskliga rättigheterna respekteras i Sverige (skr. 2001/02:83; skr. 2005/06:95). Det innebär att den svenska rättsordningen ska stämma överens med de internationella konventioner om mänskliga rättigheter som Sverige har anslutit sig till och att konventionerna ska följas både på nationell och kommunal nivå.

De mänskliga rättigheterna uttrycks i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 och i ett antal konventioner som har tagits fram av FN och andra internationella organisationer. De kommer också till uttryck i den svenska lagstiftningen. Konventionerna om mänskliga rättigheter innehåller en lång rad rättigheter som innefattar grundläggande friheter, rätten till skydd mot övergrepp samt rättigheter som syftar till att tillgodose grundläggande behov. I flera konventioner betonas särskilt vikten av att skydda barn och kvinnor mot våld, som i FN:s deklaration om barnets rättigheter (barnkonventionen), FN:s deklaration om avskaffandet av mäns våld mot kvinnor samt Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen).

I arbetet med att säkerställa att de mänskliga rättigheterna respekteras i Sverige är det viktigt att de yrkesgrupper som i hög grad arbetar med människor, och som i sin yrkesutövning kan komma i kontakt med våldsutsatta personer, har tillräckliga kunskaper om de mänskliga rättigheterna. Därför är det angeläget att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter – inklusive mäns våld mot kvinnor och våld mot barn – i utbildningar som leder fram till sådana yrken. Dessa yrken finns bland annat inom hälso- och sjukvård, social omsorg, förskola, skola och fritidsverksamhet, polis och rättsväsende samt psykologisk och terapeutisk verksamhet.

Uppdrag och syfte

I regleringsbrevet för 2015 fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag av regeringen att kartlägga hur frågor om mänskliga rättigheter beaktas i utbildningar som leder fram till följande examina: barnmorskeexamen, förskollärarexamen, grundläraresexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, psykoterapeutexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar, tandläkarexamen, yrkesläraresexamen och ämnesläraresexamen. Enligt uppdraget ska UKÄ särskilt kartlägga hur frågor om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i dessa utbildningar. Det ingår även att redogöra för goda exempel på hur mänskliga rättigheter och frågor om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i de berörda utbildningarna.

I den här rapporten redovisas resultatet av UKÄ:s arbete med detta uppdrag. I enlighet med uppdraget finns det två syften med rapporten. Det första syftet är att beskriva hur frågor om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn (som fortsättningsvis även kallas ”områden”) behandlas i de utbildningar som ingår i uppdraget. Det andra syftet är att bidra med idéer och förslag på hur man kan undervisa om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i högre utbildning. Det görs genom att beskriva goda exempel på hur man undervisar om de tre områdena på några särskilt utvalda utbildningar.

Metod och datamaterial

För att besvara rapportens två syften har undersökningen delats upp i två delar. Den första och mest omfattande delen består i att kartlägga hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i de utbildningar som ingår i uppdraget. För att få information om hur de tre områdena beaktas vid de berörda utbildningarna genomfördes en enkätundersökning. Enkäten skickades ut till alla lärosäten med examenstillstånd för de berörda utbildningarna.

Den andra och mer avgränsade delen av arbetet har bestått i att välja ut ett mindre antal utbildningar som kan fungera som goda exempel på hur man undervisar om de tre områdena i de aktuella utbildningarna. Lärosätena fick själva välja ut exempel på hur sådan undervisning kan bedrivas och uppmanades av UKÄ att skriftligt beskriva hur de har lagt upp undervisningen inom de valda utbildningarna.

Nedan följer en närmare beskrivning av de avgränsningar och metodval som har gjorts med avseende på utformning av enkäten, utbildningar som ingår i kartläggningen, insamling av enkätsvar, analys av enkätsvar samt urval och beskrivning av goda exempel.

Utformning av enkäten

I den enkät som gick ut till lärosätena ställdes först vissa bakgrundsfrågor och därefter ett antal frågor som syftade till att få information om hur de tre områdena behandlas i de berörda utbildningarna. Följande frågeställningar stod i fokus i enkäten:

- Ingår det undervisning om de tre områdena i utbildningarna?
- Hur omfattande är undervisningen?
- Finns det uttalade lärandemål och hur ser innehållet i undervisningen ut?
- Vilka undervisningsformer används och förekommer det examination?
- Vilka är lärarna och vilken kompetens har de om de tre områdena?
- Finns det planer på att förändra undervisningen om de tre områdena?

För att få svar på de olika frågeställningarna ställdes flera enkätfrågor kring varje tema. De flesta frågor i enkäten var flervalfrågor med möjlighet för lärosätena att lämna egna kommentarer i anslutning till svaren.

Enkäten avgränsades till de tre områden som ska ingå enligt uppdragsbeskrivningen, det vill säga mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Naturligtvis finns det även annat våld som innebär en kränkning av de mänskliga rättigheterna, inte minst andra former av våld i nära relationer. Av utrymmesskäl har dock undersökningen inte breddats ytterligare. Eftersom varje enkätfråga behövde ställas för vart och ett av de tre områdena bedömdes att enkäten redan var tillräckligt omfattande. I anvisningarna till enkäten framgick dock att det fanns möjlighet att redogöra för undervisning om andra former av våld i anslutning till de frågor som rörde mänskliga rättigheter i bred bemärkelse.

Utbildningar och inriktningar som ingår i kartläggningen

Gemensamt för de utbildningar som ingår i uppdraget är att Högskoleförordningens (1993:100) examensordning uttryckligen tar upp mänskliga rättigheter i examensmålen för utbildningarna. Det innebär att studenten under utbildningen ska ha tillägnat sig vissa kunskaper med avseende på mänskliga rättigheter för att avlägga examen. Målen är något olika formulerade för olika examina.

- För barnmorskeexamen, psykoterapeutexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen och tandläkareexamen ska

studenten ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”. Samma formulering gäller för psykologexamen förutom att studenten där ska visa ”fördjupad förmåga”.

- För läkarexamen gäller att studenten ska ”visa förmåga till helhetssyn på patienten utifrån ett vetenskapligt och humanistiskt synsätt med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.
- För juristexamen ska studenten ”visa förmåga att inom området göra bedömningar med hänsyn till relevanta vetenskapliga och samhällliga frågor, såsom de mänskliga rättigheterna och etiska aspekter”.
- För de olika lärarexamina finns två mål. Enligt det ena målet ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen”. Enligt det andra målet ska studenten ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna.” För förskolläraryxamen gäller samma formulering förutom att ”skolan” är utbytt mot ”förskolan”.

Examensmål om mänskliga rättigheter finns även för fler yrkesexamina än dem som nämns i uppdraget. Det gäller till exempel utbildningarna mot apotekare, arbetsterapeut, audionom, fysioterapeut, logoped, optiker, röntgensjuksköterska och tandhygienist. Det gäller också speciallärarexamen och specialpedagogexamen liksom övriga inriktningar mot specialistsjuksköterskeexamen. UKÄ har dock valt att avgränsa kartläggningen till de yrkesexamensprogram som nämns i uppdraget eftersom det bedömdes vara ett tillräckligt brett urval för att dra intressanta slutsatser.

När det gäller grundlärarexamen och ämneslärarexamen gjordes dock ett tillägg till uppdraget eftersom det finns olika inriktningar för dessa examina. Grundlärarexamen finns med inriktning mot arbete i fritidshem, förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 samt grundskolans årskurs 4–6 medan ämneslärarexamen finns med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan. Det kan ibland finnas betydande skillnader mellan de olika inriktningarna beroende på hur lärosätena har valt att lägga upp utbildningarna. Därför fick de lärosäten som besvarade enkäten välja om de ville besvara en gemensam enkät för flera inriktningar eller en separat enkät för varje inriktning. De flesta valde det senare alternativet och därför redovisas svaren uppdelade på respektive inriktning.

Insamling av enkätsvar

Bland de utbildningar som ingår i uppdraget gjordes en totalundersökning. Det innebär att enkäten skickades ut till alla lärosäten som vid den aktuella tidpunkten hade tillstånd att utfärda de examina och examensinriktningar som ingår i uppdraget. Totalt rörde det sig om 258 examenstillstånd vid 36 lärosäten. Antalet utbildningar som ingick i den population som skulle besvara enkäten var dock mindre än så. Det beror på att inte alla inriktningar för specialistsjuksköterskeexamen ingick i populationen men också på att vissa utbildningar inte gavs vid tidpunkten för enkäten.

För att avgöra om en utbildning gavs utgick UKÄ från de uppgifter lärosätena lämnade i samband med insamlingen av enkätsvar. UKÄ undersökte även om det fanns registrerade studenter på utbildningen läsåret 2013/14 (som var de senast tillgängliga uppgifterna under arbetet med rapporten). Om så var fallet gjordes bedömningen att utbildningen gavs. Det kan dock finnas utbildningar som har upphört efter läsåret 2013/14 utan att UKÄ har information om det.

Om de utbildningar som inte ingår i populationen räknas bort uppgår antalet till 242. Enkät svar har kommit in avseende 188 utbildningar, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 78 procent. Eftersom populationen kan vara något mindre än UKÄ:s beräkningar visar innebär det att svarsfrekvensen är minst 78 procent. Överlag bedöms svarsfrekvensen vara tillfredsställande. Det är dock bekymmersamt att den är låg för vissa yrkesexamensprogram eftersom det begränsar möjligheten att dra säkra slutsatser om dessa program.

Tabell 1 visar att svarsfrekvensen är högst (100 procent) på grundläroprogrammen med inriktning mot arbete i fritidshem, juristprogrammen, läkarprogrammen och tandläkarprogrammen. Lägst svarsfrekvens har ämnesläroprogrammen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 samt sjuksköterskeprogrammen (i båda fallen 56 procent). När det gäller programmets inriktning (enligt Svensk utbildningsnomenklatur, SUN) är svarsfrekvensen högre bland utbildningar inom pedagogik och läroutbildning än inom samhällsvetenskap, juridik, handel och administration (som fortsättningsvis även kallas ”samhällsvetenskap och juridik”) respektive hälso- och sjukvård samt social omsorg.

Tabell 1. Yrkesexamensprogram och inriktningar, antal nybörjare läsåret 2013/14, antal utbildningar, antal enkät svar och svarsfrekvens.

Yrkesexamensprogram	Antal nybörjare 2013/14	Antal utbildningar	Antal enkät svar	Svarsfrekvens (procent)
Totalt	24 137	242	188	78
Pedagogik och läroutbildning	10 995	138	114	83
Förskollärare	3 633	20	19	95
Grundläroare – fritidshem	713	14	14	100
Grundläroare – FK, åk 1–3	1 468	20	17	85
Grundläroare – åk 4–6	1 166	20	17	85
Yrkesläroexamen	641	12	10	83
Ämnesläroexamen – åk 7–9	695	25	14	56
Ämnesläroexamen – gymnasieskolan	2 679	27	23	85
Samhällsvetenskap, juridik mm	2 702	28	20	71
Juristexamen	1 767	6	6	100
Psykologexamen	708	10	6	60
Psykoterapeutexamen	227	12	8	67
Hälso- och sjukvård, social omsorg	10 332	76	54	71
Barnmorskeexamen	288	13	8	62
Läkarexamen	1 617	7	7	100
Sjuksköterskeexamen	5 385	25	14	56
Socionomexamen	2 406	16	11	69
Specialistsjuksköterskeexamen, barn/unga	283	11	10	91
Tandläkarexamen	353	4	4	100

Analys av enkät svar

I redovisningen av enkät svaren ges både en samlad beskrivning av alla utbildningar och en beskrivning av olika yrkesexamensprogram. Ambitionen har däremot inte varit att dra slutsatser om hur frågor om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och

våld mot barn hanteras vid en enskild utbildning vid ett visst lärosäte. Ett sådant angreppssätt skulle bli allt för omfattande.

Valet att beskriva de olika yrkesexamensprogrammen för sig och inte enbart ge en samlad bild grundar sig i att de yrkesexamensprogram som ingår i kartläggningen skiljer sig åt i flera avseenden som kan ha betydelse för förutsättningarna att beakta de tre områdena i utbildningen. De tillhör olika ämnesområden, vissa ges på grundnivå medan andra ges på avancerad nivå, de har olika poängomfattning och de är olika stora räknat i antal högskolenybörjare. Lärarprogrammen utmärker sig vidare genom att ämnesstudierna ofta sker vid andra institutioner än den institution (eller motsvarande) som ansvarar för utbildningen. Det har sannolikt betydelse för möjligheten att påverka innehållet i utbildningen som helhet.

Resultaten från kartläggningen presenteras både i löpande text och tabeller. I kapitlet som ger en samlad bild för alla utbildningar redovisas resultaten huvudsakligen i procentandelar. I bilaga 1, där resultaten för respektive yrkesexamensprogram redovisas, presenteras istället *antalet* lärosäten som har uppgett ett visst svarsalternativ.

Eftersom kartläggningen baseras på en enkät innebär det att resultaten utgår från lärosätenas egna uppgifter om hur de tre områdena beaktas i de berörda utbildningarna. UKÄ har inte gjort någon egen undersökning av hur det faktiskt ser ut. Bedömningen är dock att enkätsvaren är tillförlitliga och att de ger en rättvisande bild av hur de tre områdena behandlas i de utbildningar som ingår i kartläggningen.

Urval och beskrivning av goda exempel

Med hjälp av enkätsvaren har UKÄ valt ut ett mindre antal utbildningar som kan fungera som goda exempel på hur frågor om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn tas upp. Urvalet gjordes bland de utbildningar som lärosätena lyfte fram som goda exempel i sina enkätsvar. Bland dessa valdes åtta utbildningar som representerar olika ämnesområden och lärosäten och som gjorde det möjligt att belysa alla tre områdena. De berörda lärosätena valde att låta fem av dessa utbildningar ingå i beskrivningen av goda exempel.

I början av hösten 2015 kontaktades de aktuella lärosätena och ombads beskriva hur de har lagt upp och genomfört undervisningen i respektive utbildning. Lärosätena skickade också in ytterligare information i form av utbildningsplaner, kursplaner och annan skriftlig dokumentation. Beskrivningen av goda exempel bygger därmed helt på utbildningarnas egna beskrivningar av hur de arbetar. Utifrån dessa beskrivningar diskuterar UKÄ likheter och olikheter mellan utbildningarna och reflekterar kring vilka fördelar som finns med olika arbetssätt.

Rapportens disposition

Rapporten är disponerad på följande sätt. I nästa kapitel redogör UKÄ för kunskapsläget på området genom att beskriva en del av de utredningar och studier som har gjorts tidigare när det gäller de tre områdena. Därefter följer ett kapitel där UKÄ ger en samlad bild av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i de utbildningar som ingår i kartläggningen. Efter det följer beskrivningen av goda exempel. Rapporten avslutas med några reflektioner kring huvudresultaten från kartläggningen och redovisningen av goda exempel.

Sist i rapporten finns en relativt omfattande bilaga som består av två delar. I bilaga 1 finns beskrivningen av hur de tre områdena hanteras i olika yrkesexamensprogram. I bilaga 2 finns enkäten som ligger till grund för kartläggningen.

Kunskapsöversikt

Detta avsnitt syftar till att sätta in kartläggningen i ett bredare sammanhang genom att beskriva vad som gjorts tidigare inom områdena mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Avsnittet innehåller en kortfattad redogörelse för tidigare genomförda kartläggningar och analyser inom området och särskild uppmärksamhet riktas mot frågor som rör högre utbildning. Vidare sker en genomgång av de lagar och konventioner som styr arbetet med de tre områdena och en redogörelse görs för relevanta politiska viljeyttringar inom dessa tre områden.

Mänskliga rättigheter

Regeringen har ett långsiktigt mål att säkerställa full respekt för mänskliga rättigheter (skr. 2001/02:83; skr. 2005/06:95). Detta betyder att mänskliga rättigheter inte ska få kränkas, att de konventioner som Sverige har anslutit sig till ska följas och att den svenska rättsordningen ska ligga i linje med konventionerna.

I syfte att uppnå detta har regeringen genomfört flera kartläggningar och inrättat två handlingsplaner med fokus på mänskliga rättigheter. Den första kartläggningen, *Mänskliga rättigheter i Sverige – en kartläggning* (Ds 2001:10) som genomfördes 2001, fokuserade på myndigheternas arbete med mänskliga rättigheter. Särskilt fokus riktades mot de olika nationella och internationella kontrollmekanismer som finns för att säkerställa att de mänskliga rättigheterna respekteras. En genomgång gjordes också av fri- och rättigheter såsom rätt till frihet från förföljelse och tortyr, särskilda rättigheter för nationella minoriteter, barns rättigheter, särskilda rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt allas rätt till skydd mot diskriminering. I kartläggningen diskuterades både mäns våld mot kvinnor och våld mot barn, och det framgick vad Sverige åtagit sig i frågan, hur regeringen arbetat för att stärka mänskliga rättigheter och vilken eventuell kritik som Sverige fått av ombudsmän och intresseorganisationer i detta avseende.

Den första nationella handlingsplanen

Kartläggningen ledde fram till den första nationella handlingsplanen, 2002–2004, (skr. 2001/02:83) som innehöll regeringens långsiktiga mål för att säkerställa full respekt för mänskliga rättigheter. Mäns våld mot kvinnor diskuterades i handlingsplanen, men det formulerades inte något särskilt mål för att motverka könsrelaterat våld. Inte heller våld mot barn lyftes ut som ett särskilt målområde.

I handlingsplanen ingick formuleringar om utbildning om mänskliga rättigheter. Sådan utbildning behandlades brett och utbildningsinsatserna som diskuterades avsåg såväl myndigheters fortbildning som insatser för verksamma inom förskola och skola. Utöver detta diskuterades vuxenutbildning samt utbildning vid högskolor och universitet. I handlingsplanen lyftes också forskning om mänskliga rättigheter som ett särskilt angeläget område att satsa på. Ett annat område som uppmärksammades var skolan, och lärarnas roll i arbetet med mänskliga rättigheter betonades. Dessutom sades uttryckligen att undervisning om barnkonventionen borde ingå i de yrkesutbildningar där studenterna efter avlagd examen skulle komma att arbeta med barn.

När den första handlingsplanen utvärderades i rapporten *Bra början, men bara en början* (Ju2004/6673/D) konstaterade utredarna att målformuleringarna varit för vagt formulerade för att få avsedd effekt. En slutsats som drogs var därför att

nästkommande handlingsplan borde innehålla konkretare mål. Dessutom framhölls att utbildningsinsatser om mänskliga rättigheter behövde förstärkas.

Den andra nationella handlingsplanen

År 2005 presenterade regeringen en ny nationell handlingsplan för att stärka arbetet med mänskliga rättigheter i Sverige. (skr. 2005/06:95). Till skillnad från den första handlingsplanen fokuserade denna mer explicit på frågor som rörde mäns våld mot kvinnor. Ett antal åtgärder skrevs in i planen, däribland ombildning av Rikskvinnocentrum till ett nationellt kunskapscentrum, ökat stöd till våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning och ett fortsatt arbete för att utbilda åklagare och domarpersonal om övergrepp mot kvinnor. Handlingsplanen föreslog att ökade resurser skulle avsättas för att på dessa sätt motverka mäns våld mot kvinnor.

Våld mot barn diskuterades fortfarande inte i relation till någon åtgärd. Däremot tillkännagavs regeringens avsikt att följa upp lärosätenas arbete med att införliva barnkonventionen i relevanta utbildningar (skr. 2005/06:95). Det framgick vidare att såväl tidigare utredningar som en rad intresseorganisationer betonat vikten av att undervisning om mänskliga rättigheter ingår i relevanta högskoleutbildningar. Utbildningar som nämndes var bland annat psykolog-, jurist-, socionom- och lärarutbildning.

När den andra nationella handlingsplanen utvärderades fick den övervägande goda omdömen av utredaren, som dock efterfrågade ett tydligare jämställdhetsperspektiv och en tydligare struktur för uppföljning av arbetet med mänskliga rättigheter (SOU 2011:29).

Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige lämnade 2010 slutbetänkandet *Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter* (SOU 2010:70). Utöver inrättande av en nationell institution för mänskliga rättigheter gavs i slutbetänkandet också förslag på hur utbildning, kompetens, forskning och kunskap inom området mänskliga rättigheter kunde utvecklas. Bland annat föreslogs att utbildning om mänskliga rättigheter borde föras in i examensmålen för ytterligare några högskoleutbildningar, däribland arkitektutbildningen.

Högskoleverkets utredning

Genom 2007 års examensreform infördes, för 29 yrkesutbildningar, mål som handlade om att studenten för att få examen skulle kunna göra bedömningar med hänsyn taget till mänskliga rättigheter. År 2008 fick Högskoleverket i uppdrag att utreda hur mänskliga rättigheter beaktades i några av dessa yrkesutbildningar. Resultatet presenterades i rapporten *Undervisning om mänskliga rättigheter i högskolan* (Högskoleverket 2008). Med hjälp av ett urval utbildningar undersöktes hur lärosätena tränade studenterna att göra bedömningar med hänsyn till mänskliga rättigheter.

Viktiga resultat från kartläggningen var att undervisning om mänskliga rättigheter förekom, om än i varierande omfattning, i samtliga undersökta utbildningar. Högskoleverket kunde också konstatera att kunskapsområdet mänskliga rättigheter tolkades brett. Medan en del lärosäten fokuserade på undervisning om konventionstexter hade andra valt att lägga fokus på situationen för olika sociala grupper, både i svensk och i internationell kontext. Kartläggningen visade också att flera lärosäten valt att ta in kompetens utifrån för att undervisa om mänskliga rättigheter. Samverkan med externa organisationer såsom Röda Korset eller kvinnojouren var vanlig för att belysa olika delar av de mänskliga rättigheterna. Kartläggningen visade även på utvecklingsområden. En förbättringsmöjlighet som

framhölls i rapporten rörde lärarnas kompetens och möjlighet till fortbildning inom området.

Universitetskanslersämbetets utvärdering mot examensmålen

Studenternas förmåga att göra bedömningar utifrån mänskliga rättigheter har också utvärderats av UKÄ under den senaste utvärderingscykeln. Under perioden 2011–2014 utvärderades totalt nästan 2 100 utbildningar med fokus på hur väl studenterna uppnådde examensmålen.¹ För att se hur utfallet blev avseende det examensmål som rör studenternas förmåga att göra bedömningar med hänsyn till mänskliga rättigheter har en sammanställning av resultaten för utvärderingarna gjorts. Enbart de utbildningar som ingår i detta uppdrag ingår i sammanställningen. Lärarutbildningarna ingick inte i utvärderingscykeln och ingår därför inte. Sammanställningen omfattar inte heller läkar- eller psykoterapeututbildningarna, eftersom de examensmål som rör mänskliga rättigheter inte utvärderades för dessa utbildningar.

Sammanställningen visar att det examensmål som rör studenternas förmåga att göra bedömningar utifrån mänskliga rättigheter har utvärderats för sammanlagt 94 utbildningar (som leder till 7 olika examina). Av dessa 94 utbildningar bedömdes studenterna uppnå hög måluppfyllelse för detta mål vid 62 utbildningar. Vid ytterligare fem utbildningar (jurist-, psykolog-, sjuksköterske- och specialistsjuksköterskeutbildning med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar) bedömdes studenterna uppnå mycket hög måluppfyllelse. Vid totalt nio utbildningar (en juristutbildning och en socionomutbildning samt sju av specialistsjuksköterskeutbildningarna) bedömdes studenterna inte uppnå målet. Det bör dock påpekas att eftersom fler aspekter än mänskliga rättigheter ingår i examensmålet kan den bristande måluppfyllelsen gälla andra delar av målet. Det kan till exempel handla om studenternas förmåga att göra bedömningar utifrån vetenskapliga eller samhälleliga aspekter.

Sammantaget visar sammanställningen att studenterna vid nästan två tredjedelar av utbildningarna uppnådde examensmålet som helhet. Men för flera av de utvärderade utbildningarna saknas mer utförliga motiveringar kopplade till mänskliga rättigheter. Det går dock att utläsa att undervisning om både FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och om barnkonventionen ofta ingår i utbildningarna. Det tycks däremot finnas en spridning i på vilket sätt de tas upp på de olika utbildningarna, där några lärosäten nämner våld mot kvinnor och barn medan andra diskuterar exempelvis papperslösas eller krigsfångars situation i relation till de mänskliga rättigheterna. Ibland kopplas också konventionerna till diskussioner kring etik och värdegrund.

Sammanfattningsvis visar redogörelsen ovan att det under de senaste 15 åren har genomförts flera kartläggningar med fokus på mänskliga rättigheter på regeringens uppdrag. De två handlingsplaner som har beslutats har påtalat behov av utbildning framför allt avseende mänskliga rättigheter. I något lägre utsträckning har också frågor (och undervisning om) mäns våld mot kvinnor och våld mot barn kommit att inta den politiska arenan. Detta gäller särskilt inom utbildningar som leder fram till yrken där studenterna efter avlagd examen kan förväntas komma i kontakt med kvinnor och barn som drabbats av våld. I en jämförelse över tid är det tydligt att

¹ Det material som ligger till grund för detta avsnitt är hämtat från Högskoleverkets och Universitetskanslersämbetets kvalitetsutvärderingar från 2011–2014. Nytt för denna utvärderingscykel var fokus på studenternas resultat, det vill säga i vilken utsträckning de uppnådde examensmålen då de tog examen. Av de utbildningar som är aktuella i denna rapport har utbildningar som leder till barnmorskeexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, psykoterapeutexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och unga eller tandläkarexamen utvärderats under perioden 2011–2014. Samtliga lärarutbildningar undantogs från utvärdering eftersom de räknades som så pass nyinrättade att en utvärdering inte bedömdes vara befogad.

regeringen gått från mer svepande formuleringar kring mänskliga rättigheter, där mäns våld mot kvinnor och våld mot barn ingått implicit, till att rikta fokus mot särskilda områden och grupper. En konsekvens av detta är att kvinnors och barns särskilda utsatthet för våldsbrott tydligare lyfts och kopplats till behovsanalyser bland annat avseende utbildning för relevanta yrkeskategorier.

Mäns våld mot kvinnor

En del i det uppdrag som ligger till grund för denna rapport är att kartlägga hur mäns våld mot kvinnor tas upp inom högre utbildning. Som framgår av texten ovan är detta en viktig del i arbetet för att stärka mänskliga rättigheter. Men uppdraget bör också ses i ljuset av den jämställdhetspolitiska debatten. Avsnittet nedan syftar till att kort redogöra för hur det jämställdhetspolitiska arbetet har förändrats från 1970-talet och framåt till att i allt högre utsträckning fokusera på frågor som rör mäns våld mot kvinnor. Särskilt fokus ägnas diskussionen kring högre utbildning om det våld kvinnor utsätts för av män.

Jämställdhet har varit ett eget politikområde i Sverige sedan 1972 och under 1990-talet blev våld mot kvinnor allt mer uppmärksammat i opinion, media och politik (SOU 2005:66). Ett exempel på detta finns i propositionen *Olika på lika villkor* (prop. 1990/91:113) där våld mot kvinnor för första gången nämndes i en jämställdhetsproposition som en mer fristående jämställdhetsfråga. Kort därefter kom regeringens proposition *Delad makt – delat ansvar* (prop. 1993/94:147) där ett jämställdhetspolitiskt mål om frihet från sexualiserat och könsrelaterat våld ingick.

Propositionen Kvinnofrid

En annan betydelsefull proposition under 1990-talet var *Kvinnofrid* (prop. 1997/98:55) som kom år 1997. I denna behandlades åtgärder för att motverka våld mot kvinnor. Dessutom ingick förslag på åtgärder för att minska prostitution och motverka sexuella trakasserier i arbetslivet. Även förändringar i brottsbalken ingick i propositionen, bland annat genom införandet av brottsbeteckningarna grov kvinnofridskränkning och fridskränkning i brottsbalken. Ytterligare en skärpning avsedd att motverka våld mot kvinnor var att det som tidigare hade bedömts som sexuellt våld nu skulle bedömas som det grövre brottet våldtäkt.

I propositionen som kom 1997 föreslogs också att examensordningen skulle kompletteras för flera yrkesexamina. Syftet med den föreslagna förändringen var att säkerställa att jämställdhetsfrågor och frågor om våld mot kvinnor skulle behandlas i utbildningar där studenterna i sitt framtida yrkesliv kunde förväntas komma i kontakt med våldsutsatta kvinnor. Ytterligare ett utbildningsrelaterat förslag handlade om fortbildning av personal inom rättsväsendet, socialtjänsten och hälso- och sjukvården. De åtgärder som infördes under 1990-talet för att minska mäns våld mot kvinnor var med andra ord inriktade både mot att skärpa lagstiftningen och att stärka utbildningen för de yrkesgrupper som förväntades komma i kontakt med våldsutsatta kvinnor.

Kvinnofridsuppdragen utvärderas

I *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt* (SOU 2004:121) utvärderades kvinnofridsuppdragen som gavs i *Kvinnofrid* (prop. 1997/98:55). Utredarna fokuserade på att identifiera hinder för ett effektivt arbete avseende mäns våld mot kvinnor och kritiserade att myndigheternas arbete mot våld mot kvinnor ofta hade behandlats könsneutralt. Utredarna menade att det könsneutrala perspektivet riskerade att osynliggöra maktstrukturer bakom våldet. Ytterligare ett problem som lyftes var att man i arbetet mot mäns våld mot kvinnor valt att fokusera på det

avvikande hos våldsförövarna. Även detta hade lett till att de normer kring manlighet som enligt utredarna legitimerar våldsutövande hade kommit i skymundan.

Utredningen visade att kvinnors utsatthet för manligt våld sällan behandlades i ordinarie verksamhet. Det förekom inte heller specialiserade tjänster med fokus på mäns våld mot kvinnor inom de undersökta myndigheterna. Detta, menade utredarna, visade att området inte sågs som ett eget kompetens- eller kunskapsområde. I utredningen diskuterades inte högre utbildning i någon större omfattning. Men Högskoleverkets kommande utredning från 2004 (se nedan) välkomnades och vikten av att inkludera undervisning om våld betonades på de utbildningar där verkamma inom yrket förmodades komma i kontakt med våldsutsatta kvinnor och barn.

Högskoleverkets kartläggning

En följd av det ökade fokus på högre utbildning som kan skönjas i det jämställdhetspolitiska arbetet under 2000-talet var ett ökat behov av kartläggning och utvärdering av de utbildningsinsatser som redan kommit till stånd. År 2004 fick Högskoleverket i uppdrag av regeringen att kartlägga mäns våld mot kvinnor i ett antal yrkesutbildningar. I rapporten *Genusperspektiv och mäns våld mot kvinnor* (Högskoleverket 2004) redogjorde Högskoleverket för hur frågor om genus och mäns våld mot kvinnor hanterades i barnmorske-, jurist-, läkar-, lärar-, psykolog-, psykoterapeut-, sjuksköterske-, socionom-, teologi- och tandläkarutbildningar samt i social omsorgsutbildning.

I rapporten kartlades även hur frågor som rörde mäns våld mot kvinnor behandlades i utbildningarna. De tillfrågade lärosätena fick också redogöra för hur de undervisade om kön och genus. Teman som behandlades var bland annat vilken kunskap som förmedlades, hur undervisningen relaterades till studenternas framtida yrkesverksamhet, i vilken utsträckning undervisningen bedrevs systematiskt samt vilka goda erfarenheter och svårigheter som lärosätena förknippade med undervisningen. Dessutom diskuterades utbildningarnas teoriansknytning, i vilken utsträckning litteratur inom området användes och hur samverkan skedde med externa aktörer. Ytterligare aspekter som ingick i kartläggningen var hur utbildningarna var upplagda och organiserade, lärarnas kompetens samt vad studenterna tyckte om utbildningarna.

Rapporten visade att mycket av undervisningen var teoriansknyten och att mäns våld mot kvinnor förklarades med hjälp av skilda teoretiska modeller såsom genusteoretiska, psykodynamiska, socialpsykologiska och olika deprivationsteoretiska modeller. Några utbildningar saknade dock helt teoretisk koppling, vilket Högskoleverket såg som en svaghet. Det framgick i rapporten att samverkan med andra aktörer, såsom ideella organisationer, polis och socialtjänst men även andra akademiska institutioner, förekom i undervisningen. Vidare framgick av rapporten att det inte var ovanligt att undervisning om mäns våld mot kvinnor var beroende av några få lärare. Rapporten visade också att ämnet behandlades både i obligatoriska och valbara moment.

Flera av lärosätena uppgav att studenterna var engagerade och att gruppdiskussionerna fungerade väl, även om några lärosäten uppgav att vissa studenter uppfattade ämnet som "feministisk propaganda" och att vissa män, i synnerhet på utbildningar med få män, kände sig "utpekade". Ytterligare en svårighet som rapporterades var att ämnet var känsligt, särskilt i de fall det fanns studenter i gruppen som hade upplevt mäns våld mot kvinnor på nära håll. Detta gjorde, menade lärosätena, att det krävdes särskild beredskap för att undervisa om frågor om våld i hemmet.

Högskoleverket lämnade i rapporten förslag till regeringen om att (1) överväga att föra in krav på kunskap om mäns våld mot kvinnor i examensordningen för samtliga

kartlagda utbildningar där detta inte redan var ett krav (detta var alltså innan examensordningen för många av dessa utbildningar hade förändrats), (2) överväga huruvida ovanstående krav borde gälla också examensordningens fordringar för examen som röntgensjuksköterska, sjukgymnast, specialistsjuksköterska samt specialpedagog och (3) ge Rikskvinnocentrum i uppdrag att se över behovet av fortbildning i frågor om mäns våld mot kvinnor vid relevanta högskoleutbildningar för lärare.

Kartläggningar genomförda av Nationellt centrum för kvinnofrid

Även Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet har, i tre delrapporter, kartlagt utbildningsinsatser avseende mäns våld mot kvinnor.² I den första delrapporten, *Kartläggning av fristående universitets- och högskolekurser i ämnet mäns våld mot kvinnor* (NCK 2009) presenterades resultatet av en kartläggning av fristående kurser om mäns våld mot kvinnor. När kartläggningen avslutades år 2009 hade 17 fristående kurser inom området etablerats. NCK kunde konstatera att medan ungefär hälften av kurserna var inriktade mot praktiska tillämpningar avseende exempelvis riskbedömningar med fokus på mäns våld mot kvinnor och myndigheternas ansvar och skyldigheter, syftade den andra hälften till att ge bred kunskap om området.

I den andra delrapporten, *Nationell kartläggning om hur mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer beaktas i grundutbildningar vid universitet och högskolor* (NCK 2010) valde NCK att fokusera på yrkesutbildningar. Fokus för rapporten var utbildningar där studenterna i sitt framtida yrkesliv kunde förväntas komma i kontakt med våldsutövare eller våldsutsatta kvinnor och barn. Även utbildningar där studenten i sin framtida yrkesroll förmodades kunna upptäcka våldsutsatthet och förebygga våld inkluderades i kartläggningen. Resultatet visade att man endast vid var tredje undersökt utbildning undervisade om mäns våld mot kvinnor och att ännu färre undervisade om våld i samkönade relationer. Positivt, menade NCK, var dock att det inom samtliga polis-, barnmorske- och officersutbildningar ingick undervisning om mäns våld mot kvinnor. Undervisningens centrala betydelse för att kraftfullt kunna motverka mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer framhölls i rapporten.

Den tredje delrapporten, *Nationell kartläggning om hur mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer beaktas i myndigheters fortbildning* (NCK 2012) fokuserade på fortbildningsinsatser. Rapporten fokuserade på hur statliga myndigheter, som kom i kontakt med brottsoffer och förövare, fortbildade sina medarbetare i frågor som rörde våld. Vid nästan alla undersökta myndigheter hade fortbildningsinsatser förekommit avseende mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Vid några myndigheter förekom också utbildning om våld i samkönade relationer. Medan deltagande oftast hade varit obligatoriskt, visade kartläggningen att såväl omfång som innehåll varierade kraftigt mellan olika myndigheter.

Sammanfattningsvis innebär detta att undervisning om mäns våld mot kvinnor skett i varierande omfattning och med olika innehåll inom de högskoleutbildningar och fortbildningar som granskats av Högskoleverket och NCK under perioden 2004–2012. Genomgången visar också att det saknas en mer heltäckande kartläggning av

² Nationellt centrum för kvinnofrid (tidigare Rikskvinnocentrum) är inrättat vid Uppsala universitet och arbetar efter ett regeringsuppdrag för att "med ett rikstäckande och samlat perspektiv utveckla och sprida evidensbaserad kunskap och information om mäns våld mot kvinnor" (U2011/3826/UH). I uppdraget inkluderas hedersrelaterat våld och våld i samkönade relationer.

hur kvinnors våldsutsatthet behandlas inom de yrkesutbildningar som utgör fokus för denna rapport.

Nytt jämställdhetspolitiskt mål och ny handlingsplan

År 2006 antogs propositionen *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken* (prop. 2005/06:155) och därmed fastslogs Sveriges nu gällande jämställdhetspolitiska mål att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Dessutom sades nu tydligt att mäns våld mot kvinnor skulle upphöra och att kvinnor och män, flickor och pojkar, skulle ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

År 2007 beslutades om en *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* (Skr. 2007/08:39). Arbetet med denna hade, enligt *Den svenska regeringens åttonde och nionde periodiska rapporter om åtgärder för genomförande av Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor* (Regeringskansliet 2014), höjt ambitionsnivån i bekämpandet av mäns våld mot kvinnor. De insatsområden som handlingsplanen utgick ifrån var ”ökat skydd och stöd till våldsutsatta, stärkt förebyggande arbete, stärkt kvalitet och effektivitet i rättsväsendet, utveckling av insatser riktade till våldsutövare, ökad samverkan, [och] ökade kunskaper” (Skr. 2007/08:39 s. 6). Avseende högre utbildning nämndes inga insatser. Däremot nämndes ett flertal insatser för att stärka fortbildning om mäns våld mot kvinnor.

Handlingsplanen utvärderas

Ett steg i att analysera konsekvenserna av den nationella handlingsplanen var att utvärdera de fortbildningsinsatser avseende mäns våld mot kvinnor som genomförts vid olika myndigheter. År 2011 fick NCK i uppdrag att genomföra en sådan utvärdering (U2011/5671/JÄM). Trots vissa oklarheter i uppdragsbeskrivningen för några berörda myndigheter menade NCK att fortbildningarna över lag hållit god kvalitet avseende både innehåll och utformning (NCK 2013). Dock påpekades att utvecklingsmöjligheter fanns, inte minst avseende hedersrelaterat våld och förtryck. NCK konstaterade vidare att det i samtliga utbildningar ingått frågor som rörde yrkesrelaterad kunskap om mäns våld mot kvinnor i undervisningen. Överlag poängterades också vikten av samarbete mellan myndigheter.

I april 2012 fattades ett beslut av regeringen att tillsätta en nationell samordnare för våld i nära relationer. Den nationella samordnaren skulle bland annat arbeta med berörda myndigheter (med särskilt fokus på rättsväsendet), verka för förbättrad samverkan mellan olika aktörer, synliggöra aspekter och konsekvenser av våld i nära relationer samt vid behov lämna förslag på hur arbetet kunde förbättras (kommittédirektiv 2012:38).

I den nationella samordnarens slutbetänkande *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU 2014:49) presenterades ett 50-tal förslag på lagändringar och uppdrag till regeringen samt råd och uppmaningar till beslutsfattare och yrkesverksamma som kom i kontakt med kvinnor som utsatts för våld. De åtgärder som föreslogs syftade till att underlätta för den våldsutsatta bland annat genom införandet av operativa arbetsgrupper och särskilda lotsar inom socialtjänsten. Utredaren föreslog också att rutinmässiga frågor om våldsutsatthet skulle ställas till patienter och brukare. Vidare påtalades behov av att stärka samordningen mellan olika statliga myndigheter samt mellan regeringen och andra myndigheter i syfte att underlätta arbetet på nationell, kommunal och regional nivå.

Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor

I februari 2014 beslutades om en utredning med uppdrag att utarbeta en nationell strategi för att nå det jämställdhetspolitiska målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (Dir. 2014:25). Som en del av utredningen fanns delbetänkandet *Ett jämställt samhälle fritt från våld – delbetänkande* (SOU 2014:71) där de insatser som regeringen genomförde under åren 2010–2014 för att bekämpa mäns våld mot kvinnor utvärderades och bedömdes. Utredaren visade att arbetet mot mäns våld mot kvinnor hade utvecklats under den aktuella perioden; aktiviteter, lagändringar och forskning på området hade genomförts samt att nytt material hade skapats. Samtidigt hade det, enligt utredaren, funnits problem avseende effektivitet, kvalitet och samordning av arbetet mot mäns våld mot kvinnor. En förklaring till detta var att de uppdrag som myndigheterna tilldelats ibland varit otydliga och att de i vissa fall varit överlappande för olika myndigheter. Ytterligare ett problem avseende de statliga satsningarna var att de varit kortsiktiga. Detta hade lett till projekttrötthet i kommunerna som hade efterfrågat mer långsiktiga och permanenta lösningar. Utredaren pekade också på stora regionala skillnader i hur våldsutsatta kvinnor bemöttes och vilket stöd de fick.

Avseende utbildning om mäns våld mot kvinnor visade utredningen att både kortare och längre insatser hade genomförts. Mer långsiktiga utbildningsinsatser för att verksamheterna skulle utvecklas efterfrågades dock. Dessutom påtalades behov av att systematiska utvärderingar skulle genomföras av de åtgärder som vidtagits bland annat avseende utbildning om mäns våld mot kvinnor.

I juni 2015 presenterades slutbetänkandet med förslag om en *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck* (SOU 2015:55). Strategin bottnade i det övergripande jämställdhetspolitiska målet om att mäns våld mot kvinnor skulle upphöra och att flickor och pojkar respektive kvinnor och män skulle ha samma rätt till kroppslig integritet. Målet för den tioåriga strategiperioden var att mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck skulle synliggöras och förebyggas och att åtgärder skulle vidtas inom samhällets alla områden och verksamheter. För att nå det övergripande målet skulle kunskap om mäns våld mot kvinnor systematiseras och spridas och forskningen skulle stärkas. Vidare framgick att grundutbildningar för alla relevanta yrkesgrupper skulle innehålla undervisning om mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck samt att yrkesverksamma skulle ha relevant kompetens.

Sammanfattningsvis kan påpekas att de senaste årens statliga jämställdhetssatsningar har kommit att fokusera på mäns våld mot kvinnor. De normer kring manlighet som enligt vissa bedömare legitimerar våldsutövning har problematiserats och behovet av att lyfta in frågor som rör mäns våld mot kvinnor i högre utbildning har påtalats framför allt avseende de utbildningar där studenterna i sin framtida yrkesutövning kan komma i kontakt med utsatta kvinnor. De kartläggningar och utvärderingar som gjorts visar dock att såväl omfattning som innehåll i aktuella högskoleutbildningar varierar och att det finns behov av förstärkning inom området.

Våld mot barn

Avsnitten ovan visar hur mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor har behandlats politiskt samt hur frågor som rör högre utbildning om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor lyfts i olika sammanhang i synnerhet för de yrkesgrupper som kan förväntas komma i kontakt med såväl brottsoffer som förövare. Tidigare kartläggningar av genomförda utbildningsinsatser visar på en svagt positiv trend såtillvida att undervisning inom båda dessa områden förefaller ha ökat. Av de

utredningar som gjorts inom området framgår dock att ytterligare utbildningsinsatser efterfrågas.

Detta avsnitt innehåller en redogörelse för rapportens tredje område – våld mot barn. Efter en kort inledning om gällande lagar och förordningar, som visar vad Sverige åtagit sig inom området, följer en redogörelse för strategiska prioriteringar avseende våld mot barn. Avsnittet avslutas med en diskussion kring utbildningsinsatser för att motverka våld mot barn med fokus på högre utbildning.

Strategi mot våld mot barn

I barnkonventionens artikel 19 slås fast att varje barn som utsätts för våld och andra övergrepp har rätt till skydd. Sedan barnkonventionen ratificerades i Sverige år 1990 har ett antal skrivelser, nationella strategier, propositioner och utredningar gjorts för att förverkliga den. Barnkonventionen och arbetet med att motverka våld mot barn har även utgjort en del av de två tidigare nämnda handlingsplanerna för mänskliga rättigheter (skr. 2001/02:83; skr. 2005/06:95).

År 1999 godkändes regeringens förslag till en strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6). Av strategin framgick bland annat att statligt anställda vars yrkesutövning hade konsekvenser för barn och ungdomar skulle erbjudas fortbildning om barns rättigheter, att barnkonsekvensanalyser skulle göras vid statliga beslut som rörde barn och att barnkonventionen borde ingå i utbildningar som ledde till yrken där arbete med barn ingick. År 2009 föreslogs en ny strategi av den dåvarande regeringen (prop. 2009/10:232) och sedan år 2010 finns den av riksdagen godkända *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige* (S2010.026). I strategin understryks att våld mot barn ska förebyggas och bekämpas och att aktörer inom skola, hälso- och sjukvård samt socialtjänst har ansvar för att ge barnen det skydd som de behöver. Yrkesverksamma som arbetar med barn ska ha kunskaper om barns rättigheter och möjligheter. Därför, understryks det, är det viktigt att det ingår undervisning om barns rättigheter i yrkesutbildningar som leder till arbete med barn.

Sverige rapporterar vart femte år till barnrättskommittén hur barnkonventionen efterlevs i Sverige. I *Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2011* (S.2012.007) rapporterades bland annat hur arbetet kring frågor om våld mot barn fortgått under perioden. Där framgick att Barnombudsmannen (BO), under perioden 2008–2011, haft särskilt fokus på barn som utsatts för våld och övergrepp. BO hade också samlat in berättelser från drabbade barn och unga i syfte att dels samla in kunskap, dels stärka barnperspektivet.

Även Socialstyrelsen har haft en rad uppdrag med fokus på våld mot barn. Exempel på det är en nationell vägledning för att upptäcka våldsutsatthet. Vägledningen vänder sig till yrkesverksamma inom hälso- och sjukvård samt inom socialtjänst. Socialstyrelsen fick också år 2012 i uppdrag att inventera vilka verksamheter som på skilda sätt arbetade med våldsutsatta barn. Som en del i uppdraget ingick att kartlägga vilka behov som fanns avseende dels ökad kunskap om barns våldsutsatthet, dels ett samlat nationellt ansvar för kunskaps-spridning om våld mot barn.

I den utredning som beskrivits tidigare, *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU 2014:49), föreslogs även en del åtgärder på området våld mot barn. Bland annat föreslogs att Socialstyrelsen skulle uppdras att inrätta ett nationellt kunskapscenter om våld och övergrepp mot barn. Ytterligare förslag i rapporten var att mer uppmärksamhet skulle ges åt barns utsatthet bland annat genom fördjupade utredningar kring barn som lever med våld och att samtal kring våld skulle föras mer systematiskt inom förskola, skola och vård i syfte att stötta utsatta barn.

Högskoleverkets utredning

År 2001 slog dåvarande regering fast att det var viktigt att samtliga yrkesgrupper som arbetade med barn hade kunskap om barnkonventionen. En konsekvens av detta var ett uppdrag till Högskoleverket att ”stimulera lärosätena till att finna former för att integrera barnkonventionen i undervisningen” (skr. 2001/02:166 s. 44). Som en del av detta uppdrag publicerades antologin *FN:s barnkonvention angår högskolan. Rapport från ett regeringsuppdrag* (Högskoleverket 2003). Antologin innehöll artiklar om hur ett antal utbildningar (jurist-, socionom-, sjuksköterske- och arkitekt- och miljöpsykologiutbildning) arbetade med barnkonventionen. Ett avsnitt beskrev också hur pedagogiskt inriktade utbildningar kunde behandla barnkonventionen i undervisningen.

Utöver detta innehöll antologin remissvar från lärosäten angående i vilka utbildningar de ansåg att undervisning om barnkonventionen borde ingå och hur utbildningen kunde genomföras. Högskoleverkets slutsats i rapporten var att fler utbildningar än bara de där studenterna specifikt utbildas för arbete med barn borde innehålla kunskap om barnkonventionen. Vidare menade Högskoleverket att regeringen borde se över examensmålen för ett antal utbildningar samt stödja forskning och kompetensutvecklingsinsatser för lärare inom området. Detta betecknades som viktiga insatser för att stödja implementeringen av FN:s barnkonvention i utbildningarna.

Sammanfattningsvis visar redogörelsen ovan att politiskt fokus under den senaste tioårsperioden i allt högre utsträckning kommit att riktas mot utbildning inom de tre områden som är i fokus för den här rapporten: mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Tidigare utredningar och kartläggningar tyder på en svagt positiv trend i synnerhet avseende undervisning om mänskliga rättigheter. För att säkert kunna uttala sig krävs dock en mer heltäckande undersökning av de tre områdena. UKÄ har inom ramarna för regeringens uppdrag genomfört en sådan kartläggning. De viktigaste resultaten från denna kartläggning kommer att presenteras i följande kapitel.

Kartläggning – en samlad bild

I det här kapitlet ges en samlad bild av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i utbildningar som leder fram till de examina som ingår i uppdraget. Redovisningen baseras på den enkät som UKÄ skickade ut till berörda lärosäten våren 2015. I kapitlet redovisas hur lärosätena har svarat med avseende på följande frågor:

- Ingår det undervisning om de tre områdena? Var ges undervisningen i så fall och när infördes den?
- Hur omfattade är undervisningen?
- Är kunskap om de tre områdena inskriven i utbildningsplaner och kursplaner, finns det lärandemål och vad innehåller undervisningen?
- Vilka undervisningsformer används och i vilken utsträckning förekommer det kurslitteratur och examination?
- Vilka lärare undervisar och vilken kompetens har de inom de tre områdena?
- Finns det planer på att genomföra förändringar i undervisningen om de tre områdena?

För varje aspekt redovisas först den samlade bilden och därefter skillnader mellan olika yrkesexamensprogram. Det finns dock inte utrymme att i detalj redogöra för sådana skillnader utan i första hand nämns de program som utmärker sig när det gäller de olika aspekterna. För en närmare beskrivning av svaren för olika yrkesexamensprogram hänvisas läsaren till bilaga 1 där de olika programmen redovisas var för sig.

När olika yrkesexamensprogram jämförs är det viktigt att vara medveten om att svarsfrekvenserna varierar för olika program. Svarsfrekvensen är till exempel förhållandevis låg när det gäller sjuksköterskeutbildningarna och ämneslärarutbildningarna med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9. Det innebär att resultaten för dessa utbildningar är mer osäkra än för andra utbildningar med högre svarsfrekvens.

Undervisning om de tre områdena

För att få en bild av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i de berörda utbildningarna är det först och främst angeläget att ta reda på om det överhuvudtaget ingår någon undervisning om de tre områdena och, om så är fallet, var undervisningen ges och hur länge det har ingått sådan undervisning.

Undervisning om mänskliga rättigheter ingår oftast

Av enkätsvaren framgår att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter i de allra flesta utbildningar (98 procent). Endast tre lärosäten svarar att det i vissa utbildningar (en grundlärarutbildning med inriktning mot arbete i fritidshem och två psykoterapeututbildningar) inte ingår någon undervisning om detta område. Det är dock sannolikt att det trots allt ingår undervisning om mänskliga rättigheter även i dessa utbildningar. Enkätsvaren visar nämligen att det i alla tre utbildningarna ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor och/eller våld mot barn, som hör till området mänskliga rättigheter. Att det på så gott som alla utbildningar ingår undervisning om mänskliga rättigheter är kanske inte så förvånande med tanke på att det finns mål i

examensordningen som rör mänskliga rättigheter. Det är också något som flera lärosäten hänvisar till i enkäten.

Undervisning om våld mot barn ingår i 79 procent av utbildningarna. Andelen är lägre bland de olika lärarprogrammen (68 procent) än bland utbildningar inom samhällsvetenskap och juridik (där det enligt enkätsvaren ingår i samtliga utbildningar) och hälso- och sjukvård samt social omsorg (där det ingår i 94 procent av utbildningarna).

Undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår betydligt mer sällan i utbildningarna – enligt enkätsvaren ingår det endast vid 54 procent av utbildningarna. Andelen är återigen minst inom pedagogik och lärarutbildning (32 procent). Inom samhällsvetenskap och juridik respektive hälso- och sjukvård samt social omsorg är det enligt enkätsvaren betydligt vanligare att det ingår undervisning om detta område (90 respektive 87 procent).

Tabell 2. Yrkesexamensprogram och inriktningar, antal enkätsvar och andelen utbildningar (i procent) där det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Yrkesexamensprogram	Antal som har besvarat enkäten	Varav andel (%) med undervisning om		
		Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	188	98	54	79
Pedagogik och lärarutbildning	114	99	32	68
Förskollärare	19	100	37	84
Grundlärare – fritidshem	14	93	29	79
Grundlärare – FK, åk 1–3	17	100	24	65
Grundlärare – åk 4–6	17	100	29	65
Yrkeslärarexamen	10	100	20	50
Ämneslärarexamen – åk 7–9	14	100	36	64
Ämneslärarexamen – gymnasieskolan	23	100	39	61
Samhällsvetenskap, juridik mm	20	90	90	100
Juristexamen	6	100	100	100
Psykologexamen	6	100	83	100
Psykioterapeutexamen	8	75	88	100
Hälso- och sjukvård, social omsorg	54	100	87	94
Barnmorskeexamen	8	100	100	75
Läkarexamen	7	100	100	100
Sjuksköterskeexamen	14	100	86	93
Socionomexamen	11	100	100	100
Specialistsjuksköterskeexamen, barn/unga	10	100	70	100
Tandläkarexamen	4	100	50	100

Skälen för att inte undervisa om de tre områdena varierar

Att det vid vissa utbildningar inte ingår någon undervisning om något eller några av de tre områdena motiveras på olika sätt i lärosätenas enkätsvar. De vanligaste förklaringarna är att det är svårt att få allt att rymmas inom utbildningen och att området inte passar in i utbildningen. Det kan till exempel handla om att utbildningen har fokus på barn och att det därför inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor eller att den har fokus på reproduktiv hälsa och att det därför inte ingår undervisning om våld mot barn. De tre lärosäten som svarar att det inte ingår någon

undervisning om mänskliga rättigheter i vissa utbildningar förklarar att de fokuserar på mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn istället för mänskliga rättigheter i en mer generell bemärkelse.

Flera lärosäten hänvisar vidare till att det inte framgår av examensordningen att det ska ingå undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Något lärosäte menar också att det är för ensidigt att enbart undervisa om mäns våld mot kvinnor eftersom våld förekommer även i andra former, till exempel mäns våld mot män eller annat våld i nära relationer.

Andra lärosäten förklarar att det inte ingår någon regelrätt undervisning om mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn i de berörda utbildningarna men att frågor som rör dessa områden ändå kan komma upp under utbildningen. Det är möjligt att vissa av dessa lärosäten hade kunnat svara ja på frågan om det ingår undervisning om området. Det innebär att andelen utbildningar där det enligt enkätsvaren ingår undervisning om respektive område kan vara något underskattad.

Undervisningen ges oftast vid den egna institutionen

I de fall där det ingår undervisning om de tre områdena ges undervisningen nästan alltid vid den egna institutionen eller motsvarande instans. Det finns dock undantag. På lärarprogrammen är det vanligt att undervisningen sker vid flera olika institutioner i och med att olika kurser inom utbildningen ofta ges av mer än en institution.

De flesta lärosäten uppger att undervisning om de tre områdena har ingått länge i de aktuella utbildningarna – ofta sedan början av 1990-talet eller början av 2000-talet eller lika länge som utbildningen har funnits. Några lärosäten menar dock att undervisningen om de tre områdena har utökats under senare år. Det gäller bland annat på vissa terapeututbildningar, läkarutbildningar och sjuksköterskeutbildningar.

Undervisningens omfattning

För att få en uppfattning om hur de tre områdena behandlas i de berörda utbildningarna är det också relevant att undersöka hur omfattande undervisningen är. I enkäten finns två frågor som rör undervisningens omfattning. Den första frågan handlar om hur många lärarledda undervisningstimmar som ingår om de tre områdena. Den andra frågan handlar om hur många högskolepoäng som examinationen omfattar (om det förekommer examination inom de tre områdena).

Frågorna om undervisningens omfattning har varit svåra att besvara för många lärosäten. Det beror främst på att undervisningen om de tre områdena ofta är integrerad i andra moment på utbildningen och att den inte går att redovisa separat. Därför är det många lärosäten som inte har svarat på frågorna om undervisningens omfattning (se tabell 3 för information om antalet som har svarat på respektive fråga). Flera av de lärosäten som har svarat på frågorna påpekar dessutom att deras svar bör ses som grova uppskattningar.

Eftersom det verkar finnas en osäkerhet i svaren om undervisningens omfattning redovisas inte resultaten i form av medelvärden – det skulle kunna ge en felaktig bild av att det rör sig om exakta uppgifter och kan dessutom vara missvisande eftersom ett fåtal höga värden riskerar att få stor inverkan. Istället redovisas hur stor andel av utbildningarna som finns inom olika intervall när det gäller undervisningstimmar och poängomfattning. På så sätt framgår också om det finns en spridning i svaren.

Undervisning om mänskliga rättigheter är mest omfattande

Enkätsvaren tyder på att undervisningen om mänskliga rättigheter är relativt omfattande. Det framgår för det första av att det är förhållandevis få utbildningar där

det inte ges någon undervisning alls om mänskliga rättigheter och där studenterna inte examineras inom området. Dessutom är det en stor andel av utbildningarna som har relativt omfattande undervisning om området. På närmare hälften av utbildningarna omfattar undervisningen 21 timmar eller mer medan examinationen omfattar 11 högskolepoäng eller mer på 16 procent av utbildningarna.

När det gäller våld mot barn är undervisningen betydligt mindre omfattande. På förhållandevis många utbildningar ingår det inte någon undervisning eller examination alls om området och i de fall där det förekommer undervisning och examination handlar det om relativt få undervisningstimmar och högskolepoäng. På två tredjedelar av utbildningarna rör det sig om 1–10 undervisningstimmar och på nio av tio utbildningar omfattar examinationen 1–5 högskolepoäng.

Undervisningen förefaller vara minst omfattande när det gäller mäns våld mot kvinnor. Enligt enkätsvaren ingår det inte någon undervisning eller examination alls om området på många utbildningar. I den utsträckning som det ingår undervisning och examination rör det sig dessutom huvudsakligen om få undervisningstimmar och högskolepoäng, i de flesta fall 1–10 undervisningstimmar och 1–5 högskolepoäng.

Tabell 3. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (antal undervisningstimmar och högskolepoäng). Andel utbildningar (i procent) inom respektive intervall.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Antal utbildningar	188	188	188
Antal utbildningar med undervisning om området	185	101	70
Antal undervisningstimmar, totalt (antal svar)	94	57	82
1–10 (%)	24	74	66
11–20 (%)	28	12	20
21– (%)	48	14	15
Antal utbildningar med examination om området	167	54	59
Antal högskolepoäng, totalt (antal svar)	81	22	45
1–5 (%)	67	95	87
6–10 (%)	17	0	9
11– (%)	16	5	4

Mest undervisning om de tre områdena på socionomutbildningarna

Omfattningen på undervisningen om de tre områdena varierar mellan olika yrkesexamensprogram. Enligt enkätsvaren ingår det förhållandevis många undervisningstimmar om samtliga tre områden på socionomutbildningarna medan juristutbildningarna utmärker sig genom att det ingår många undervisningstimmar om mänskliga rättigheter. På ungefär hälften av socionomutbildningarna och juristutbildningarna omfattar undervisningen om dessa områden 21 timmar eller mer. Enligt enkätsvaren rör det sig i vissa fall om ett stort antal undervisningstimmar, i vissa fall mer än 100. Det kan tolkas som att de berörda områdena ingår i stora delar av dessa utbildningar.

I kontrast till socionomprogrammen och juristprogrammen finns det även yrkesexamensprogram där de tre områdena tycks ha ett relativt begränsat utrymme. Dit hör till exempel yrkeslärarprogrammen, psykoterapeutprogrammen, läkarprogrammen och tandläkarprogrammen, där det enligt enkätsvaren är ovanligt att undervisningen om de tre områdena omfattar 21 timmar eller mer.

De tre områdena har också olika stort utrymme i relation till varandra på olika yrkesexamensprogram. Mänskliga rättigheter är det område som får mest utrymme på

de flesta yrkesexamensprogram som ingår i kartläggningen – utom på psykoterapeutprogrammen och socionomprogrammen där undervisningen om de tre områdena verkar ha ungefär lika stor omfattning. Efter mänskliga rättigheter är våld mot barn det område som får mest utrymme på flertalet yrkesexamensprogram. På några program verkar det dock som om de två områdena får ungefär samma utrymme i undervisningen. Det gäller till exempel ämneslärarprogrammen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan och sjuksköterskeprogrammen.

I vissa fall ges även valbara kurser om de tre områdena

Förutom den undervisning som vänder sig till alla studenter på utbildningen erbjuder vissa lärosäten även undervisning om de tre områdena i form av frivilliga eller valbara moment, till exempel valbara kurser. Det är relativt vanligt på ämneslärarprogrammen och juristprogrammen men förekommer i övrigt inte i särskilt stor utsträckning.

I de fall där det ges sådan undervisning rör det sig främst om kurser inom ramen för ämnesstudier på ämneslärarprogrammen samt om valbara kurser på vissa program. Enligt enkätsvaren finns det till exempel en kurs om värdegrundsfrågor på en grundlärautbildning, en kurs om barnets mänskliga rättigheter och barnet i rättsprocessen på en juristutbildning, en kurs om KBT vid problematik hos barn på en psykoterapiutbildning samt en kurs om hedersrelaterat våld, ungdomar och socialt arbete på en socionomutbildning. I flera enkätsvar påpekas också att studenterna kan välja att fördjupa sig i något av de tre områdena i sina examensarbeten.

Mål och innehåll

För att få en bild av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i de berörda utbildningarna är det också relevant att undersöka om de tre områdena omnämns i utbildningsplaner och kursplaner, om det finns lärandemål avseende områdena och vad undervisningen om de tre områdena handlar om. När det gäller den senare aspekten fick lärosätena redovisa vilka lärandemål de har när det gäller undervisningen om de tre områdena och översiktligt beskriva innehållet i undervisningen.

Mål är vanligast när det gäller mänskliga rättigheter

Enkätsvaren visar att kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner på 93 procent av utbildningarna. På de flesta utbildningar – 87 procent – finns det också lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter, antingen för utbildningen som helhet eller för vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Däremot är det betydligt mer ovanligt att kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och att det finns lärandemål för dessa områden. Särskilt ovanligt är det när det gäller mäns våld mot kvinnor. Enligt enkätsvaren är området inskrivet i utbildningsplaner eller kursplaner på 43 procent av utbildningarna medan det finns lärandemål för området på 27 procent av utbildningarna. När det gäller våld mot barn är området inskrivet i utbildningsplaner eller kursplaner på 57 procent av utbildningarna medan lärandemål för området finns på 41 procent av utbildningarna.

Tabell 4. Andel utbildningar (i procent) där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området¹	185	101	148
Inskrivet i utbildningsplan/kursplan (antal svar)	185	96	146
Både i utbildningsplan och kursplan (%)	82	13	30
I utbildningsplan (%)	7	0	3
I kursplan/kursplaner (%)	4	25	23
Inte inskrivet (%)	7	57	43
Mål avseende området (antal svar)²	184	100	146
Både för hela utbildningen och vissa kurser (%)	69	10	21
För hela utbildningen (%)	10	3	7
För vissa kurser (%)	8	13	11
Inga uttalade mål (%)	13	73	59

¹ Bygger på två delfrågor: En fråga om utbildningsplan och en om kursplan. Det saknas svar avseende vissa utbildningar när det gäller den ena frågan. Se redovisningen per yrkesexamensprogram för information om var det saknas svar.

² Bygger på två delfrågor: En fråga om mål för hela utbildningen och en om mål för vissa kurser. Det saknas svar för vissa utbildningar när det gäller den ena frågan. Se redovisningen per yrkesexamensprogram för information om var det saknas svar.

Olika vanligt med mål på olika program

Enligt enkätsvaren är kunskap om mänskliga rättigheter i störst utsträckning inskriven i utbildningsplaner och kursplaner på socionomprogrammen och flera av lärarprogrammen. På flera av lärarprogrammen, juristprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar är det också vanligt med lärandemål avseende området. Kunskap om området är i minst utsträckning inskriven i utbildningsplaner och kursplaner på psykologprogrammen och tandläkarprogrammen. På dessa program saknas det dessutom i hög grad lärandemål.

När det gäller mäns våld mot kvinnor är kunskap om området i störst omfattning inskriven i utbildningsplaner och kursplaner på förskolläraryrkesprogrammen, läkarprogrammen och socionomprogrammen. Barnmorskeprogrammen och läkarprogrammen är de program som i högst utsträckning har lärandemål för området. På flera lärarprogram samt tandläkarprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen är kunskap om mäns våld mot kvinnor varken inskriven i utbildningsplaner eller kursplaner. På grundläraryrkesprogrammen, juristprogrammen, psykoterapeutprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen är det ingen av utbildningarna som har lärandemål för området.

Kunskap om våld mot barn är i störst utsträckning inskriven i kursplaner och utbildningsplaner på flera av lärarprogrammen. På dessa program samt läkarprogrammen finns också i hög grad lärandemål avseende våld mot barn. Minst vanligt är det att kunskap om våld mot barn är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner på psykologprogrammen, tandläkarprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen. Juristprogrammen utmärker sig genom att flest utbildningar saknar lärandemål när det gäller våld mot barn.

Innehållet i undervisningen varierar mellan de tre områdena

Mänskliga rättigheter är ett brett område som rymmer många olika frågor. Av enkätsvaren framgår också att innehållet i undervisningen om området ofta har stor bredd. I de flesta utbildningar ingår det undervisning om internationella konventioner,

grundläggande demokratiska värden, nationella lagar och styrdokument, yrkesetiska principer och professionellt förhållningssätt samt jämställdhet och likabehandling. Vid nästan 90 procent av utbildningarna finns det lärandemål för området och i många enkätsvar redovisas vilka målen är. Ofta nämns de examensmål som rör mänskliga rättigheter men också ett stort antal andra mål, inte minst på kursnivå.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor framstår som mer begränsad än undervisningen om mänskliga rättigheter. Enligt enkätsvaren handlar undervisningen bland annat om teorier om våldets orsaker, sexualitet och makt samt över- och underordningsstrukturer, våld mot kvinnor i ett globalt och nationellt perspektiv, kvinnofridskränkning, personalens anmälningsplikt, metoder för att upptäcka och förebygga våld i nära relationer, psykologiska effekter av våldsutsatthet, barn som bevittnar våld inom familjen samt hedersrelaterat våld. Vid en fjärdedel av utbildningarna finns det lärandemål för området och i vissa fall framgår det av enkätsvaren vilka målen är. De mål som nämns handlar bland annat om att studenterna ska känna till lagstiftningen, kunna ställa frågor om och upptäcka våldsutsatthet samt ha kunskap om våldets effekter.

Även undervisningen om våld mot barn förefaller vara mer begränsad än undervisningen om mänskliga rättigheter. Ämnen som tas upp är bland annat barnkonventionen, nationell lagstiftning på området, övergrepp och omsorgsbrister mot barn, omskärelse, metoder för att upptäcka och förebygga våld mot barn, personalens anmälningsplikt, vilka psykologiska skador barn får av våld, lagen om vård av unga (LVU) och omhändertagande av barn samt kränkning, mobbning och trakasserier. På 40 procent av utbildningarna finns lärandemål för området och i vissa fall redovisas målen i enkäten. De mål som tas upp handlar bland annat om hur man kan upptäcka våld mot barn, hur man kan bemöta barn som far illa, hur man kan agera vid misstanke om våld och hur man samverkar med andra yrkesgrupper i sådana situationer.

Olika innehåll på olika yrkesexamensprogram

Innehållet i undervisningen om de tre områdena varierar också mellan olika yrkesexamensprogram. När det gäller mänskliga rättigheter är innehållet brett på de flesta av de undersökta programmen. I de flesta fall finns även inslag som är specifika för vissa program. Det ingår till exempel undervisning om likvärdighet i den pedagogiska verksamheten på lärarprogrammen, undervisning om medicinsk-etiska problem i sjukvården på läkarprogrammen och undervisning om genusrättsvetenskap på juristprogrammen.

När det gäller mäns våld mot kvinnor är innehållet ganska begränsat på de flesta program men på exempelvis barnmorskeprogrammen, läkarprogrammen och socionomprogrammen verkar det finnas en större bredd i de ämnen som tas upp. Det finns också inslag i undervisningen som är specifika för vissa program. På juristprogrammen ingår det till exempel undervisning om kvinnofridskränkning och sexualbrott, på psykoterapeutprogrammen undervisar man om KBT vid aggressivitetsproblematik och på barnmorskeprogrammen ingår det undervisning om hedersrelaterat våld samt myter om sexuell oskuld.

Innehållet i undervisningen är olika brett även när det gäller våld mot barn. På flera program är innehållet relativt begränsat men i vissa fall förefaller det vara bredare. Det gäller bland annat flera av lärarprogrammen, socionomprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar. Även när det gäller våld mot barn finns det delar i undervisningen som är utmärkande för vissa program. Det kan till exempel handla om kränkningar, mobbning och trakasserier på lärarprogrammen och dentala trauman på tandläkarutbildningarna.

När det gäller våld mot barn varierar det också i vilken utsträckning som undervisningen handlar om våld mot barn i hemmet. Det verkar som om vissa lärarutbildningar i första hand tar upp frågor som rör konflikter, trakasserier och mobbning i skolmiljön medan undervisning om våld i hemmet får mindre utrymme. Detta återspeglas framför allt i lärandemålen för undervisningen om våld mot barn.

Undervisning om hur man kan agera i yrket ingår inte alltid

En annan aspekt som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en övergripande eller teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesutövningen. Enligt enkätsvaren ingår det undervisning på en teoretisk nivå på de flesta av de undersökta utbildningarna och det vanligaste svaret är att det ingår i viss utsträckning. Det gäller för samtliga tre områden.

När det gäller undervisning om hur studenten kan agera i det framtida yrket skiljer sig dock svaren åt mellan områdena. Beträffande mänskliga rättigheter visar enkätsvaren att det oftast ingår i stor utsträckning men när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är det vanligare att det ingår i viss utsträckning.

Enkätsvaren visar också att det på en mindre andel av utbildningarna inte ingår någon undervisning alls om den ena av dessa aspekter. Av enkätsvaren framgår att det vid två procent av utbildningarna inte ingår någon undervisning om mänskliga rättigheter på en teoretisk nivå. Ungefär tio procent svarar på samma sätt när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Beträffande undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i det framtida yrket svarar 14 procent att det inte ingår någon sådan undervisning om mäns våld till kvinnor. Det kan jämföras med tre procent när det gäller våld mot barn och två procent när det gäller mänskliga rättigheter.

Tabell 5. Andel utbildningar (procent) med undervisning om respektive område på en övergripande/teoretisk nivå samt undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området (antal)	185	101	148
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå (antal svar)	183	98	145
Ja, i stor utsträckning (%)	44	27	26
Ja, i viss utsträckning (%)	54	62	65
Nej (%)	2	11	10
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket (antal svar)	184	100	145
Ja, i stor utsträckning (%)	61	36	32
Ja, i viss utsträckning (%)	37	50	65
Nej (%)	2	14	3

Skillnader mellan olika yrkesexamensprogram

Enkätsvaren visar att undervisning på en teoretisk nivå ingår i störst utsträckning på juristprogrammen (när det gäller mänskliga rättigheter), barnmorskeprogrammen (när det gäller mäns våld mot kvinnor) och tandläkarprogrammen (när det gäller våld mot barn). Som nämndes ovan finns det enligt enkätsvaren också enstaka utbildningar där det inte ingår någon undervisning alls på en teoretisk nivå. Det gäller till exempel vissa ämneslärarutbildningar med avseende på mänskliga rättigheter och vissa lärarutbildningar, ett par psykioterapeututbildningar och en

specialistsjuksköterskeutbildning med avseende på mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesutövningen ingår i störst utsträckning på läkarutbildningarna (när det gäller mänskliga rättigheter), barnmorskeutbildningarna (när det gäller mäns våld mot kvinnor) och specialistsjuksköterskeutbildningarna (när det gäller våld mot barn). Det finns också vissa utbildningar där det enligt enkätsvaren saknas sådan undervisning. Beträffande mänskliga rättigheter finns det ingen sådan undervisning på enstaka ämneslärarutbildningar och psykologutbildningar och när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn saknas det bland annat på vissa lärarutbildningar, psykologutbildningar och specialistsjuksköterskeutbildningar.

Undervisningsformer och examination

För att få en bild av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i de berörda utbildningarna är det också relevant att undersöka hur undervisningen om de tre områdena är upplagd och om studenternas kunskaper examineras. I enkäten ställdes bland annat frågor om undervisningen ges separat eller om den är integrerad med annan undervisning på utbildningen, vilka undervisningsformer som används, om kurslitteratur används i undervisningen och i vilken utsträckning som det förekommer examination.

Föreläsningar och seminarier är vanligaste undervisningsformerna

Enkätsvaren visar att undervisningen om de tre områdena i hög grad är integrerad i andra moment på utbildningarna. Endast vid ett fåtal utbildningar – däribland en psykoterapeututbildning, en sjuksköterskeutbildning och en socionomutbildning – ges undervisningen i form av separata kurser eller kursmoment.

Föreläsningar och seminarier är de i särklass vanligaste undervisningsformerna och det gäller samtliga tre områden. Särskilt vanligt är det i undervisningen om mänskliga rättigheter. Enligt enkätsvaren är det också ett fåtal utbildningar som använder andra undervisningsformer än de som redovisas i tabell 5 nedan. Det kan till exempel handla om rollspel och gestaltning på ämneslärarprogrammen, fältstudier och simuleringsövningar på sjuksköterskeprogrammen samt arbete med patientfall och kliniskt arbete på tandläkarprogrammen.

Enligt enkätsvaren används kurslitteratur om de tre områdena vid de flesta utbildningar. Vanligast är det inom mänskliga rättigheter, där det ingår kurslitteratur i undervisningen på 90 procent av utbildningarna. Kurslitteratur är näst vanligast i undervisningen om våld mot barn (67 procent) följt av mäns våld mot kvinnor (63 procent). Av kommentarer i enkätsvaren framgår att kurslitteraturen bland annat består av internationella konventioner, lagar och styrdokument, vetenskapliga böcker och artiklar samt i vissa fall skönlitteratur. Det kan också ingå obligatoriskt seminariematerial eller länkar till dokument och presentationer.

Examination är vanligast inom mänskliga rättigheter

Det är vanligast med examination inom området mänskliga rättigheter – enligt enkätsvaren examineras studenterna inom det området vid 90 procent av utbildningarna. Det kan jämföras med 67 procent inom området våld mot barn och 53 procent inom området mäns våld mot kvinnor. När det gäller mänskliga rättigheter är det också relativt vanligt att alla och inte bara vissa moment examineras. Enligt enkätsvaren examineras alla moment på drygt 40 procent av utbildningarna när det

gäller mänskliga rättigheter jämfört med mindre än 20 procent när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

De vanligaste examinationsformerna är seminarier och muntliga presentationer samt inlämningsuppgifter och PM. Skriftlig tentamen förekommer också. I ett fåtal fall används även andra examinationsformer än dem som redovisas i tabell 5. Det kan till exempel handla om portfolio, rollspel och pedagogisk planering på ämneslärarprogrammen, skriftliga reflektioner efter auskultation inom psykisk hälsovård på psykologprogrammen, fältstudier och genomförande av utredning på socionomprogrammen samt patientfallsredovisning på tandläkarprogrammen.

Tabell 5. Undervisningsformer och examination. Andel utbildningar (i procent) per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	185	101	148
Undervisningsformer (antal svar)	184	96	143
Föreläsningar (%)	91	86	87
Seminarier (%)	94	73	84
Handledning (%)	32	27	28
Eget arbete med skriftliga uppgifter (%)	68	32	43
Gruppövningar (%)	60	31	36
Egen inläsning av litteratur (%)	70	53	59
Verksamhetsförlagd utbildning (%)	60	29	39
Kurslitteratur (antal svar)	183	100	146
Kurslitteratur ingår om området (%)	90	63	67
Examination (antal svar)	185	100	147
Alla moment examineras (%)	41	17	18
Vissa moment examineras (%)	50	36	48
Inga moment examineras (%)	10	47	33

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges och därför summerar inte andelarna till 100 procent.

Förekomsten av examination varierar mellan olika program

Föreläsningar och seminarier är de vanligaste undervisningsformerna på samtliga yrkesexamensprogram när det gäller undervisningen om de tre områdena. Däremot varierar det i vilken omfattning som övriga undervisningsformer i tabell 5 förekommer på olika program.

Det skiljer sig också åt i vilken utsträckning som det används kurslitteratur om de tre områdena på olika yrkesexamensprogram. Enkätsvaren visar att kurslitteratur om mänskliga rättigheter används i störst utsträckning på vissa lärarprogram, juristprogrammen och socionomprogrammen. Minst vanligt är det på tandläkarprogrammen och psykoterapeutprogrammen. När det gäller mäns våld mot kvinnor är kurslitteratur vanligast på juristprogrammen och minst vanligt på yrkeslärarprogrammen. Kurslitteratur inom området våld mot barn används i störst utsträckning på socionomprogrammen och i minst utsträckning på tandläkarprogrammen.

Det varierar även i vilken utsträckning som det förekommer examination inom de tre områdena på olika yrkesexamensprogram. När det gäller mänskliga rättigheter är det vanligast med examination på barnmorskeprogrammen och juristprogrammen och minst vanligt på psykoterapeutprogrammen. Examination om mäns våld mot kvinnor förekommer i störst utsträckning på barnmorskeprogrammen och juristprogrammen

och i minst utsträckning på vissa lärarprogram samt specialistsjuksköterskeprogrammen. När det gäller våld mot barn är det vanligast med examination på juristprogrammen och läkarprogrammen och minst vanligt på psykoterapeutprogrammen och ämneslärarprogrammen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

För att få en bild av hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i de berörda utbildningarna är det också viktigt att kartlägga vilka lärare som undervisar och vilken kompetens de har inom de tre områdena.

Lärarnas kompetens består oftast i att de har arbetat i yrket

Av enkätsvaren framgår att lärarna som undervisar om de tre områdena oftast kommer från den egna institutionen. Näst vanligast är det att de är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till eller att de kommer från en annan institution. Det är mer ovanligt att personer från andra organisationer – till exempel statliga myndigheter eller frivilligorganisationer – undervisar. I de fall lärarna är verksamma inom högskolan är de oftast lektorer, adjunkter eller professorer.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att lärarnas kompetens inom de tre områdena består i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. När det gäller mänskliga rättigheter är det näst vanligast att lärarna bedriver eller har bedrivit egen forskning på området. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är det däremot vanligare att de har gått kurser eller utbildningar inom området.

Enkätsvaren visar att det vid ungefär hälften av utbildningarna finns lärare som bedriver eller har bedrivit forskning inom området mänskliga rättigheter. Motsvarande andel är 43 procent när det gäller mäns våld mot kvinnor och 33 procent när det gäller våld mot barn. Av enkätsvaren framgår att den forskning som bedrivs bland annat handlar om barns mänskliga rättigheter i utbildning (på en förskolläraryt utbildning), lärande inom mänskliga rättigheter (på en grundläraryt utbildning) och respons på interpersonellt våld (på en socionomyt utbildning).

Tabell 6. Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena. Andel utbildningar (i procent) per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	185	101	148
Personer som undervisar (antal svar)	184	100	144
Lärare på den egna institutionen (%)	91	85	88
Lärare på en annan institution (%)	36	23	26
Företrädare för annan statlig myndighet (%)	7	19	9
Företrädare för en frivilligorganisation (%)	16	16	9
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till (%)	36	31	35
Lärarnas kompetens inom området (antal svar)	183	98	144
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området (%)	52	43	33
Arbetar med området i yrke utanför akademien (%)	34	26	29
Har gått kurser/utbildningar inom området (%)	48	47	47
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till (%)	81	67	75

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna och därför summerar inte andelarna till 100 procent.

Lärarnas kompetens varierar mellan olika program

Det varierar vilka som undervisar om de tre områdena på olika yrkesexamensprogram. Det är vanligast att lärarna är anställda vid den egna institutionen på tandläkarprogrammen och att de är verksamma på en annan institution på psykologprogrammen och läkarprogrammen. På läkarprogrammen är det också vanligt med lärare från andra statliga myndigheter. Lärare från frivilligorganisationer förekommer i störst utsträckning på socionomprogrammen. Att lärarna är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till är vanligast på läkarprogrammen och barnmorskeprogrammen.

De olika yrkesexamensprogrammen skiljer sig också åt när det gäller vilken kompetens lärarna har inom de tre områdena. På läkarprogrammen, psykioterapeutprogrammen och juristprogrammen är det enligt enkätsvaren vanligt att lärarna arbetar med frågor som rör området i ett yrke utanför högskolan. På barnmorskeprogrammen, sjuksköterskeprogrammen och läkarprogrammen är det också vanligt att lärarna har gått kurser eller utbildningar inom områdena. Att lärarna har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till är vanligast på yrkeslärarprogrammen och barnmorskeprogrammen.

Det varierar också hur vanligt det är att lärarna på olika yrkesexamensprogram forskar eller har forskat om de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter är det vanligast på juristprogrammen och ämneslärarprogrammen och minst vanligt på tandläkarprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det vanligast att lärarna forskar eller har forskat inom området på läkarprogrammen och barnmorskeprogrammen. Minst vanligt är det på förskollärarprogrammen och de olika grundlärarprogrammen. Att lärarna har forskat inom området våld mot barn är vanligast på socionomprogrammen och läkarprogrammen och minst vanligt på grundlärarprogrammen och specialistsjuksköterskeprogrammen.

Planer på förändringar i undervisningen om de tre områdena

Avslutningsvis är det också intressant att undersöka om det finns planer på att förändra undervisningen om de tre områdena på de berörda utbildningarna. Det kan till exempel handla om att ändra omfattningen eller inriktningen på undervisningen eller införa undervisning om ett område som inte redan ingår i utbildningen.

Enkätsvaren visar att det finns planer på att förändra undervisningen om mänskliga rättigheter på 38 procent av de berörda utbildningarna. När det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är motsvarande andelar 36 respektive 30 procent. Det är vanligast att man planerar att förändra undervisningen om de tre områdena på tandläkarprogrammen, barnmorskeprogrammen och psykologprogrammen och minst vanligt på förskollärarprogrammen, grundlärarprogrammen och juristprogrammen.

Att det på vissa utbildningar inte finns några planer på att förändra undervisningen beror enligt enkätsvaren bland annat på att vissa utbildningar (särskilt lärarutbildningarna) är relativt nya, att det inte finns utrymme att utöka innehållet i utbildningen och att man bedömer att den undervisning som ges är tillräcklig.

De förändringar som planeras handlar huvudsakligen om att tydliggöra de tre områdena i utbildningsplaner, kursplaner och lärandemål, öka inslaget av områdena i utbildningen, införa nya kurser eller heldagar om områdena samt lyfta genusperspektivet mer och stärka barnperspektivet i utbildningen. I några enkätsvar nämns även att det finns planer på att införa mer kurslitteratur om områdena, ta in expertkompetens för att kvalitetssäkra undervisningen och rekrytera lärare som kan undervisa om de tre områdena.

Goda exempel

I avsnittet nedan beskrivs fem goda exempel på hur undervisning om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn kan bedrivas. Följande utbildningar ingår i beskrivningen (inom parantes anges det område eller de områden som det goda exemplet handlar om):

- läkarutbildningen vid Linköpings universitet (våld mot barn och mäns våld mot kvinnor)
- tandläkarutbildningen vid Karolinska institutet (våld mot barn)
- socionomutbildningen vid Linköpings universitet (mänskliga rättigheter, våld mot barn och mäns våld mot kvinnor)
- förskollärarytbildningen vid Örebro universitet (mänskliga rättigheter)
- fortbildning inom psykoterapi vid Ericastiftelsen (våld mot barn)

UKÄ:s ambition har varit att lyfta fram styrkor i sinsemellan olikartade exempel på hur undervisning om de tre områdena kan bedrivas. Lärosätena har själva, i enkäten, fått föreslå de utbildningar de menar kan fungera som goda exempel. Bland de förslag som inkom valde UKÄ ut åtta utbildningar som dels täcker in rapportens tre områden, dels innebär en spridning mellan de utbildningar och lärosäten som har kartlagts. Av dessa åtta utbildningar valde fem att ingå i beskrivningen av goda exempel. Alla exempel utom ett (från Ericastiftelsen) är hämtade från utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Det sista exemplet rör en uppdragsutbildning som vänder sig till yrkesverksamma inom hälso- och sjukvård, social omsorg, pedagogik och rättsväsende. UKÄ:s underlag för värdering av de goda exemplen är lärosätenas egna beskrivningar.

Gemensamt för de utvalda exemplen är att det finns *specifika lärandemål* formulerade med koppling till mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och/eller våld mot barn. Detta ser UKÄ som en fördel då det borgar för kontinuitet i den undervisning som bedrivs. En annan gemensam nämnare, som UKÄ vill framhålla, är att det förekommer *examination* i samtliga goda exempel. Detta ger lärosätet möjlighet att säkerställa att studenterna inhämtat den kunskap och de färdigheter som avsetts.

En annan likhet mellan de goda exemplen är den starka *kopplingen som finns mellan undervisning och pågående forskning*. Några lärosäten har valt att bjuda in externa aktörer för att komplettera egen kompetens och mer ingående belysa området ur flera olika perspektiv. Vid andra lärosäten pågår forskning inom mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn vid den egna institutionen. Den tydliga forskningsanknytningen ser UKÄ som en förtjänst oavsett om den sker genom det egna lärolaget eller genom inbjudna forskare.

I samtliga goda exempel sker undervisningen både på en *teoretisk och en mer praktisk nivå* med koppling till den framtida yrkesutövningen. Även detta ser UKÄ positivt på då det ger studenterna tillgång till såväl teoretiska perspektiv som träning inför kommande yrkesliv.

Vid sidan av dessa gemensamma nämnare finns det också skillnader i de exempel som lyfts. Några lärosäten visar hur undervisning inom ett eller flera av de tre områdena kan ske integrerat genom hela utbildningen. Andra visar hur undervisning kan bedrivas fokuserat i en enskild kurs eller motsvarande. En fördel med ett integrerat arbetssätt, menar UKÄ, är att det kan ge utrymme åt reflektion och

fördjupning över tid. Ett mer fokuserat undervisningsupplägg kan å andra sidan tydligare lyfta och ge uppmärksamhet åt det valda problemområdet. Kunskapsinnehållet skymms inte av andra kursmoment som inte har koppling till det aktuella området. Även detta kan, menar UKÄ, vara en styrka.

Inom de exempel som lyfts i rapporten finns också skillnader i undervisningsupplägg och examinationsformer. Några lärosäten har valt att främst använda föreläsningar och seminarier för att förmedla kunskap om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Andra har valt att komplettera dessa undervisningsformer med exempelvis gestaltande övningar och visning av filmmaterial. Även examinationsformerna skiljer sig åt. Det finns exempel på både muntlig och skriftlig examen, individuell tentamen och examination i grupp. UKÄ har inte värderat dessa skilda sätt att arbeta, men har ibland valt att peka på olikheter då förhoppningen är att dessa olikheter (liksom de likheter som också beskrivs) ska väcka diskussion och fungera som inspiration för lärosäten som bedriver liknande undervisning.

Läkarutbildningen vid Linköpings universitet

Det första exemplet som beskrivs är hämtat från Linköpings universitet. Lärosätet har valt att framhålla detta som ett gott exempel på hur undervisning om våld mot barn och mäns våld mot kvinnor kan bedrivas inom utbildning som leder till läkarexamen. Undervisningen sker vid ett specifikt tillfälle då läkarutbildningen i Linköping har en återkommande temadag ägnad åt frågor som rör våld. Temadagen ingår i kursen *Samhälle och folkhälsa*. I kursen finns specifika lärandemål kopplade till såväl mäns våld mot kvinnor som våld mot barn. Studenterna kommer också under kursen i kontakt med den lagstiftning som reglerar läkares anmälningsplikt vid misstänkt vanvård av barn.

Temadagen arrangeras i samverkan med flera externa aktörer. Närvarande är företrädare för Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) i Uppsala, Manscentrum i Stockholm, kammarråklagare i Linköping samt representanter från läkarkåren. Dagen inleds med en föreläsning med fokus på våld i nära relationer där såväl förklaringsmodeller som konsekvenser för hälsan diskuteras. Föreläsningen hålls av en läkare verksam vid NCK. Den ger en bild av kvinnors och mäns olika utsatthet för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld samt vilka konsekvenser i form av ohälsa våldet medför.

Vidare presenteras olika förklaringsmodeller med fokus på våld i nära relationer. Studenterna får genom föreläsningen kännedom om gällande lagstiftning och informeras om vilka skyldigheter som finns med koppling till deras kommande yrke. De får också information om hur de ska hantera misstankar om våld. Under föreläsningen ges konkreta förslag på hur frågor om våld kan ställas på ett professionellt sätt och hur studenterna i sin framtida yrkesutövning kan bemöta berättelser om våldsutsatthet. Därutöver får studenterna information om vilket stöd som finns för våldsutsatta kvinnor.

Studenterna får därefter möta en ST-läkare vid medicinska akutkliniken som talar om bemötande av våldsutsatta i vården. Även denna föreläsning ger en bred bakgrundsbild av våldsutsatthet. Föreläsaren förklarar mekanismer bakom reviktisering, det vill säga den ökade sårbarhet och utsatthet att åter drabbas av våld som finns för den som en gång redan har drabbats. Vidare förs en diskussion kring bemötande i vården, när frågor om våld bör ställas och hur svar som bekräftar våldsutsatthet bör hanteras.

En föreläsning av en rådgivare och terapeut verksam vid Manscentrum – kriscentrum för män hålls också. Denna föreläsning fokuserar på de män som utövar

våld och vilka orsaker som ligger bakom och utlöser våldet. Vidare diskuteras olika typer av behandling för att motverka fortsatt våldsutövning. Studenterna får också ta del av berättelser ur verkligheten genom ytterligare ett föreläsningsspass. De får vidare ta del av ett rättsligt perspektiv på våld genom en föreläsning av en kammaråklagare. Dagen avslutas med en paneldiskussion där några av föreläsarna deltar.

Utöver dessa föreläsningar får studenterna fördjupningstips via en rad länkar till såväl vetenskapliga artiklar som radioprogram med fokus på våld. Studenterna får också åhörarkopior från föreläsningen och en del föreläsare erbjuder fördjupningsmaterial. De studenter som inte närvarat vid temadagen ska lämna in en kompletteringsuppgift. I denna ska de (utifrån åhörarkopior, en kortare film, information om Kvinnofridslinjen samt länkad sida från hälso- och sjukvården) skriva en checklista på vad de, i sin framtida yrkesroll, ska göra om de misstänker att en patient utsatts för våld.

UKÄ:s reflektioner

Sammanfattningsvis kan sägas att den undervisningsform man har valt på läkarutbildningen vid Linköpings universitet för att förmedla kunskap om våld främst är genom föreläsningar. Viss litteratur finns också som studenterna tar del av och de rekommenderas ta del av radioprogram som belyser frågor om våld ur olika perspektiv. Föreläsningarna berör såväl forskning inom ämnet med fokus på förekomst, orsakssamband och riskfaktorer, som konkreta handlingsförslag vid misstanke om våld kopplade till den kommande yrkesrollen. Både teoretiska perspektiv och yrkesrelaterade frågor behandlas under temadagen vilket UKÄ ställer sig positiv till.

Ytterligare en styrka är, menar UKÄ, att det i kursplanen finns konkreta lärandemål kopplade till våld mot barn och mäns våld mot kvinnor. Detta innebär ett synliggörande av dessa problemområden och borgar för kontinuitet i undervisningen. En annan fördel är det förekommer examination avseende det moment som rör våld mot barn och mäns våld mot kvinnor. Momentet är obligatoriskt, vilket innebär att det omfattar samtliga studenter inom utbildningen.

Den undervisning som sker bedrivs i samverkan med flera externa aktörer, vilket ger studenterna bred tillgång till aktuell forskning inom kunskapsområdena våld mot barn och mäns våld mot kvinnor. Med hjälp av inbjudna gästföreläsare får studenterna ta del av olika perspektiv och infallsvinklar på den våldsproblematik de kan komma att möta. Kopplingar till framtida yrkesutövning sker inte enbart i förhållande till läkaryrket utan också i förhållande till andra yrkesgrupper som studenterna i framtiden kan förväntas behöva samverka med. Även detta ser UKÄ som en förtjänst.

Tandläkarutbildningen vid Karolinska institutet

Det andra exemplet är hämtat från Karolinska institutet. Lärosätet har valt att lyfta detta som ett gott exempel på hur undervisning om våld mot barn kan bedrivas fokuserat under en kurs inom utbildning som leder till tandläkarexamen.³ På tandläkarutbildningen vid Karolinska institutet bedrivs undervisning om våld mot barn genom kursen *Patienter med särskilda behov* i vilken ingår en obligatorisk föreläsning. Föreläsningen ger studenterna en bakgrundsbild till vad barnmisshandel är, hur vanligt det är samt vilka riskfaktorer studenterna bör känna till. Vidare behandlas tandläkarens (och teamets) skyldigheter, vad socialtjänstlagen säger (och vad de kan göra) samt vad anmälningskyldighet innebär. Föreläsningen, som avslutas med en diskussion kring etik, avser att ge en introduktion till

³ Delar av undervisningsupplägget som beskrivs kommer att användas fullt ut först våren 2016.

kunskapsområdet våld mot barn utifrån hälso- och sjukvårdens ansvar. Syftet är att ge dels grundläggande kunskap om livssituationen för våldsutsatta barn, dels kunskap om tandvårdens ansvar för och förhållningssätt gentemot dessa barn.

Utöver detta ägnas en eftermiddag åt våldsutsatta patienter. Det tematiska undervisningspasset inleds med en föreläsning där studenterna ges en bakgrundsbild av våld i nära relationer och barnmisshandel. Föreläsningen fokuserar på gällande lagstiftning. Den ger också en bild av förekomst och mekanismer, som den normaliseringsprocess som kringgärdar våldet. Studenterna får också se filmsekvensen *Jag sa att jag hade en mardröm*. Efter föreläsningen får studenterna läsa fallbeskrivningar som förberedelse till den senare diskussionen. Ytterligare en föreläsning hålls med fokus på hur studenterna i sin framtida yrkesroll kan fråga patienter om våld och hur svaret kan tas om hand. En filmsekvens från NCK (*Att fråga om våld*) visas och en etisk diskussion förs kring specifika patientfall. Efter en kort paus avslutas dagen med reflektion och diskussion kring att fråga om våld.

Vid sidan av detta, och som en fördjupning inom området, erbjuds tandläkarstudenterna att skriva sitt examensarbete om 30 högskolepoäng inom området våld mot barn. De studenter som är intresserade får först läsa in sig på litteratur inom området. Därefter hålls intervjuer och en student per årskull väljs ut som får skriva sitt examensarbete inom en forskargrupp med fokus på våld mot barn. Det färdiga examensarbetet presenteras muntligt och med en poster för samtliga tandläkarstudenter som går den tionde terminen på programmet.

För att stärka undervisningen sker också kompetensutvecklingsinsatser för samtlig personal på temat våld i nära relationer i förhållande till tandvårdens ansvar och samband med tandhälsa. Föreläsningen utgår från Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd gällande våld i nära relationer då tandvården ska ha god beredskap för att kunna upptäcka, bemöta och agera i kontakter med patienter, både barn och vuxna, som kan vara berörda av våld i nära relationer. Frågor som behandlas under den två timmar långa föreläsningen är vad våld i en nära relation är, hur våld kan upptäckas och vad tandvårdens ansvar är.

Mål för utbildningen är att deltagarna ska få grundläggande kunskaper om våld i nära relationer och kunskap om hur och varför frågan om våldsutsatthet ställs i en klinisk situation samt hur deltagarna bör hantera svaret. Utbildningen ska stimulera till en ökad beredskap för att upptäcka, bemöta och agera när man möter personer som är utsatta för våld. Dessutom ska deltagarna ha fått didaktisk kunskap för att kunna utbilda tandläkarstudenter i att ställa frågor om våldsutsatthet. Läraren vid kursen är verksam vid Kunskapscentrum om våld i nära relationer vid Stockholms läns landsting.

UKÄ:s reflektioner

Sammanfattningsvis innebär detta att den undervisning som bedrivs inom området våld mot barn och våld i nära relationer på tandläkarutbildningen vid KI sker som delmoment i kurs och under uppsatsskrivandet. Medan delmoment i kurs omfattar samtliga studenter inom programmet innebär uppsatsskrivande en fördjupning enbart för ett fåtal. De studenter som skriver sin uppsats inom området redovisar dock resultaten från uppsatsskrivandet för sina kurskamrater. Detta upplägg innebär att samtliga studenter inom programmet undervisas om våld mot barn samt att det finns möjligheter till fördjupning. Det finns litteratur kopplad till undervisningen och examination förekommer, vilket innebär att lärosätet kan säkerställa att studenterna inhämtat avsedd kunskap och färdighet.

Den undervisning som bedrivs sker i form av föreläsningar, diskussionsseminarier utifrån kurslitteratur och fallbeskrivningar samt filmvisning. Genom föreläsningar och seminarier ges studenterna möjlighet att inhämta och själva bearbeta kunskap om våld

mot barn. Filmvisning används för att lyfta och gestalta frågor som rör våld. Genom fallbeskrivningar och med hjälp av filmsekvenser görs också konkreta kopplingar till den framtida yrkesutövningen. Detta innebär att undervisningen sker både på en teoretisk och en mer praktisk och verksamhetsnära nivå.

Utöver dessa undervisningsinsatser riktade mot studenter inom tandläkarprogrammet förekommer också kompetensutvecklande insatser för att stärka kunskap och kompetens hos lärare och forskare verksamma inom utbildningen. Dessa insatser omfattar dels kunskap om föreskrifter, förekomst, upptäckt och ansvar, dels didaktisk färdighetsträning i att undervisa om våld i nära relationer och våld mot barn. Den kompetensutveckling som bedrivs sker i samverkan med en extern aktör från landstinget.

Styrkor som UKÄ ser med detta sätt att arbeta är att den undervisning som sker explicit ingår som delmoment i kurs, att det förekommer examination samt att undervisningen omfattar samtliga studenter. Lärosätet använder sig av flera olika undervisningsformer för att förmedla kunskap och engagera studenterna, vilket ger studenterna tillgång till skilda perspektiv avseende våld mot barn. Undervisningen bygger på aktuell forskning och det görs också tydliga kopplingar till det framtida yrket, vilket UKÄ ser som en fördel. Dessutom har man vid KI i samverkan med externa aktörer satsat på kompetensutveckling inom området våld mot barn för samtliga anställda som är verksamma inom utbildningen. Även detta ser UKÄ som en förtjänst.

Socionomutbildningen vid Linköpings universitet

Vid Linköpings universitet har man valt ut nedanstående undervisningsupplägg som ett gott exempel på hur undervisning om mänskliga rättigheter, våld mot barn och mäns våld mot kvinnor kan bedrivas inom utbildning som leder till socionomexamen.

Enligt lärosätet sker undervisning inom de tre områdena integrerat i flera av de kurser som ges inom programmet. Särskild kompetens finns bland undervisande lärare om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn då flera lärare ingår i en forskargrupp med fokus på interpersonellt våld. Inom forskargruppen bedrivs grundforskning för att bekämpa våld. Snarare än att fokusera på orsaker bakom våld och våldets effekter har man i forskargruppen valt att koncentrera sig på reaktioner och respons på våld. Detta undersöks på flera nivåer med fokus på individ och sociala nätverk samt i professionella och institutionella sammanhang. Syftet med att skifta fokus till reaktioner och respons är att kunna kartlägga och förstå vilka mekanismer som leder till att våldet upphör. Detta synsätt genomsyrar också den undervisning som bedrivs vid utbildningen. Annan forskning av betydelse rör barn, unga och migration där exempelvis frågor om heder berörs.

Mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn behandlas integrerat i flera olika kurser under utbildningens gång. Med våldshandlingar avses såväl fysiskt som psykiskt våld, handlingar av sexuell art samt vanvård. Utbildningen behandlar barnmisshandel, sexuellt utnyttjande, kvinnomisshandel samt misshandel av äldre. Den nära kopplingen mellan undervisning och forskning innebär att exempel och resultat från forskningen integreras i såväl föreläsningar som seminarier. Introduktion i området mäns våld mot kvinnor och våld mot barn sker tidigt under utbildningen. Redan under programmets första termin får studenterna en föreläsning om barnmisshandel och mäns våld mot kvinnor ur ett historiskt perspektiv.

Både undervisning och examination sker med hjälp av olika pedagogiska grepp. Under utbildningens andra termin får studenterna i uppgift att skriva en essä om sociala problem och att koppla dessa till utvecklingspsykologi och socialpsykologi. Essän skrivs gruppvis och studenterna får själva välja om de ska behandla missbruk,

omsorgssvikt, ungdomskriminalitet eller våld i nära relationer. Det valda problemområdets uppkomst och vidmakthållande diskuteras utifrån olika perspektiv som bottnar i psykologisk teoribildning. Studenterna redogör för hur olika teoribildningar förklarar det valda problemområdet och hur de olika förklaringsmodellerna kan ställas mot varandra. Svagheter och styrkor med olika sätt att förklara exempelvis våld i nära relationer diskuteras och analyseras. På ett tidigt stadium i skrivprocessen presenterar studenterna ett utkast till essän. Detta utkast behandlas under ett seminarium där studenterna i grupp får redogöra för sina tankar kring ämnet (exempelvis mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn). Seminariet används för återkoppling och avgränsning av problemområdet med hjälp av övriga seminariedeltagare.

Ytterligare en kurs där mäns våld mot kvinnor och våld mot barn aktualiseras är kursen *Utredning, handläggning och dokumentation i socialt arbete* under utbildningens tredje termin. Kursen fokuserar på den kunskap och färdighet som krävs för praktiskt socialt arbete bland annat avseende våld i nära relationer. Den behandlar metoder för utredning, handläggning och dokumentation. Diskussioner förs också kring myndighetsutövning med fokus på etik, rättssäkerhet, integritet, kommunikation och kvalitet.

I kursen ingår en fältuppgift som delas upp i två delar med avslutande seminarier. Uppgiften syftar till att ge studenterna kunskap om hur utrednings- och dokumentationsprocessen kan se ut för olika typer av ärenden. Studenterna arbetar gruppvis och varje grupp tilldelas ett område som de ska fördjupa sig i. Kunskap om området (exempelvis våld i nära relationer) inhämtas genom relevant litteratur och genom fältbesök då studenterna får besöka en verksamhet och intervjua en handläggare som arbetar med myndighetsutövning inom området. Studenterna i varje arbetsgrupp förbereder själva sin intervju med fokus på frågor som rör hur utredningsprocessen ser ut för det område som ska behandlas i rapporten.

Varje arbetsgrupp skriver en rapport som läggs fram vid ett seminarium. I rapporten ska framgå vilka lagar som är tillämpliga gällande utredning och handläggning inom området, samt vilka utredningsmodeller och dokumentationsmallar som används. Dessutom ska studenterna beskriva hur arbetet organiseras och bedrivs inom området och de ska redogöra för relevanta kommunala riktlinjer. De ska också anlägga ett mångfaldsperspektiv och diskutera verksamhetsområdet utifrån exempelvis etnicitet, genus och ålder samt föra ett resonemang kring hur området relateras till olika funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. Rapporten ska dessutom kopplas till aktuell forskning inom området och studenterna ska redogöra för etiska aspekter i utrednings- och handlägningsprocessen.

Rapporten ventileras vid ett seminarium. Inför detta seminarium ska studenterna läsa igenom varandras rapporter och varje grupp förbereder två övergripande diskussionsfrågor till de övriga grupperna. Vid seminariet redogör studenterna i mindre tvärgrupper för innehållet i rapporten och besvarar frågor från de övriga grupperna.

UKÄ:s reflektioner

Sammanfattningsvis kan sägas att undervisning om mänskliga rättigheter, våld mot barn och mäns våld mot kvinnor sker integrerat vid flera tillfällen under utbildningen och med hjälp av olika undervisningsformer. Tydliga lärandemål finns formulerade, vilket är en förutsättning för kontinuitet och borgar för att samtliga studenter ska omfattas av undervisningen. Utöver traditionella föreläsningar och seminarier används också grupparbeten, essäskrivande, opponering och fältarbete för att förmedla kunskap och förståelse för mänskliga rättigheter och våld. UKÄ menar att

en styrka med detta sätt att arbeta är att såväl undervisning som examination belyser frågor som rör de tre områdena ur skilda perspektiv. Då teman kring våld både mot barn och mot kvinnor tas upp under flera kurser skapas kontinuitet och möjlighet till fördjupning och progression. Även detta ser UKÄ som en förtjänst.

Studenterna får gruppvis diskutera, förklara och jämföra olika förklaringsmodeller till våld. De tränas också i att kommentera andras texter om våld. Detta ger dem teoretisk kunskap om området. Med hjälp av fältarbete får de vidare göra konkreta kopplingar till den framtida yrkesutövningen. En fördel som UKÄ ser med utbildningens upplägg är både den mångfald av perspektiv som erbjuds studenterna och den koppling som görs mellan teori och praktik. Detta förstärks genom att undervisningen förefaller ha stark forskningsanknytning, vilket är ett resultat av att flera av lärarna bedriver forskning inom området. Vid utbildningen tas också hjälp av externa aktörer för att bredda perspektivet och bidra med nya infallsvinklar. Även detta ser UKÄ positivt på.

Förskolläraryrket vid Örebro universitet

Beskrivningen nedan visar hur undervisning om mänskliga rättigheter kan ske inom utbildning som leder till förskolläraexamen. Det framhålls av Örebro universitet som ett gott exempel på hur sådan undervisning kan bedrivas integrerat inom flera kurser inom förskolläraryrket.

Vid lärosätet har man inom förskolläraryrket valt att fokusera på barns mänskliga rättigheter, vilket är ett tema som återkommer under flera kursmoment. Tydliga lärandemål om mänskliga rättigheter och barns rättigheter finns inskrivna i flera kursplaner inom utbildningen. Det finns också flera indirekta målformuleringar med kopplingar till mänskliga rättigheter som handlar om barns inflytande, alla människors lika värde, samspel mellan barn och vuxna och etiska aspekter av förskolläraens yrkesutövande i kurser som ingår i utbildningen.

Mänskliga rättigheter, barns mänskliga rättigheter samt konventionen om barns rättigheter behandlas under utbildningens första termin. Dessutom behandlas i seminarieform frågor om normkritik och jämställdhet. Etiska dilemman kopplade till mänskliga rättigheter behandlas med hjälp av rollspel om relationsskapande i förskolan mellan barn, mellan barn och pedagoger samt mellan barn och vårdnadshavare. Ytterligare ett seminarie tillfälle behandlar relationsprocesser genom gestaltande övningar där jämställdhet och mångkulturalitet diskuteras. Även detta kopplas till mänskliga rättigheter med fokus på barn.

Vidare behandlas lagstiftning som gäller diskriminering, kränkande behandling och barns rätt till skydd mot våld. Undervisningen berör socialtjänstlagen, sekretesslagen och konventionen om barnets rättigheter. Dessa lagar och konventioner seminariebehandlas med hjälp av fallbeskrivningar. Studenterna får diskutera de etiska dilemman som uppkommer i förskolan då barn far illa. De får även diskutera och förhålla sig till förskolläraens uppdrag och ansvar utifrån rådande lagstiftning. Detta ger studenterna möjlighet att koppla den teoretiska kunskapen om lagar och konventioner till den framtida yrkesutövningen med hjälp av konkreta fall.

Utöver detta diskuteras också skolans värdegrundsuppdrag utifrån barns mänskliga rättigheter. Detta sker genom en föreläsning om policyfrågor samt en föreläsning om barns inflytande i förskolan. Båda föreläsningarna ges av forskare inom fältet. Studenterna får också läsa in sig på litteratur på temat barns mänskliga rättigheter. Utgångspunkt för efterföljande seminarium är olika uttolkningar av demokrati och förskolans värdegrundsuppdrag. På seminariet behandlas frågor om barns rättigheter, delaktighet och inflytande i förskolan. Studenterna får i uppgift att gruppvis presentera och diskutera centrala begrepp. De tränas vidare i att föra

resonemang kring hur demokrati kan tolkas och hur värdegrundsuppdraget kan förstås i förskolan.

Dessa teman tas upp igen under senare terminer, exempelvis genom kurser som berör barnperspektiv och barns perspektiv samt diskrimineringsfrågor och mångkulturalitet i samband med lek. Under en kurs behandlas alla människors lika värde och alla barns lika rätt till utveckling och lärande. I kursen förs diskussioner kring förskolans värdegrund och uppdrag i förhållande till frågor om etik, inkludering och jämställdhet. Som examinationsuppgift skriver studenterna en handlingsplan för barn i behov av särskilt stöd.

I en annan kurs behandlas etiska frågor i samband med dokumentation och uppföljning av förskolans verksamhet. Kursen tränar studenterna att beakta likvärdighets- och rättssäkerhetsaspekter vid dokumentation, uppföljning och analys. Vidare behandlas synen på barn, barns perspektiv och barnperspektiv samt vuxnas perspektiv. Inom denna kurs genomförs även en fältstudieuppgift med fokus på etik.

I ytterligare en kurs behandlas ett professionellt förhållningssätt till vårdnadshavare vid misstanke om våld och utsatta barn i hemmet. En socialsekreterare föreläser och svarar på frågor om våld mot barn. Senare under utbildningen återkommer diskussionen om barns mänskliga rättigheter, barns inflytande och barns perspektiv i förhållande till ämnesdidaktik och förskollärares professionsutveckling.

UKÄ:s reflektioner

Sammanfattningsvis kan sägas att man inom förskollärarytbildningen i Örebro använder sig av en rad olika pedagogiska grepp för att undervisa om barns mänskliga rättigheter. Utöver föreläsningar använder man växelvis egen inläsning och bearbetning av litteratur, seminarier samt inlämningsuppgifter som undervisningsform. Kunskapen som förmedlas omfattar samtliga studenter. Seminarier används för att göra kopplingar mellan teoretiska perspektiv på barns mänskliga rättigheter och studenternas framtida yrkesroll.

Genom att barns mänskliga rättigheter och våld mot barn tas upp i olika sammanhang genom hela utbildningen skapas möjligheter till fördjupning och progression. Studenterna inhämtar grundkunskap inom området under utbildningens första termin. Då olika delar av barns mänskliga rättigheter återkommer senare under utbildningen under olika kurser uppnås fördjupning. Specifika lärandemål är kopplade till mänskliga rättigheter och dessa examineras med hjälp av olika examinationsformer. Att frågorna tas upp under skilda kurser och i olika sammanhang medför att de blir belysta ur olika perspektiv vilket kan fördjupa förståelsen för området. Undervisningen sker dessutom både på en teoretisk och en mer praktisk nivå kopplad till den framtida yrkesutövningen. Detta, menar UKÄ, är en fördel då det innebär möjlighet till dels analys och problematisering, dels träning inför arbetslivet.

Pedagogikämnet vid Örebro universitet har en profil mot demokrati och mänskliga rättigheter i relation till förskola och skola, vilket gör att dessa frågor fått ett starkt genomslag i den aktuella utbildningen. Förutom fördjupad kompetens finns också bland undervisande lärare ett starkt intresse för frågor som rör barns mänskliga rättigheter. En fördel som UKÄ ser avseende undervisningen om mänskliga rättigheter är att kopplingen mellan undervisning och pågående forskning förefaller vara stark.

Uppdragsutbildning vid Ericastiftelsen

Det sista exemplet rör uppdragsutbildning. Det är hämtat från Ericastiftelsen och lärosätet menar att det är ett gott exempel på hur undervisning om våld mot barn kan bedrivas. Ericastiftelsen arbetar som huvuduppgift med utbildning som leder till psykoterapeutexamen med fokus på frågor som rör våld mot barn och unga och, med utgångspunkt i detta, barns rättigheter. Utöver utbildning till psykoterapeut anordnar Ericastiftelsen även uppdragsutbildningar i olika format, från enstaka föreläsningar till hela kurser i samverkan med andra lärosäten.

Ericastiftelsen har i sin verksamhet ett tydligt fokus på barn i såväl forskning som undervisning. Undervisning om våld mot barn sker inom ett flertal kurser både inom och utanför den psykoterapeututbildning högskolan erbjuder. I de kurser som ges används ofta film för att åskådliggöra problemområden och väcka ett känslomässigt engagemang bland studenterna. Filmer används också för att förtydliga barnets perspektiv och ge underlag för diskussion.

För att säkerställa att frågor som rör våld mot barn och unga genomsyrar hela Ericastiftelsens verksamhet anordnas seminarier för samtliga medarbetare. Vid dessa presenteras och diskuteras förekomst av våld mot barn och vilka särskilda riskgrupper som finns avseende utsatthet för våld. Dessutom diskuteras grundprinciper för behandling, skilda lokala rutiner för anmälan till socialtjänst och rutinfrågor till patienter om våld. Även personalmötena används för att hålla personalgruppen uppdaterad om aktuella rapporter, vägledningar och nya forskningsrön inom området våld mot barn och unga.

Ett exempel på hur undervisning om våld mot barn kan bedrivas är kursen *Barn, unga och trauma* om 7,5 högskolepoäng som ges i samverkan med Karolinska institutet. Denna kurs har lärosätet valt ut som ett gott exempel på hur undervisning om våld mot barn kan bedrivas fokuserat, inte bara för psykoterapeuter, utan också för psykologer, socionomer, läkare, arbetsterapeuter, logopeder, sjukgymnaster, sjuksköterskor, behandlingspersonal, specialpedagoger och jurister. Kursen vänder sig till yrkesverksamma som på olika sätt kan förväntas komma i kontakt med barn som far illa. Den syftar till att ge kunskap om trauma och ge förutsättningar för samverkan för att tillgodose drabbade barns behov.

Till skillnad från övriga goda exempel i denna rapport rör sig detta om en uppdragsutbildning som vänder sig till redan yrkesverksamma. Detta gör att förutsättningarna för att ge kursen skiljer sig, främst avseende studenternas förkunskaper. De som går kursen har redan en examen från högskolan och relevant yrkeserfarenhet, till skillnad från många av studenterna i övriga goda exempel. Då studenterna kan komma från såväl barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänst, hälsovård, skola och rättsväsende är studentgruppen också mer heterogen än i de övriga exempel som diskuteras.

Kursen som Ericastiftelsen har valt ut som gott exempel fokuserar på hur barn, unga och deras familjer påverkas av traumatiska händelser och vilket stöd som kan behövas. Den behandlar reaktioner och behov hos barn och unga som varit utsatta för våld eller andra övergrepp under uppväxten eller som på andra sätt varit exponerade för traumatiska händelser. Stöd- och behandlingsinsatser för psykiskt traumatiserade barn och ungdomar presenteras och diskuteras utifrån evidensbaserad kunskap och beprövad erfarenhet. I kursen ingår undervisning om grundläggande psykotraumatologi (psykologisk stress- och krisbearbetning) och dess koppling till barns och ungdomars psykologiska utveckling och anknytning. Dessutom behandlas akuta interventioner, stöd och specialiserad behandling liksom flyktingskap och krigsupplevelser. Utöver detta behandlas också traumatisk förlust och sorg.

Kursen genomförs under en femveckorsperiod och inkluderar sex obligatoriska heldagar med föreläsningar och seminarier. Den examineras genom en skriftlig

rapport med koppling till föreläsningar, seminarier och litteratur. Kursen inleds med en introduktion till traumateori samt en översikt avseende förekomst av våld mot barn och dess konsekvenser och studenterna får därefter en föreläsning om sexuella övergrepp. Under dag två behandlas trauma i relation till anknytning utifrån neuropsykologiska och utvecklingspsykologiska perspektiv. Vidare diskuteras hur olika yrkesgrupper samverkar inom barnskyddsteam och Barnahus för att utreda och bistå med kompetens då misstankar uppstår om att barn och unga far illa. I ett Barnahus samråder och samverkar socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin, barnmedicin och barn- och ungdomspsykiatri (BUP), framförallt i det inledande skedet av förundersökningen och den sociala utredningen kring barn som misstänks vara utsatta för brott. Ett fördjupande undervisningspass ägnas åt barnmisshandel.

Vidare får studenterna ta del av forskning kring stöd och bemötande av barn och unga i akutfas. De får också undervisning om dissociation och vad det innebär. Utifrån Göteborgsbranden 1998 diskuteras screening, uppföljning och behandling av ungdomar. Vidare behandlas migration, sorg och förlust. Studenterna undervisas om bedömning och diagnostik samt olika grundprinciper vid behandling. De får också fördjupad kunskap om olika behandlingsformer.

UKÄ:s reflektioner

Sammanfattningsvis kan sägas att de undervisningsformer som används för att förmedla kunskap om våld mot barn är föreläsningar, seminarier och webbaserat stöd. Inom Ericastiftelsen använder man också filmvisning för att förmedla insikt och fördjupa barnperspektivet, något som lärosätet menar är svårt att göra med hjälp av mer traditionella undervisningsformer. I kursen finns tydliga lärandemål som berör våld mot barn och dessa examineras dels genom aktiv närvaro vid föreläsningar och seminarier, dels med hjälp av en skriftlig inlämningsuppgift. Detta ser UKÄ som en förtjänst.

Det finns också kurslitteratur om våld mot barn, vilket innebär att studenterna får en bred bild av området. Att på det sätt som beskrivs ovan fokuserat lyfta frågor som rör våld mot barn och behandla dem koncentrerat ur olika perspektiv ger möjlighet till fördjupad kunskap och förståelse. En annan fördel som UKÄ ser med den undervisning om våld mot barn som ges inom ramarna för Ericastiftelsens verksamhet är att forskningsanknytningen framstår som mycket stark. Flera av lärarna bedriver forskning inom området och i den beskrivna kursen tas också hjälp av forskare vid Karolinska institutet. Att ge kursen i samarbete med ett annat lärosäte är ett sätt att bredda kompetensen, fördjupa forskningsanknytningen och bidra med nya infallsvinklar.

Slutsatser och reflektioner

Den här rapporten har haft två syften: Att beskriva hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i ett större antal högskoleutbildningar och – med hjälp av några goda exempel – bidra med idéer om hur man kan undervisa om de tre områdena. I det här kapitlet sammanfattas de viktigaste resultaten i relation till undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Avslutningsvis beskriver UKÄ några utvecklingsområden och pekar på vilka åtgärder som behöver vidtas för att stärka undervisningen.

Mänskliga rättigheter – ett område som får stort utrymme

Mänskliga rättigheter är ett område som får stort utrymme på de flesta av de utbildningar som ingår i kartläggningen. Det ingår undervisning om området på så gott som alla utbildningar och undervisningen är dessutom förhållandevis omfattande mätt i antal undervisningstimmar och högskolepoäng.

Vidare har de flesta utbildningar kunskap om mänskliga rättigheter inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och flertalet har lärandemål för undervisningen. Innehållet i undervisningen är ofta brett och på de flesta utbildningar ingår det både undervisning på en teoretisk nivå och undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i det framtida yrket med beaktande av de mänskliga rättigheterna. Endast ett par procent svarar att det inte ingår sådan undervisning.

Enkätsvaren visar att undervisningen om mänskliga rättigheter oftast sker i form av föreläsningar och seminarier. De flesta utbildningar använder kurslitteratur i undervisningen om området och på flertalet utbildningar examineras studenterna om mänskliga rättigheter. När det gäller lärarnas kompetens inom området är det vanligaste svaret att lärarna har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. På ungefär hälften av utbildningarna finns det lärare som bedriver eller har bedrivit egen forskning om mänskliga rättigheter.

UKÄ:s sammanvägda intryck från kartläggningen är att den undervisning som bedrivs om mänskliga rättigheter fungerar väl.

Våld mot barn – undervisning om området ingår inte alltid

När det gäller undervisning om våld mot barn visar kartläggningen att den är mindre omfattande än den undervisning som ges om mänskliga rättigheter. Enligt enkätsvaren ingår det undervisning om våld mot barn på åtta av tio utbildningar (jämfört med nästan alla vad gäller mänskliga rättigheter).

Den undervisning som ges förefaller också vara ganska begränsad – i de flesta fall rör det sig om få undervisningstimmar och högskolepoäng. Jämfört med området mänskliga rättigheter är det också mindre vanligt att kunskap om våld mot barn är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och att det finns lärandemål för området.

På de flesta utbildningar ingår det undervisning både på en teoretisk nivå och undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i det framtida yrket för att motverka våld mot barn. Enkätsvaren visar dock att det på tio procent av utbildningarna helt saknas teoretiska perspektiv på området, vilket UKÄ ser som en svaghet. UKÄ menar att både teoretiska och praktiska perspektiv behövs för att förbereda studenterna inför deras kommande yrkesliv.

Även när det gäller våld mot barn är föreläsningar och seminarier de vanligaste undervisningsformerna. Jämfört med mänskliga rättigheter är det dock mindre vanligt

att det ingår kurslitteratur i undervisningen och att det förekommer examination. Lärarna som undervisar om våld mot barn är vanligen verksamma vid den egna institutionen och deras kompetens inom området består oftast i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. Enkätsvaren visar att det vid ungefär en tredjedel av de undersökta utbildningarna finns lärare som bedriver eller har bedrivit forskning om våld mot barn.

Ett viktigt resultat när det gäller våld mot barn är att det i första hand är på lärarutbildningarna som det helt saknas undervisning om området. Trots en stor spridning i enkätsvaren, där det också förekommer lärarutbildningar som utmärker sig positivt, är det övergripande intrycket att det finns betydande svagheter. Vid tre av tio lärarutbildningar berörs inte ämnet alls under utbildningen. Den undervisning som ges förefaller också fokusera på våld mellan barn i skolmiljön och i vissa fall saknas det undervisning om våld mot barn i hemmet.

Enligt enkätsvaren ingår det undervisning om våld mot barn på alla eller nästan alla utbildningar inom samhällsvetenskap och juridik respektive hälso- och sjukvård samt social omsorg. Viktigt att ha i åtanke är dock att svarsfrekvensen skiljer åt sig mellan olika utbildningar. Det innebär att resultatet är säkrare för läkarutbildningarna som har en svarsfrekvens på 100 procent än för sjuksköterskeutbildningarna där bara drygt hälften av de tillfrågade lärosätena har besvarat enkäten.

Resultaten när det gäller undervisning om våld mot barn är bekymmersamma då det är viktigt att yrkesgrupper som kan komma i kontakt med våldsutsatta barn har de kunskaper som krävs för att barnet ska få det stöd och den hjälp det har rätt till. Här ser UKÄ en betydande potential för utveckling och förbättring.

Mäns våld mot kvinnor – det område som ingår minst

Av den kartläggning som UKÄ har gjort framgår att undervisning om mäns våld mot kvinnor är det område som får minst utrymme på de berörda utbildningarna. Det är bara drygt hälften av utbildningarna som uppger att det ingår undervisning om området och i de fallen verkar det huvudsakligen röra sig om relativt få undervisningstimmar och högskolepoäng.

Jämfört med mänskliga rättigheter och våld mot barn är det enligt enkätsvaren också mindre vanligt att kunskap om mäns våld mot kvinnor är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och att det finns lärandemål för området.

Enkätsvaren visar att det på de flesta utbildningar ingår undervisning både på en teoretisk nivå och undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i det framtida yrket för att förhindra eller motverka mäns våld mot kvinnor. Det är dock en förhållandevis hög andel där det enligt enkätsvaren inte ingår någon undervisning alls om dessa aspekter – 11 procent av dem som uppger att de undervisar om mäns våld mot kvinnor svarar att det inte ingår undervisning på en teoretisk nivå medan 14 procent svarar att det inte ingår undervisning om hur man kan agera i yrket. Enligt UKÄ är det allvarligt eftersom båda perspektiven behövs för att förbereda studenterna inför det framtida yrkeslivet.

Föreläsningar och seminarier är de vanligaste undervisningsformerna även när det gäller mäns våld mot kvinnor. Jämfört med mänskliga rättigheter och våld mot barn är det dock en mindre andel som uppger att det förekommer kurslitteratur och examination inom området. Lärarna som undervisar om mäns våld mot kvinnor kommer vanligen från den egna institutionen och deras kompetens inom området består oftast i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. Vid drygt fyra av tio utbildningar uppger man att vissa av lärarna bedriver eller har bedrivit forskning om mäns våld mot kvinnor.

Mot bakgrund av den kunskap som finns om hur barn påverkas av bevittna våld i hemmet (SOU 2015:55) är ett annat oroväckande resultat att det främst är inom vissa lärarutbildningar som det helt saknas undervisning om mäns våld mot kvinnor. Här upprepas alltså det mönster som tidigare kunde ses när det gällde undervisning om våld mot barn. Av enkätsvaren framgår att undervisning om mäns våld mot kvinnor endast ges vid en tredjedel av lärarutbildningarna. Detta kan till exempel jämföras med socionomutbildningarna och läkarutbildningarna, där samtliga som besvarat enkäten uppger att undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår. Återigen är det dock viktigt att påpeka att svarsfrekvensen för vissa utbildningar är låg och att resultaten därmed är mer osäkra för dessa utbildningar.

Sammanfattningsvis visar enkätundersökningen att området mäns våld mot kvinnor ges litet utrymme i flera av de kartlagda utbildningarna och att åtgärder kan behöva vidtas för att utbildningarna på ett bättre sätt ska förbereda studenterna inför deras kommande yrkesliv.

Utvecklingsområden

Kartläggningen visar att lärosätena behöver vidta flera åtgärder – främst inom områdena våld mot barn och mäns våld mot kvinnor – för att studenterna ska vara rustade att möta utsatta individer och grupper i sin kommande yrkesutövning. Här är de viktigaste utvecklingsområden som UKÄ ser när det gäller undervisningen om de tre områdena. Utvecklingsområdena avser i första hand undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn, men även undervisningen om mänskliga rättigheter kan i vissa fall behöva stärkas.

- Undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn bör *ingå* i de utbildningar där studenterna i sitt framtida yrke kan komma i kontakt med våldsutsatta personer. Kartläggningen visar dock att det saknas undervisning om dessa områden i flera utbildningar. UKÄ menar därför att lärosätena behöver se över de utbildningar där det enligt enkätsvaren inte ingår någon undervisning om dessa områden och vid behov vidta åtgärder
- Kunskap om de tre områdena bör i så stor utsträckning som möjligt vara inskriven i *utbildningsplaner och kursplaner* och det bör finnas konkreta *lärandemål* för områdena. Som nämns i samband med beskrivningen av goda exempel är de delarna avgörande för att det ska finnas en tydlighet och kontinuitet i den undervisning som bedrivs. Kartläggningen visar dock att det är förhållandevis ovanligt att kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och att det ofta saknas lärandemål för dessa områden.
- Det bör ingå *examination* inom de tre områdena för att lärosätena ska kunna säkerställa att studenterna har fått nödvändig kunskap. Även detta är viktigt för att studenterna i sitt kommande yrkesliv ska vara rustade att möta utsatta individer och grupper på ett professionellt sätt. Kartläggningen visar dock att det i många fall inte förekommer någon examination inom områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.
- Det bör ingå undervisning både på en *teoretisk nivå och med koppling till framtida yrkesutövning* i relation till respektive område. Vid vissa utbildningar saknas det dock helt undervisning om någon av dessa aspekter. Det gäller särskilt mäns våld mot kvinnor men i viss utsträckning även våld mot barn. UKÄ menar att detta är oroväckande eftersom båda dessa perspektiv är viktiga för att studenterna ska ha kunskap och beredskap att i sin framtida yrkesutövning kunna

bemöta kvinnor eller barn som är utsatta för våld på ett professionellt sätt och ge dem det stöd de har rätt till.

Värt att framhålla i detta avseende är att flera lärosäten i enkätsvaren visar en medvetenhet om de svagheter som finns och uttrycker ett starkt engagemang för de frågor undersökningen berör. Trots detta engagemang är områdena eftersatta i undervisningen. Det finns flera orsaker till detta. Avslutningsvis lyfter UKÄ fram och resonerar kring några av de skäl som kan finnas för att inte undervisa om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

- Ett återkommande skäl som lärosätena uppger till varför det inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är *brist på utrymme* på utbildningen. De goda exemplen i denna rapport visar dock att det även med ett begränsat tidsutrymme går att genomföra betydande utbildningsinsatser, exempelvis genom särskilda temadagar. Det finns också, både avseende mäns våld mot kvinnor och våld mot barn, undervisningsmaterial att tillgå i form av läroböcker, filmer och radioprogram. Även detta beskrivs i de goda exemplen.
- Ytterligare ett hinder för att kunna genomföra utbildningsinsatser inom områdena kan vara att *kunskap inom områdena saknas* bland lärare och forskare. De goda exemplen visar dock hur samverkan med externa aktörer kan stärka forskningsanknytningen i den undervisning som bedrivs och ge studenterna tillgång till flera olika perspektiv.
- Ett annat skäl som lärosätena anför för att inte bedriva undervisning om våld mot barn och mäns våld mot kvinnor är att dessa områden inte särskilt utpekats i *examensordningen*. I examensordningen för samtliga undersökta utbildningar finns dock (med något olika formuleringar) examensmål som rör studentens förmåga att göra bedömningar med hänsyn till mänskliga rättigheter. En sådan grundläggande mänsklig rättighet, som omfattar såväl kvinnor som barn, är att inte utsättas för våld.

Referenser

Departementsserien (Ds A 1983:2). *Om svenska män*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Departementsserien (Ds 2001:10). *Mänskliga rättigheter i Sverige – en kartläggning*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Eriksson, M., Bruno, L. & Näsman E. (2013). *Domestic violence, family law and school. Children's right to participation, protection, and provision*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Eriksson, M. & Näsman, E. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.

FRA (2014). *Violence against women: An EU wide survey. Main results*. Wien: FRA – European Union Agency for Fundamental Rights.

Högskoleverket (2003). *FN:s barnkonvention angår högskolan. Rapport från ett regeringsuppdrag*. (Högskoleverkets rapportserie 2003:6 R). Kalmar: Lenanders Grafiska AB.

Högskoleverket (2004). *Genusperspektiv och mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Högskoleverket.

Högskoleverket (2008). *Undervisning om mänskliga rättigheter i högskolan*. (Högskoleverkets rapportserie 2008:43 R). Stockholm: Högskoleverket.

Högskoleverket (2012). *Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011-2014. Examina på grundnivå och avancerad nivå*. (Rapport 2012:15 R). Stockholm: Högskoleverket.

Högskoleverket (2012). *Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011-2014 – Bedömarhandbok*. Stockholm: Högskoleverket.

Högskoleverket (2012). *Kvalitetsutvärdering av psykologi och närliggande huvudområden samt psykologexamen*. Reg.nr 643-06675-09.

Högskoleverket (2012). *Kvalitetsutvärdering av rättsvetenskap och närliggande huvudområden samt juristexamen*. Reg.nr 643-01402-11.

Justitiedepartementet (Ju2004/6673/D). *"Bra början, men bara en början". En utvärderande kommentar om den nationella handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna*.

IVO (2014). *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012–2013*. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg.

Janson, S., Jenbro, C. & Långberg B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.

Kelly, L. (2005). Inside outsiders. Mainstreaming violence against women into human rights discourse and practice, *International Feminist Journal of Politics*, 7 (4), 471-495.

Kommittédirektiv (dir. 2012:38). *En nationell samordnare mot våld i nära relationer*. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utredningar/Kommittedirektiv/En-nationell-samordnare-mot-va_H0B138/#Sammanfattning.

Kommittédirektiv (dir. 2014:25). *Nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra*.

NCK (2009). *Delrapport. Kartläggning av fristående universitets- och högskolekurser i ämnet mäns våld mot kvinnor*. Uppsala: NCK.

NCK (2010:3). *Delrapport 2. Nationell kartläggning om hur mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer beaktas i grundutbildningar vid universitet och högskolor*. Uppsala: Edita.

NCK (2012:1). *Nationell kartläggning om hur mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer beaktas i myndigheters fortbildning. Delrapport 3*. Uppsala: KPH Trycksaksbolaget.

NCK (2013). *Redovisning av regeringsuppdraget "utvärdering av utbildningar" (U2011/5671/JÅM)*. Uppsala: KPH Trycksaksbolaget.

NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns utsatthet samt kopplingen till hälsa*. (NCK-rapport 2014:1). Uppsala: NCK.

Regeringens proposition (prop. 1990/91:113). *Olika på lika villkor*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringens proposition (prop. 1993/93:147). *Delad makt – delat ansvar*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringens proposition (prop. 1997/98:55). *Kvinnofrid*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringens proposition (prop. 1997/98:182). *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*. Stockholm: Regeringskansliet

Regeringens proposition (prop. 2005/06:155). *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*. Stockholm: Regeringskansliet

Regeringens proposition (prop. 2009/10:232). *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*. Stockholm: Regeringskansliet

Regeringens skrivelse 2001/02:83 (skr. 2001/02:83). *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringens skrivelse 2001/02:166 (2001/02:166). *Barnpolitiken – arbetet med strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringens skrivelse 2005/06:95 (skr. 2005/06:95). *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringens skrivelse (skr. 2007/08:39). *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringsbeslut (U2011/3826/UH). *Uppdrag att utveckla och sprida kunskap om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt om våld i samkönade relationer*. Stockholm: Regeringskansliet.

Regeringskansliet (2014). *Den svenska regeringens åttonde och nionde periodiska rapporter om åtgärder för genomförande av Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor*. Stockholm: Regeringskansliet.

SFS (1993:100). *Högskoleförordningen*. Stockholm: Riksdagen.

Socialdepartementet (S2010.026). *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*. Västerås: Edita Västra Aros.

Socialdepartementet (S2012.007). *Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2011*. Stockholm: Grafisk Service.

Socialutskottet (bet. 1998/99:SoU6). *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige m.m.* Stockholm: Riksdagen.

SOU (2004:121). *Slag i luften*. Stockholm: Elanders Sverige AB.

SOU (2005:66). *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*. Stockholm: Elanders Gotab AB.

SOU (2010:70). *Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter*. Stockholm: Elanders Sverige AB.

SOU (2011:29). *Samlat, genomtänkt och uthålligt? En utvärdering av regeringens nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter 2006-2009*. Stockholm: Elanders Sverige AB.

SOU (2014:49). *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*. Stockholm: Elanders Sverige AB.

SOU (2014:71). *Ett jämställt samhälle fritt från våld. Utvärdering av regeringens satsningar 2010–2014. Delbetänkande*. Stockholm: Elanders Sverige AB.

SOU (2015:55). *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Stockholm: Fritzes.

SOU (2015:86). *Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken.* Betänkande av Jämställdhetsutredningen. Stockholm: Fritzes.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering 2013–2014 av socionomexamen och generella examina i socialt arbete närliggande huvudområden.* Reg.nr 411-00461-13. Stockholm: Högskoleverket.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering av barnmorskeexamen och generella examina i reproduktiv, perinatal och sexuell hälsa, och internationell hälsa.* Reg.nr 411-00365-13. Stockholm: Högskoleverket.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering av läkarexamen och generella examina i medicin och idrottsmedicin.* Reg.nr 411-00155-13. Stockholm: Högskoleverket.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering av sjuksköterskeexamen.* Reg.nr 411-00339-13. Stockholm: Högskoleverket.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering av specialistsjuksköterskeexamen – hälso- och sjukvård för barn och ungdomar och distriktsköterska.* Reg.nr 411-00442-13. Stockholm: Högskoleverket.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering av utbildningar som leder till psykioterapeutexamen och magisterexamen i psykoterapi.* Reg.nr 411-00499-13. Stockholm: Högskoleverket.

UKÄ (2014). *Kvalitetsutvärdering av tandhygienistexamen, tandläkarexamen, tandteknikerexamen och generella examina inom odontologi och närliggande huvudområden.* Reg.nr 411-00374-13. Stockholm: Högskoleverket.

Bilaga 1: Kartläggning – redovisning per yrkesexamen

I den här delen av rapporten redovisar UKÄ hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i utbildningar som leder fram till följande examina: barnmorskeexamen, förskollärarexamen, grundlärarexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, psykoterapeutexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar, tandläkarexamen, yrkeslärarexamen och ämneslärarexamen. Kartläggningen baseras på den enkät som UKÄ skickade ut till de berörda lärosätena våren 2015.

Resultaten för de olika yrkesexamensprogrammen redovisas i varsitt kapitel. De olika kapitlen ingår i sin tur i tre större delar med utgångspunkt i vilken inriktning programmen har (enligt Svensk utbildningsnomenklatur, SUN). Denna struktur är avsedd att underlätta för de läsare som är intresserade av att ta del av redovisningen för vissa kategorier av utbildningar, exempelvis lärarutbildningar eller vårdutbildningar.

I den första delen av kartläggningen redovisas yrkesexamensprogram inom området *pedagogik och lärarutbildning*. Här redovisas i tur och ordning förskollärarexamen, grundlärarexamen, yrkeslärarexamen och ämneslärarexamen. För grundlärarexamen och ämneslärarexamen redovisas dessutom de olika inriktningarna i varsitt kapitel. När det gäller grundlärarexamen finns som tidigare nämnts tre inriktningar: fritidshem, förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 respektive årskurs 4–6. När det gäller ämneslärarexamen finns två inriktningar: grundskolans årskurs 7–9 respektive gymnasieskolan.

I den andra delen av kartläggningen ingår yrkesexamensprogram inom området *samhällsvetenskap, juridik, handel och administration*. Här presenteras resultaten när det gäller juristexamen, psykologexamen och psykoterapeutexamen.

I den tredje och sista delen av kartläggningen redovisas resultaten från yrkesexamensprogram inom området *hälso- och sjukvård samt social omsorg*. Här redovisas i tur och ordning resultaten för barnmorskeexamen, läkarexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar respektive tandläkarexamen.

Varje kapitel inleds med en kort beskrivning av den examen som kapitlet gäller och därefter redovisas resultaten från UKÄ:s enkät. Först presenteras svaren på frågorna om i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena i de undersökta utbildningarna och i så fall var undervisningen ges och hur länge det har ingått sådan undervisning. Därefter redovisas hur lärosätena har svarat när det gäller omfattningen på undervisningen om de tre områdena, lärandemål och innehåll i undervisningen, undervisningsformer och examination, lärarna och deras kompetens samt eventuella planer på att förändra undervisningen om de tre områdena.

Pedagogik och lärarutbildning

Förskollärarexamen

Förskollärarexamen avläggs på grundnivå och omfattar 210 högskolepoäng, det vill säga 3,5 års heltidsstudier. För en förskollärarexamen krävs studier inom det förskolepedagogiska området (120 högskolepoäng), utbildningsvetenskaplig kärna (60 högskolepoäng) samt verksamhetsförlagd utbildning (30 högskolepoäng). Inom ramen för kursfordringarna ska studenten även ha fullgjort ett självständigt arbete om minst 15 högskolepoäng inom det förskolepedagogiska området.

För att uppfylla kraven för en förskollärarexamen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som förskollärare i den verksamhet som utbildningen avser.” Studenten ska vidare uppnå ett antal specifika examensmål varav två uttryckligen handlar om mänskliga rättigheter. Enligt ett av dessa mål ska studenten ”visa förmåga att kommunicera och förankra förskolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna.” Enligt det andra målet ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen”.

Totalt var det 20 lärosäten som hade examenstillstånd för förskollärarexamen våren 2015 (se tabell 1 nedan). Läsåret 2013/14 fanns det sammanlagt 8 600 registrerade studenter på utbildningar mot förskollärarexamen, varav 3 630 var programnybörjare. Flest nybörjare fanns det vid Göteborgs universitet, Malmö Högskola och Stockholms universitet. Eftersom förskollärarexamen infördes 2011 var det endast 17 studenter som hade hunnit avlägga examen till och med läsåret 2013/14.

Av de 20 lärosäten som har examenstillstånd för förskollärarexamen har alla utom ett lärosäte besvarat UKÄ:s enkät. Svarsfrekvensen är därmed hög, 95 procent.

Undervisning om de tre områdena

Av enkätsvaren framgår att undervisning om mänskliga rättigheter ingår i samtliga 20 utbildningar. Undervisning om våld mot barn ingår i alla utom tre utbildningar medan det är mer ovanligt med undervisning om mäns våld mot kvinnor, som endast ingår i 7 av 19 utbildningar.

De lärosäten som svarar att de inte ger någon undervisning om mäns våld mot kvinnor motiverar detta med att området inte finns omnämnt i examensmålen, att det inte är relevant för utbildningen och att man har prioriterat undervisning om andra aspekter av mänskliga rättigheter. Ett lärosäte förklarar att det inte ingår någon undervisning om området eftersom utbildningen har ett barnperspektiv, men att ämnet behandlas indirekt i samband med att man tar upp frågan om barn som finns i hem där det förekommer våld.

Av de tre lärosäten som svarar att det inte ingår undervisning om våld mot barn är det endast ett lärosäte som anger något skäl för detta. De skäl som nämns är att det inte framgår av examensordningen att våld mot barn är ett prioriterat område och att man har valt att fokusera på andra aspekter av mänskliga rättigheter.

Tabell 1. Lärosäten med examenstillstånd för förskollärarexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	3 633	19	19	7	16
Uppsala universitet	224	1	1	1	1
Göteborgs universitet	459	1	1	0	0
Stockholms universitet	382	1	1	0	1
Umeå universitet	94	1	1	0	1
Linköpings universitet	144	1	1	1	1
Luleå tekniska universitet	109	1	1	1	1
Karlstads universitet	180	0	-	-	-
Linnéuniversitetet	215	1	1	0	1
Örebro universitet	68	1	1	0	1
Mittuniversitetet	121	1	1	0	0
Högskolan i Borås	278	1	1	0	0
Högskolan Dalarna	77	1	1	1	1
Högskolan i Gävle	71	1	1	1	1
Högskolan i Halmstad	88	1	1	0	1
Högskolan i Jönköping	79	1	1	0	1
Högskolan Kristianstad	197	1	1	0	1
Högskolan Väst	86	1	1	0	1
Malmö högskola	358	1	1	1	1
Mälardalens högskola	164	1	1	1	1
Södertörns högskola	241	1	1	0	1

Samtliga lärosäten där det enligt enkätsvaren ingår undervisning om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn uppger att undervisningen ges vid den egna institutionen. I praktiken kan det dock innebära att den ges vid flera olika institutioner eftersom olika kurser inom utbildningen kan ges av olika institutioner. I några fall sker dessutom en del av undervisningen på annat sätt. Det förekommer till exempel att studenterna får gå på föreläsningar som anordnas av Socialtjänsten, Rädda Barnen, olika fackförbund eller studentföreningar.

De flesta lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena inleddes 2011 eller 2012, det vill säga i samband med att den nya lärarutbildningen startade. Flera lärosäten påpekar dock att det ingick sådan undervisning även i den tidigare lärarutbildningen. I några fall svarar lärosätena att undervisningen om ett visst område inleddes 2007/08 eller att det ”alltid” har ingått.

Undervisningens omfattning

Flera lärosäten menar att det är svårt att bedöma hur omfattande undervisningen är eftersom de tre områdena kan ingå som en del i en föreläsning eller som ett underliggande tema i hela utbildningen. Enligt ett lärosäte är hela programmet upplagt så att ”studenterna ska få kunskaper, värderingar och förhållningssätt som

bygger på respekt för mänskliga rättigheter samt barnets bästa”. Det är därför inte alla lärosäten som har svarat på frågorna om hur många undervisningstimmar eller högskolepoäng det rör sig om och några av dem som har svarat påpekar att uppgifterna är ungefärliga. Resultatet när det gäller omfattningen på undervisningen måste därför tolkas med försiktighet.

De svar som ändå har kommit in när det gäller undervisningens omfattning tyder på att frågor som handlar om mänskliga rättigheter i en bred bemärkelse ges ett större utrymme än frågor som specifikt handlar om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Antalet undervisningstimmar är större, det är vanligare att studenterna examineras och i de fall där det förekommer examination motsvarar examinationen fler högskolepoäng. Det område som förefaller få minst utrymme i utbildningarna – i alla dessa avseenden – är mäns våld mot kvinnor.

Tabell 2. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	19	7	16
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	12	3
1–10	3	4	5
11–20	3	0	1
21–	3	0	1
Inget svar/går inte att uppge	10	3	9
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	17	10
1–5	7	1	3
6–10	2	0	1
11–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	8	1	5

Det är endast ett fåtal lärosäten som uppger att de erbjuder någon undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter, exempelvis i form av valbara kurser. Tre lärosäten erbjuder sådan undervisning om mänskliga rättigheter och ett lärosäte om övriga två områden. Av lärosätenas kommentarer framgår att det bland annat rör sig om en valbar fördjupningskurs om barns uppväxtvillkor och förskolans uppdrag samt en kurs om hållbar utveckling och globala perspektiv där frågor om mänskliga rättigheter ingår.

Mål och innehåll

Alla lärosäten utom ett uppger att kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i såväl utbildningsplaner som kursplaner. Det är något färre lärosäten som uppger att de har lärandemål för området. Totalt 14 utbildningar har mål rörande mänskliga rättigheter och av dessa har 12 mål både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Kunskap om våld mot barn är i något mindre utsträckning inskriven i utbildningsplaner och kursplaner. På nio lärosäten är området inskrivet i både utbildningsplaner och kursplaner medan två lärosäten uppger att det enbart fanns med i vissa kursplaner. Sju lärosäten svarar att de har lärandemål avseende våld mot barn.

Fyra av dessa rapporterar att de har mål både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Mäns våld mot kvinnor finns med i minst utsträckning – bara två lärosäten anger att kunskap om detta område är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och endast ett lärosäte svarar att de har lärandemål avseende området. I det fallet handlar det både om mål för utbildningen som helhet och mål för vissa kurser som ges inom utbildningen.

Tabell 3. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	19	7	16
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplaner	18	2	9
I utbildningsplan	0	0	0
I kursplan/kursplaner	0	0	2
Inte inskrivet	1	5	5
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	12	1	4
För hela utbildningen	1	0	2
För vissa kurser ¹	2	0	1
Inga uttalade mål ²	4	6	8
Inget svar	0	0	0

¹ När det gäller mänskliga rättigheter saknas svar på frågan om mål för hela utbildningen för en utbildning.

² När det gäller våld mot barn saknas svar på frågan om mål för vissa kurser för en utbildning.

När lärosätena beskriver målen och innehållet i undervisningen om mänskliga rättigheter framgår att det är många olika frågor som tas upp: förskolans styrdokument och förordningstexter, förskolans värdegrund, demokratiska rättigheter, yrkesetiska principer, innehållet i de mänskliga rättigheterna samt hur de tolkas och omsätts i den vardagliga pedagogiska verksamheten, hur man skapar förutsättningar för allas delaktighet, lärande och utveckling, likabehandling och jämlikhet i förskolan samt konflikters uppkomst och strategier för konflikthantering.

När det gäller lärandemål för mänskliga rättigheter nämner de flesta lärosäten de två examensmål som specifikt handlar om mänskliga rättigheter. Andra mål som tas upp är att studenten ska visa förmåga att motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn samt visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten. På kursnivå är målen mer detaljerade. Av 19 lärosäten beskriver 14 vilka mål de har och exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna beskriva konventionen om barnets rättigheter, dess framväxt och implementering kopplat till samtida innebörder av, och metodik för, barns inflytande och delaktighet.
- visa grundläggande förståelse för begreppen värdegrund, demokrati, människosyn, etik och likabehandling.

- redogöra för olika perspektiv på specialpedagogik samt analysera deras implikationer för lärande och utveckling hos barn i behov av särskilt stöd i förskolan.
- visa förmåga att beakta frågor om likabehandling, etik, inkludering och jämställdhet i den pedagogiska praktiken.
- visa kännedom om det pedagogiska ledarskapets betydelse för att motverka diskriminering och kränkande behandling.
- visa grundläggande empatisk förmåga gentemot barn och vårdnadshavare.

Undervisningen när det gäller mäns våld mot kvinnor är mer begränsad och det är endast ett par lärosäten som beskriver vad den innehåller. Huvudsakligen handlar det om barn som bevittnar våld inom familjen och om personalens anmälningsplikt. Även förskolans styrdokument och yrkesetiska principer ingår i detta område. Det är bara ett lärosäte som enligt enkätsvaren har lärandemål för området och dessa mål handlar i första hand om våld inom familjen och om personalens anmälningsplikt. Av enkätsvaret framgår dock inte hur målen är formulerade.

Undervisningen om våld mot barn rymmer flera olika områden. Ämnen som tas upp är bland annat förskolans styrdokument och värdegrund, barnkonventionen, yrkesetiska principer, utsatta barn, förskollärarens anmälningsplikt och hur man går vidare med ärenden, samverkan med föräldrar, skola och barnhälsovård, konflikter och konflikthantering, kränkning, mobbning och trakasserier, våld och övergrepp mot barn, sexuella övergrepp mot barn och omskärelse, hur våld har definierats genom historien och hur lagstiftningen har förändrats samt vilka faktorer som påverkar barns välbefinnande.

De sex lärosäten som har lärandemål för utbildningen som helhet redogör i första hand för några av de mål som framgår av examensordningen, bland annat att studenten ska visa förmåga att förebygga och motverka diskriminerande och annan kränkande behandling av barn. Fem lärosäten har lärandemål avseende våld mot barn på kursnivå varav ett har mål avseende våld inom familjen och specifikt våld, övergrepp och omsorgsbrister relaterat till personalens anmälningsplikt i förskolan. Det framgår dock inte hur målet är formulerat. I övrigt har utbildningarna bland annat mål om att studenten ska

- kunna beskriva samhälleliga förutsättningar med betydelse för barns levda barndom inom och utanför förskolans arena och visa kunskap om barnets rättigheter.
- kunna diskutera förskolors och pedagogers arbete med värdegrund och likabehandling samt problematisera hur arbetet mot diskriminering, trakasserier, kränkande behandling och mobbning kan utvecklas.

En annan aspekt som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Av enkätsvaren framgår att de flesta utbildningar har undervisning om mänskliga rättigheter och våld mot barn både på en teoretisk nivå och kopplat till yrkesutövningen. Däremot ingår det inte i särskilt stor utsträckning undervisning om mäns våld mot kvinnor vare sig på en teoretisk nivå eller kopplat till yrkesutövningen. På två utbildningar ingår det inte någon undervisning alls om hur man kan agera i sitt framtida yrke när det gäller mäns våld mot kvinnor.

Tabell 4. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	19	7	16
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	7	0	0
Ja, i viss utsträckning	11	5	14
Nej	0	2	1
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	9	0	3
Ja, i viss utsträckning	9	5	11
Nej	0	2	0

Undervisningsformer och examination

De flesta lärosäten som har undervisning om de tre områdena uppger att undervisningen är integrerad med andra moment på utbildningen. Vissa lärosäten förklarar att undervisningen delvis är integrerad med andra moment men inget lärosäte svarar att den ges som en helt separat kurs eller kursmoment.

När det gäller undervisningsformer så visar enkätsvaren att föreläsningar och seminarier är vanligast inom samtliga tre områden. I undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn är även skriftliga uppgifter, gruppövningar och egen inläsning av litteratur vanliga undervisningsformer.

Kurslitteratur förekommer i varierande omfattning inom de tre områdena. Sexton lärosäten uppger att det ingår kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter, nio att det ingår i undervisningen om våld mot barn och två att det ingår i undervisningen om mäns våld mot kvinnor. Kurslitteraturen består bland annat av internationella konventioner (som FN:s konvention om barnets rättigheter) och av litteratur som preciserar lagstiftning och annan reglering av förskolans och förskollärares uppdrag i relation till mänskliga rättigheter och våld mot barn.

Det varierar också i vilken utsträckning som studenterna examineras inom de olika områdena. När det gäller mänskliga rättigheter visar enkätsvaren att studenterna examineras på 16 av 19 utbildningar. Inom området våld mot barn examineras studenterna på 8 av 15 utbildningar medan de inom området mäns våld mot kvinnor endast examineras på en av sex utbildningar. Seminarier samt skriftliga inlämningsuppgifter och PM är enligt enkätsvaren de vanligaste examinationsformerna.

Tabell 5. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	19	7	16
Undervisningsformer			
Föreläsningar	18	5	13
Seminarier	18	5	14
Handledning	7	2	5
Eget arbete med skriftliga uppgifter	13	2	7
Gruppövningar	13	1	7
Egen inläsning av litteratur	14	3	10
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	11	1	4
Kurslitteratur ingår om området²	16	2	9
Examination³			
Alla moment examineras	4	0	1
Vissa moment examineras	14	1	7
Inga moment examineras	1	5	7

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² För en utbildning saknas svar på frågan.

³ För en utbildning saknas svar när det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Enligt enkätsvaren är det mellan 1 och 12 lärare som deltar i undervisningen om de tre områdena och antalet lärare verkar vara störst inom området mänskliga rättigheter och minst inom området mäns våld mot kvinnor. Vissa lärosäten svarar att de inte kan uppge hur många lärare som är involverade eftersom undervisningen om de tre områdena integreras i övrig undervisning och antalet dessutom varierar från år till år.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att lärarna är verksamma vid den egna institutionen och det gäller samtliga tre områden. Det är också relativt vanligt att lärarna kommer från en annan institution (när det gäller mänskliga rättigheter samt våld mot barn) eller från en annan statlig myndighet (när det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn). I de fall där lärarna finns inom högskolan är de oftast lektorer eller adjunkter och i viss utsträckning även professorer.

Av enkätsvaren framgår att lärarnas kompetens inom de tre områdena främst består i att de har erfarenhet av förskolläraryrket, och detta gäller samtliga tre områden. Inom områdena mänskliga rättigheter och våld mot barn är det också vanligt att lärarna har gått kurser eller utbildningar inom området eller att de bedriver egen forskning inom området. Vissa utbildningar verkar ha flera lärare som bedriver egen forskning på området. Ett lärosäte berättar till exempel att det bland de lärare som undervisar på utbildningen finns en biträdande lektor som forskar om barns mänskliga rättigheter i utbildning, en lektor som har genomfört flera forskningsarbeten om barns perspektiv och betydelsen av dessa aspekter för barns inflytande och delaktighet i förskolan, samt en doktorand med inriktning mot barns rättigheter i utbildning.

Tabell 6. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	19	7	16
Personer som undervisar²			
Lärare på den egna institutionen	17	4	13
Lärare på en annan institution	7	1	4
Företrädare för annan statlig myndighet	1	3	4
Företrädare för en frivilligorganisation	1	0	1
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	5	0	3
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	10	0	4
Arbetar med området i yrke utanför akademien	6	1	4
Har gått kurser/utbildningar inom området	8	3	7
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	16	4	14

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

² För en utbildning saknas svar på frågan när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Planerade förändringar

Endast ett fåtal lärosäten planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om de tre områdena. Av de 19 lärosäten som har besvarat enkäten är det fyra som planerar förändringar när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter, tre som planerar förändringar när det gäller våld mot barn och en som planerar förändringar när det gäller mäns våld mot kvinnor. En förklaring till detta kan vara att utbildningarna är relativt nya i och med att förskolläraryxamen infördes först 2011. Ett lärosäte påpekar också att programmet fortfarande är under uppbyggnad och att det pågår diskussioner om vilka förändringar som kan genomföras.

De förändringar som planeras när det gäller mänskliga rättigheter är att integrera området i fler kurser på programmet, införa en tydligare koppling mellan olika kurser inom den utbildningsvetenskapliga kärnan som rör individers eller gruppers olikheter samt tydliggöra mänskliga rättigheter i fler kurser. När det gäller mäns våld mot kvinnor finns det planer på att lyfta fram genusperspektivet mer på utbildningen. De förändringar som planeras när det gäller våld mot barn är att lyfta frågan om övergrepp mot barn – både fysiska och psykiska – och betona området mer i vissa kursmoment som rör specialpedagogik.

Grundlärarexamen – fritidshem

Grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem avläggs på grundnivå och omfattar 180 högskolepoäng, vilket motsvarar 3 års heltidsstudier. För en examen med denna inriktning krävs ämnes- och ämnesdidaktiska studier om minst 90 högskolepoäng (inom det fritidspedagogiska området samt ett eller två praktiska eller estetiska ämnen), utbildningsvetenskaplig kärna om minst 60 högskolepoäng samt verksamhetsförlagd utbildning om minst 30 högskolepoäng. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten även ha fullgjort ett självständigt arbete om minst 15 högskolepoäng inom det fritidspedagogiska området.

För att uppfylla kraven för en grundlärarexamen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som grundlärare inom den verksamhet som utbildningen avser.” Det finns också ett antal specifika lärandemål för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem. När det gäller mänskliga rättigheter ska studenten ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna.” Vidare ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen”.

Våren 2015 hade 14 lärosäten examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem (se tabell 7). Vid dessa lärosäten fanns det 1 680 studenter på de aktuella utbildningarna läsåret 2013/14, varav drygt 700 var programnybörjare. Flest studenter och nybörjare fanns det vid Stockholms universitet, Södertörns högskola och Göteborgs universitet. Eftersom grundlärarexamen infördes först 2011 var det inte så många studenter som hade hunnit avlägga examen till och med läsåret 2013/14. Totalt utfärdades 50 grundlärarexamina med inriktning mot arbete i fritidshem detta läsår.

Samtliga lärosäten som har examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem har besvarat UKÄ:s enkät.

Undervisning om de tre områdena

Enligt enkätsvaren ingår det undervisning om mänskliga rättigheter vid 13 av 14 utbildningar medan undervisning om våld mot barn ingår vid alla utbildningar utom tre. Undervisning om mäns våld mot kvinnor är mer ovanligt. Endast fyra lärosäten svarar att det ingår sådan undervisning.

Det lärosäte som svarar att det inte ingår undervisning om mänskliga rättigheter förklarar att det beror på att man har mer fokus på barns rättigheter än på mänskliga rättigheter i allmänhet. När det gäller undervisning om våld mot barn så förklarar ett av de lärosäten som inte ger sådan undervisning att det inte framgår av examensordningen att det ska ingå. Ett annat lärosäte menar att det ingår undervisning om till exempel socialtjänstlagen och barnkonventionen men inte specifikt om våld mot barn. Att det vid flera utbildningar inte ingår någon undervisning om mäns våld mot kvinnor motiveras bland annat med att det inte står i examensordningen att det ska ingå, att det inte uppfattas som relevant för utbildningen och att fokus för utbildningen är vad som sker i skolan och inte i hemmet. Ett lärosäte svarar att det kan finnas inslag av undervisning om mäns våld mot kvinnor i utbildningen men att det är svårt att urskilja specifika delar.

Tabell 7. Lärosäten med examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	713	14	13	4	11
Göteborgs universitet	108	1	1	0	0
Stockholms universitet	125	1	1	1	1
Umeå universitet	44	1	1	0	1
Linköpings universitet	55	1	1	1	1
Linnéuniversitetet	58	1	1	0	0
Örebro universitet	35	1	1	0	0
Mittuniversitetet	29	1	0	1	1
Högskolan i Borås	24	1	1	0	1
Högskolan i Gävle	0	1	1	1	1
Högskolan i Jönköping	39	1	1	0	1
Högskolan Kristianstad	29	1	1	0	1
Högskolan Väst	0	1	1	0	1
Malmö högskola	57	1	1	0	1
Södertörns högskola	110	1	1	0	1

I de fall där det ingår undervisning om de tre områdena ges undervisningen i de flesta fall vid den egna institutionen. I praktiken innebär det dock att den kan ges vid flera olika institutioner eftersom olika kurser inom utbildningen ofta ges av olika institutioner och i vissa fall olika fakulteter. Ett lärosäte svarar att en del av undervisningen även sker på olika skolor under den verksamhetsförlagda utbildningen. Ett annat lärosäte berättar att det förekommer att exempelvis Rädde Barnen föreläser om dessa ämnen och att de fackliga organisationerna förlägger "Lärarkvällar" till högskolan där olika ämnen tas upp, exempelvis "familjer i kris". På högskolan finns även en studentförening som arbetar med frågor utifrån de mänskliga rättigheterna i ett studentperspektiv och som erbjuder aktiviteter och föreläsningar.

Flera lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena infördes 2011 eller 2012, det vill säga i samband med att den nya lärarutbildningen startade. Några påpekar dock att undervisning om de tre områdena fanns med även i den tidigare lärarutbildningen. Enligt ett lärosäte infördes undervisningen i samband med att den förra lärarutbildningen startade 2001, eftersom områdena då skrevs in i kursplaner och liknande.

Undervisningens omfattning

När det gäller omfattningen på undervisningen om de tre områdena är det några lärosäten som påpekar att det är svårt att beräkna hur många undervisningstimmar och högskolepoäng det rör sig om, bland annat eftersom undervisningen om de tre områdena ofta är integrerad i andra delar av utbildningen. Av den anledningen är det flera lärosäten som inte har svarat på frågorna om undervisningens omfattning. De svar som har kommit in indikerar dock att undervisningen om mänskliga rättigheter är mest omfattande medan undervisningen om mäns våld mot kvinnor är minst

omfattande. Det gäller omfattningen mätt i såväl lärarledda undervisningstimmar som högskolepoäng.

Tabell 8. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	13	4	11
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	1	10	3
1–10	0	3	3
11–20	2	0	1
21–	4	0	1
Inget svar/går inte att uppge	7	1	6
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	14	7
1–5	4	0	3
6–10	1	0	0
11–	1	0	1
Inget svar/går inte att uppge	7	0	3

Vid de flesta utbildningar ges ingen undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter som går utbildningen. Några lärosäten nämner dock att de erbjuder valbara kurser och att studenter kan välja att fördjupa sig i ett av områdena inom ramen för sitt examensarbete.

Mål och innehåll

Mänskliga rättigheter är enligt enkätsvaren inskrivet i både utbildningsplaner och kursplaner på samtliga utbildningar. Elva av tretton lärosäten uppger vidare att de har uttalade lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter avseende både utbildningen som helhet och vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Våld mot barn förekommer däremot i mindre grad i utbildningsplaner och kursplaner. Sju lärosäten uppger att området är inskrivet i utbildningsplaner och/eller kursplaner medan fyra lärosäten svarar att det inte är inskrivet alls. Av enkätsvaren framgår vidare att fem utbildningar har lärandemål för området (avseende hela utbildningen och/eller vissa kurser) medan sex utbildningar inte har några mål.

Mäns våld mot kvinnor är det område som i minst utsträckning finns med i utbildningsplaner och kursplaner. Enkätsvaren visar att kunskap om området inte är inskriven i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner vid någon av utbildningarna. Det är inte heller något lärosäte som har lärandemål för detta område.

Tabell 9. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	13	4	11
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	13	0	5
I utbildningsplan	0	0	1
I kursplan/kursplaner	0	0	1
Inte inskrivet	0	4	4
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	11	0	3
För hela utbildningen	1	0	1
För vissa kurser	1	0	1
Inga uttalade mål	0	4	6
Inget svar	0	0	0

Innehållet i undervisningen om mänskliga rättigheter förefaller vara brett. Av enkätsvaren framgår att undervisningen bland annat handlar om barns och elevers rättigheter och lärares yrkesetik, de grundläggande demokratiska värdena, jämställdhet mellan kvinnor och män, hur sociala relationer och ojämlikhet påverkar människors och grupperns olika förutsättningar och framtida möjligheter i samhälle och skola, FN:s konvention om barnets rättigheter samt barns delaktighet i fritidshemmet, lika villkor-frågor samt strategier för att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling.

När det gäller lärandemål avseende utbildningen som helhet nämner de flesta lärosäten de två examensmål som uttryckligen rör mänskliga rättigheter. Andra mål som tas upp är att studenten ska visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten samt visa grundläggande kunskaper om barns rättigheter och om etik i det pedagogiska arbetet. På kursnivå finns det ännu fler lärandemål, till exempel att studenten ska

- kunna redogöra för fritidshemmets uppdrag i relation till värdegrunden och grundläggande demokratiska värderingar.
- kunna problematisera frågor om barns rättigheter.
- kunna reflektera över vad ett interkulturellt förhållningssätt innebär för verksamheten på fritidshemmet.
- visa förmåga att reflektera över barns och ungas olika uppväxtvillkor och förutsättningar.
- visa förståelse för konsekvenserna av kränkande behandling och individuell utsatthet i skola och sociala medier.

Undervisning om mäns våld mot kvinnor ges vid fyra lärosäten och bara ett av dessa beskriver innehållet i undervisningen. Det framgår att undervisningen bland annat handlar om anmälningsplikt i samband med familjerelaterat våld, genus- och sexualitetsperspektiv på mäns våld mot kvinnor, våld mot kvinnor i ett globalt och nationellt perspektiv, över- och underordningsstrukturer samt sexualitet och makt. Som framgår ovan är det inget lärosäte som har några lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Undervisningen om våld mot barn omfattar ett flertal ämnen, exempelvis barns rättigheter, kränkning, mobbning och trakasserier, våld mot barn och övergrepp mot barn, barn i svåra situationer, barn som far illa, våld och makt, anmälningsplikt och hur man går vidare med ärenden samt vad sekretesslagen innebär och hur den praktiskt kan användas. Totalt fem lärosäten uppger att de har lärandemål för undervisningen om våld mot barn. Flera av målen är desamma för utbildningen som helhet som för vissa kurser inom ramen för utbildningen. Exempel på mål som nämns är att studenten ska

- kunna reflektera över metoder och program för att motverka mobbning och kränkningar i fritidshem, skola och sociala medier.
- visa kunskap om och förståelse för sociala relationer, konflikthantering och ledarskap.
- kunna redogöra för skolans ansvar för att skydda och stödja elever som far illa eller lever i olika former av utsatthet, samt hur detta kan ske i samverkan mellan olika yrkesgrupper.

En annan fråga som handlar om innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. När det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn visar enkätsvaren att båda aspekterna ingår på samtliga utbildningar, men att undervisning om hur man kan agera i yrket ingår i större utsträckning än undervisning på en teoretisk nivå. När det gäller mäns våld mot kvinnor ingår båda aspekterna antingen i viss utsträckning eller inte alls.

Tabell 10. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	13	4	11
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	4	0	1
Ja, i viss utsträckning	9	2	10
Nej	0	2	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	10	0	4
Ja, i viss utsträckning	3	2	7
Nej	0	2	0

Undervisningsformer och examination

Samtliga lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena helt eller delvis är integrerad med andra moment på utbildningen. Inget lärosäte uppger att undervisningen sker i form av separata kurser eller kursmoment.

När det gäller undervisningsformer visar enkätsvaren att föreläsningar och seminarier är vanligast inom samtliga tre områden. I undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn är dessutom eget arbete med skriftliga uppgifter en relativt vanlig undervisningsform.

Alla utom ett lärosäte svarar att de använder kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter. När det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor samt

våld mot barn används kurslitteratur i något lägre utsträckning – vid två av fyra respektive sju av elva utbildningar. Ett lärosäte kommenterar att den litteratur som används bland annat handlar om värdegrund, konflikter, likabehandling samt styrdokument som barnkonventionen.

Det varierar i vilken utsträckning som det förekommer examination inom de tre områdena. Enkätsvaren visar att det inom mänskliga rättigheter förekommer examination (på alla eller vissa moment) vid samtliga utbildningar. När det gäller våld mot barn är det mer ovanligt med examination – sju av elva lärosäten svarar att det förekommer på alla eller vissa moment. Inom området mäns våld mot kvinnor förekommer det däremot inte någon examination alls enligt enkätsvaren. I de fall där det förekommer examination är seminarier och muntliga presentationer samt inlämningsuppgifter och PM de vanligaste examinationsformerna.

Tabell 11. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	13	4	11
Undervisningsformer²			
Föreläsningar	11	4	9
Seminarier	12	3	9
Handledning	4	0	1
Eget arbete med skriftliga uppgifter	10	0	6
Gruppövningar	9	0	4
Egen inläsning av litteratur	8	1	4
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	9	0	4
Kurslitteratur ingår om området³	12	2	7
Examination			
Alla moment examineras	6	0	2
Vissa moment examineras	7	0	5
Inga moment examineras	0	4	4

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² För en utbildning saknas svar på frågan om undervisningsformer när det gäller våld mot barn.

³ För en utbildning saknas svar på frågan om kurslitteratur.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Det varierar hur många lärare som deltar i undervisningen om de tre områdena. Enkätsvaren visar att mellan 3 och 12 lärare deltar i undervisningen om mänskliga rättigheter medan 1–3 lärare deltar i undervisningen om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Några lärosäten påpekar att det är svårt att beräkna hur många lärare det rör sig om eftersom undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra områden. Antalet lärare kan dessutom variera över tid.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att de som undervisar inom de tre områdena kommer från den egna institutionen eller från en annan institution. I de fall lärarna är verksamma inom akademien är det vanligast att de är adjunkter och lektorer, och det gäller för samtliga tre områden.

Enkätsvaren visar att lärarnas kompetens på de tre områdena oftast består i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. När det gäller mänskliga rättigheter är det också relativt vanligt att de som undervisar bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området.

Tabell 12. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	13	4	11
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	12	3	10
Lärare på en annan institution	6	1	3
Företrädare för annan statlig myndighet	0	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	2	1	1
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	3	1	4
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	8	0	2
Arbetar med området i yrke utanför akademien	5	0	4
Har gått kurser/utbildningar inom området	5	1	5
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	10	3	7

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Det är endast ett fåtal lärosäten som uppger att de planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om de tre områdena. Fyra lärosäten planerar förändringar när det gäller mänskliga rättigheter, ett när det gäller mäns våld mot kvinnor och två när det gäller våld mot barn. Ett lärosäte förklarar att man för närvarande ser över innehållet i utbildningen men att det inte finns några förändringar planerade i dagsläget.

De förändringar som nämns när det gäller mänskliga rättigheter är bland annat att förtydliga mänskliga rättigheter och i synnerhet barnkonventionen i kursplanerna.

När det gäller mäns våld mot kvinnor finns det planer på att tydliggöra kursens innehåll om våld i hemmet och i detta ingår även mäns våld mot kvinnor. Tanken är att presentera situationer där barn kan uppleva våld och hur det påverkar barnet i skolan och på fritidshemmet. Ett annat förslag är att behandla frågan om mäns våld mot kvinnor utifrån artikel 19 i barnkonventionen.

De förändringar som planeras när det gäller våld mot barn är att förtydliga detta område inför den verksamhetsförlagda utbildningen samt tydliggöra kursens innehåll om våld i hemmet och hur det kan ta sig uttryck kring våld mot barn. En planerad förändring som är gemensam för de tre områdena är att ta in expertkompetens för att på så sätt kvalitetssäkra undervisningen.

Grundlärarexamen – förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3

Grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 avläggs på avancerad nivå och omfattar 240 högskolepoäng, vilket motsvarar 4 års heltidsstudier. För en examen med denna inriktning krävs ämnes- och ämnesdidaktiska studier i svenska, matematik, engelska, samhällsorienterande ämnen och teknik (minst 165 högskolepoäng), utbildningsvetenskaplig kärna (minst 60 högskolepoäng) samt verksamhetsförlagd utbildning (minst 30 högskolepoäng). Dessutom ska studenten ha fullgjort ett självständigt arbete om minst 30 högskolepoäng, eller två sådana arbeten om minst 15 högskolepoäng vardera.

För att uppfylla kraven för grundlärarexamen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt kunna arbeta som grundlärare i den verksamhet som utbildningen avser”. Det finns ett flertal specifika lärandemål för inriktningen mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, men vissa mål är också gemensamma för de olika inriktningarna. När det gäller mänskliga rättigheter ska studenten enligt examensordningen ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna”. Vidare ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen”.

Våren 2015 hade 20 lärosäten tillstånd att utfärda grundlärarexamina med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3. Läsåret 2013/14 fanns det 3 550 studenter på dessa utbildningar, varav ungefär 1 500 var programnybörjare. Flest studenter och nybörjare fanns det vid Stockholms universitet, Malmö Högskola, Uppsala universitet och Göteborgs universitet. Eftersom utbildningen startade 2011 hade det inte hunnit utfärdas några grundlärarexamina med denna inriktning läsåret 2013/14.

Av de 20 lärosäten som har examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3 har 17 lärosäten besvarat UKÄ:s enkät. Svarsfrekvensen uppgår därmed till 85 procent.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga 17 lärosäten som har besvarat enkäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter på utbildningen medan elva svarar att det ingår undervisning om våld mot barn. Undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår enligt enkätsvaren endast i fyra av utbildningarna.

När det gäller skälen för att inte inkludera undervisning om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn nämner flera lärosäten att dessa områden inte nämns i examensordningen, att det inte finns utrymme i utbildningen och att de har prioriterat att lyfta andra aspekter av mänskliga rättigheter i utbildningen. Ett lärosäte svarar att frågor om mäns våld mot kvinnor inte är relevanta för utbildningen. När det gäller våld mot barn påpekar ett lärosäte att de har svarat att det inte ingår någon undervisning om området eftersom de inte undervisar om våld i hemmet utan bara om våld mellan barn i skolan.

Tabell 13. Lärosäten med examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	1 468	17	17	4	11
Uppsala universitet	127	1	1	1	1
Göteborgs universitet	123	1	1	0	0
Stockholms universitet	167	1	1	0	1
Umeå universitet	37	0	-	-	-
Linköpings universitet	116	0	-	-	-
Luleå tekniska universitet	19	1	1	1	1
Karlstads universitet	104	0	-	-	-
Linnéuniversitetet	64	1	1	0	0
Örebro universitet	63	1	1	1	1
Mittuniversitetet	29	1	1	0	0
Högskolan i Borås	81	1	1	0	1
Högskolan Dalarna	98	1	1	0	1
Högskolan i Gävle	58	1	1	1	1
Högskolan i Halmstad	41	1	1	0	1
Högskolan i Jönköping	49	1	1	0	1
Högskolan Kristianstad	30	1	1	0	1
Högskolan Väst	44	1	1	0	1
Malmö högskola	126	1	1	0	0
Mälardalens högskola	75	1	1	0	0
Södertörns högskola	53	1	1	0	0

De flesta lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen. I praktiken kan det ändå innebära att flera institutioner är inblandade i undervisningen eftersom de olika kurserna inom lärutbildningen ofta ges av olika institutioner och i vissa fall även av olika fakulteter.

Enligt de flesta lärosäten infördes undervisningen om de tre områdena 2011 eller 2012, det vill säga i samband med att den nya lärutbildningen startade. Flera lärosäten påpekar dock att det ingick undervisning om områdena även i tidigare lärutbildningar.

Undervisningens omfattning

När det gäller omfattningen på undervisningen så är det ett flertal lärosäten som inte har svarat på frågorna. De påpekar att det är svårt att beräkna hur många lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng det handlar om eftersom undervisningen ofta är integrerad i andra moment på utbildningen. Också några av de lärosäten som har svarat på frågorna påpekar att det är svårt att ange en exakt siffra och uppgifterna får därför ses som ungefärliga. De svar som ändå har kommit in när det gäller undervisningens omfattning tyder på att undervisningen om mänskliga rättigheter ges

mest utrymme av de tre områdena, både i termer av undervisningstid och antal högskolepoäng. Undervisningen om våld mot barn och särskilt mäns våld mot kvinnor tycks vara betydligt mindre omfattande.

Tabell 14. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	4	11
Antal undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	13	6
1–10	1	2	5
11–20	2	0	1
21–	5	0	0
Inget svar/går inte att uppge	9	2	5
Antal högskolepoäng			
0 (Ingen undervisning eller examination)	0	16	11
1–5	6	1	4
6–10	2	0	0
11–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	8	0	2

Det är endast ett par lärosäten som uppger att de erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter på utbildningen, exempelvis i form av valbara kurser. I ett av fallen handlar det om att man ger en sommarkurs om värdegrundsfrågor.

Mål och innehåll

Enkätsvaren visar att kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i utbildningsplaner och/eller kursplaner på samtliga 17 utbildningar. Alla lärosäten utom ett har också lärandemål för området mänskliga rättigheter. I flertalet fall finns det mål både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Kunskap om våld mot barn omnämns däremot inte lika ofta i utbildningsplaner och kursplaner. Fem lärosäten svarar att det är inskrivet i både utbildningsplaner och kursplaner och två att det enbart är inskrivet i utbildningsplanen. Övriga fyra lärosäten svarar att det inte är inskrivet i någon plan. Det är inte heller så vanligt med lärandemål för undervisningen om våld mot barn. Tre lärosäten svarar att de har lärandemål för området medan åtta svarar att de inte har några mål.

Mäns våld mot kvinnor finns inte med i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner för någon av de fyra utbildningar som enligt enkätsvaren undervisar om området. Det är inte heller någon av utbildningarna som enligt enkätsvaren har uttalade lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Tabell 15. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	4	11
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	16	0	5
I utbildningsplan	1	0	2
I kursplan/kursplaner	0	0	0
Inte inskrivet	0	4	4
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	14	0	3
För hela utbildningen	1	0	0
För vissa kurser	1	0	0
Inga uttalade mål	1	4	8
Inget svar	0	0	0

Alla lärosäten har svarat på frågan om vad undervisningen om mänskliga rättigheter innehåller. Av enkätsvaren framgår att undervisningen handlar om bland annat barnkonventionen, skollagen och styrdokumentet, skolans värdegrund, innehållet i de mänskliga rättigheterna och hur de tolkas och omsätts i den vardagliga pedagogiska verksamheten, strategier för att identifiera och motverka diskriminering och annan kränkande behandling, barns och elevers rättigheter och lärares yrkesetik utifrån läroplan, skollag och barnkonventionen, hur sociala relationer och ojämlikhet påverkar människors olika förutsättningar i samhälle och skola, föreställningar om normalitet och avvikelse, de nationella minoriteternas situation och hur man kan beakta ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv.

Samtliga 17 lärosäten redogör också för vilka lärandemål de har för undervisningen om mänskliga rättigheter. När det gäller mål för utbildningen som helhet nämner de flesta utbildningar de examensmål som har direkt koppling till mänskliga rättigheter. Därutöver tas även vissa andra mål upp, bland annat att studenten ska visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av elever samt visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten. På kursnivå finns ännu fler lärandemål. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna problematisera frågor om barns rättigheter utifrån elev-, lärar- och föräldraperspektiv.
- visa förmåga att beakta vad barns rättigheter innebär för utbildning.
- kunna granska och värdera de sätt man i skolan arbetar med värdegrundsfrågor, mänskliga rättigheter och hållbar utveckling.
- visa kunskaper om och aktivt verka för skolans värdegrund och samhällsuppdragets intentioner samt värdera detta i förhållande till barns lärande och utveckling.
- kunna beskriva och diskutera hur pedagogisk verksamhet kan organiseras ur ett likvärdighetsperspektiv.

Undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår bara i 4 av de 17 utbildningarna och förefaller vara betydligt mindre omfattande än undervisningen om mänskliga rättigheter generellt. Endast ett lärosäte redogör för innehållet i undervisningen och av den beskrivningen framgår att undervisningen handlar om genus och sexualitetsperspektiv på mäns våld mot kvinnor, våld mot kvinnor i ett globalt och nationellt perspektiv, normaliseringsprocessen, över- och underordningsstrukturer samt sexualitet och makt. Som framgår ovan är det inget lärosäte som har lärandemål för undervisningen om området.

Undervisningen om våld mot barn framstår som mer omfattande än undervisningen om mäns våld mot kvinnor. Elva lärosäten uppger att de har undervisning om våld mot barn och så gott som alla redogör för innehållet i undervisningen. Enkätsvaren visar att undervisningen bland annat handlar om barn och ungas identitetsskapande och hälsa samt lärares arbete angående barn och unga i utsatta situationer, lärarens anmälningsplikt och hur man går vidare med ärenden, olika former av kränkande behandling och konflikter, barn som far illa, våld och makt, mobbning samt samverkan med det omgivande samhället, till exempel socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri. Endast ett fåtal lärosäten har lärandemål för undervisningen om våld mot barn. När det gäller utbildningen som helhet handlar det framför allt om de mål i examensordningen som rör mänskliga rättigheter. På kursnivå nämns ytterligare några mål, bland annat att studenten ska

- kunna redogöra för skolans ansvar för att skydda och stödja elever som far illa eller lever i olika former av utsatthet och hur detta kan ske i samverkan mellan olika yrkesgrupper.
- kunna beskriva och tillämpa gällande regelverk som syftar till att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en övergripande eller teoretisk nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Enkätsvaren tyder på att båda aspekterna finns med i undervisningen om mänskliga rättigheter och mäns våld mot barn men att den senare aspekten, som handlar om hur man kan agera i yrket, är mer tongivande. När det gäller mäns våld mot kvinnor finns de två aspekterna med i lika liten utsträckning och på en utbildning saknas det sådan undervisning.

Tabell 16. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	4	11
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	9	0	0
Ja, i viss utsträckning	8	3	10
Nej	0	1	1
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	11	0	3
Ja, i viss utsträckning	6	3	8
Nej	0	1	0

Undervisningsformer och examination

De flesta lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra moment på utbildningen. Övriga lärosäten svarar att vissa delar av undervisningen är integrerade medan andra ges separat. Däremot är det inget lärosäte som svarar att undervisningen enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Av enkätsvaren framgår att föreläsningar och seminarier är de vanligaste undervisningsformerna, och det gäller samtliga tre områden. När det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter verkar det också vara vanligt med eget arbete med skriftliga uppgifter och egen inläsning av litteratur.

Alla eller nästan alla lärosäten svarar att det ingår kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor. När det gäller våld mot barn uppger drygt hälften av lärosätena att det ingår kurslitteratur i undervisningen. Kurslitteraturen består bland annat av litteratur om skolans värdegrund, konflikter, mobbning och likabehandling samt relevanta styrdokument och FN:s barnkonvention.

Examination förekommer i varierande utsträckning inom de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar alla lärosäten att det förekommer examination – hälften uppger att alla moment examineras och hälften att vissa moment examineras. Inom området våld mot barn förekommer det examination vid drygt hälften av utbildningarna och det vanligaste är att vissa moment examineras. Examination är minst vanligt inom området mäns våld mot kvinnor. Endast ett lärosäte svarar att det förekommer examination och i det fallet bara inom vissa moment. Enligt enkätsvaren är seminarier och muntliga presentationer, inlämningsuppgifter och PM samt skriftlig tentamen de vanligaste examinationsformerna.

Tabell 17. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	4	11
Undervisningsformer			
Föreläsningar	15	4	9
Seminarier	16	3	9
Handledning	5	2	4
Eget arbete med skriftliga uppgifter	14	2	4
Gruppövningar	10	2	4
Egen inläsning av litteratur	14	3	5
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	9	1	5
Kurslitteratur ingår i undervisningen om området	17	3	6
Examination			
Alla moment examineras	9	0	2
Vissa moment examineras	8	1	4
Inga moment examineras	0	3	5

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Av enkätsvaren framgår att mellan två och tio lärare deltar i undervisningen om mänskliga rättigheter och att något färre – mellan en och fem – undervisar inom områdena mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Flera lärosäten påpekar dock att det är svårt att svara exakt på hur många lärare som undervisar eftersom

undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra moment på utbildningen. Antalet lärare kan dessutom variera från termin till termin.

Enkätsvaren visar att de lärare som undervisar inom de tre områdena oftast kommer från den egna institutionen eller från en annan institution. Det förekommer dock även att personer från andra sektorer deltar i undervisningen. På en utbildning föreläser till exempel en polis som arbetar med utsatta barn och på en annan utbildning medverkar en jurist från kommunen som föreläser om offentlighet och sekretess med fokus på förskola/skola. De vanligaste befattningarna bland de lärare som är verksamma inom akademien är lektor och adjunkt.

Det är vanligast att lärarnas kompetens består i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till, det vill säga som lärare, och det gäller samtliga tre områden. Inom områdena mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn är det också relativt vanligt att lärarna har gått kurser eller utbildningar inom området.

När det gäller mänskliga rättigheter är det däremot mer vanligt att lärarna bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området. Ett lärosäte skriver att några av lektorerna som undervisar bedriver forskning med fokus på normer och värden samt barnrättsperspektiv. Ett annat lärosäte berättar att de bland annat har lärare som forskar om lärande inom mänskliga rättigheter.

Tabell 18. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	4	11
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	14	4	10
Lärare på en annan institution	7	1	1
Företrädare för annan statlig myndighet	1	1	1
Företrädare för en frivilligorganisation	1	0	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	2	0	2
Lärarnas kompetens på respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	9	0	1
Arbetar med området i yrke utanför akademien	6	1	4
Har gått kurser/utbildningar inom området	7	2	5
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	12	2	8

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Av de sju lärosäten som har besvarat enkäten är det fyra som planerar förändringar när det gäller mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor medan tre planerar förändringar när det gäller våld mot barn.

De förändringar som planeras för undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn är bland annat att förtydliga mänskliga rättigheter och särskilt barnkonventionen i kursplanerna, införa en tydlig röd tråd av olika moment som ska löpa över hela utbildningen samt kvalitetssäkra undervisningen med hjälp av expertkompetens. När det gäller mäns våld mot kvinnor uppger några lärosäten att det vore relevant att lyfta fram genusperspektivet mer, betona området i samband med momentet ”barn i komplicerade livssituationer”, samarbeta med den nystartade polisutbildningen på Södertörns högskola och ta in expertkompetens på området.

Grundlärarexamen – grundskolans årskurs 4–6

Grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6 avläggs på avancerad nivå och omfattar 240 högskolepoäng, vilket motsvarar 4 års heltidsstudier. För en examen med denna inriktning krävs ämnes- och ämnesdidaktiska studier om minst 165 högskolepoäng i svenska, matematik, engelska och ett valbart fördjupningsområde, utbildningsvetenskaplig kärna om minst 60 högskolepoäng samt verksamhetsförlagd utbildning om minst 30 högskolepoäng. Studenten ska även ha fullgjort ett självständigt arbete som omfattar minst 30 högskolepoäng, alternativt två sådana arbeten på 15 högskolepoäng vardera.

För att uppfylla kraven för grundlärarexamen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och sådan förmåga som krävs för att självständigt arbeta som grundlärare i den verksamhet som utbildningen avser”. Det finns ett antal specifika mål för inriktningen mot arbete i grundskolans årskurs 4–6 men vissa mål är också gemensamma för de olika inriktningarna. När det gäller mänskliga rättigheter ska studenten enligt examensordningen ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna”. Vidare finns målet ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen”.

Våren 2015 hade 20 lärosäten examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6. Samtliga 20 lärosäten hade studenter registrerade på de aktuella utbildningarna. Totalt fanns det 2 460 studenter på dessa utbildningar läsåret 2013/14, varav cirka 1 170 var programnybörjare. Flest nybörjare fanns det vid Göteborgs universitet och Stockholms universitet. Eftersom grundlärarexamen infördes först 2011 hade det läsåret 2013/14 ännu inte hunnit utfärdas några grundlärarexamina med denna inriktning.

Av de 20 lärosäten som har examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6 har UKÄ:s enkät besvarats av 17 lärosäten. Det motsvarar en svarsfrekvens på 85 procent.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga lärosäten som har besvarat enkäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter i utbildningen. Undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår enligt enkätsvaren i fem utbildningar medan undervisning om våld mot barn ingår i elva utbildningar.

De lärosäten som svarar att de inte har någon undervisning om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn motiverar detta med att dessa områden inte explicit pekas ut som mål i examensordningen, att man har valt att fokusera på andra aspekter av mänskliga rättigheter och att det inte finns utrymme för dessa områden i utbildningen. Ett lärosäte svarar att området mäns våld mot kvinnor inte är relevant för utbildningen. Ytterligare ett par lärosäten förklarar att det inte finns någon regelrätt undervisning om mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn men att frågor som rör dessa områden ändå kan komma upp under utbildningen.

Tabell 19. Lärosäten med examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	1 166	17	17	5	11
Uppsala universitet	37	1	1	1	1
Göteborgs universitet	173	1	1	0	0
Stockholms universitet	169	1	1	0	0
Umeå universitet	41	0	-	-	-
Linköpings universitet	60	1	1	0	1
Luleå tekniska universitet	11	1	1	1	1
Karlstads universitet	79	0	-	-	-
Linnéuniversitetet	52	1	1	0	0
Örebro universitet	57	1	1	1	1
Mittuniversitetet	27	1	1	0	0
Högskolan i Borås	28	0	-	-	-
Högskolan Dalarna	73	1	1	0	1
Högskolan i Gävle	26	1	1	1	1
Högskolan i Halmstad	37	1	1	0	1
Högskolan i Jönköping	43	1	1	0	1
Högskolan Kristianstad	64	1	1	0	1
Högskolan Väst	30	1	1	0	1
Malmö högskola	98	1	1	0	0
Mälardalens högskola	0	1	1	0	0
Södertörns högskola	61	1	1	1	1

De flesta lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen. I flera fall innebär det dock att det i själva verket är mer än en institution som är inblandad i undervisningen eftersom de olika kurserna inom lärarutbildningen ofta ges av olika institutioner och i vissa fall även av olika fakulteter.

De flesta lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena infördes 2011 eller 2012, det vill säga i samband med att den nya lärarutbildningen startade. Flera utbildningar påpekar dock att deras svar utgår från den lärarutbildning som startade 2011 och att det ingick liknande undervisning även i tidigare lärarutbildningar. Vid Mälardalens högskola började man med undervisning om mänskliga rättigheter 2014, det vill säga samma år som lärosätet fick examenstillstånd för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6.

Undervisningens omfattning

Flera lärosäten har avstått från att svara på de frågor som rör undervisningens omfattning. De menar att det är omöjligt att uppge hur många undervisningstimmar eller högskolepoäng det rör sig om eftersom undervisningen om de tre områdena

ingår i andra kurser eller moment på utbildningen. Även några av de lärosäten som har svarat på frågorna kommenterar att de siffror som uppges är ungefärliga.

En slutsats som nog ändå kan dras av de svar som har kommit in är att undervisningen om mänskliga rättigheter är mest omfattande av de tre områdena medan undervisningen om mäns våld mot kvinnor är minst omfattande. Det gäller både omfattningen mätt i undervisningstimmar och högskolepoäng.

Tabell 20. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	5	11
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	12	6
1–10	0	2	5
11–20	1	0	2
21–	6	0	1
Inget svar/går inte att uppges	10	3	3
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	16	11
1–5	4	1	2
6–10	2	0	1
11–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppges	9	0	3

Det är bara fyra lärosäten som uppger att de erbjuder någon undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter, till exempel i form av valbara kurser. I de fallen handlar det bland annat om valbara kurser i idrott och hälsa samt samhällsorienterande ämnen, som enligt enkätsvaren har inslag som berör mänskliga rättigheter (till exempel frågor om likabehandling och likvärdighet samt normkritiskt tänkande). Vid ytterligare en utbildning ges en sommarkurs om värdegrundsfrågor.

Mål och innehåll

Enkätsvaren visar att de flesta utbildningar har skrivningar om mänskliga rättigheter i sina utbildningsplaner och/eller kursplaner. Av de 17 lärosätena svarar 15 att kunskap om området är inskriven i både utbildningsplaner och kursplaner medan ett lärosäte uppger att det är inskrivet i en eller flera kursplaner. Ytterligare ett lärosäte svarar att det inte är inskrivet alls. Flertalet lärosäten uppger också att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter och att målen avser både hela utbildningen och vissa kurser inom ramen för utbildningen. Två lärosäten svarar att de helt saknar mål för området mänskliga rättigheter.

Våld mot barn finns i mindre utsträckning omnämnt i utbildningsplaner och kursplaner. Fyra av elva lärosäten uppger att det finns med i både utbildningsplaner och kursplaner och en att det finns med i utbildningsplanen. Övriga sex lärosäten svarar att det inte är inskrivet alls. Lärandemål för undervisningen – för hela utbildningen och/eller för vissa kurser – finns enligt enkätsvaren vid fyra utbildningar medan övriga sju utbildningar helt saknar mål.

När det gäller mäns våld mot kvinnor är det ingen av de fem lärosäten som enligt enkätsvaren har undervisning om området som svarar att kunskap om området är

inskrivet i utbildningsplaner eller kursplaner. Det är inte heller något av lärosätena som uppger att de har lärandemål för området.

Tabell 21. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	5	11
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	15	0	4
I utbildningsplan	0	0	1
I kursplan/kursplaner	1	0	0
Inte inskrivet	1	5	6
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	13	0	2
För hela utbildningen	1	0	2
För vissa kurser	1	0	0
Inga uttalade mål	2	5	7
Inget svar	0	0	0

Alla 17 lärosäten har svarat på frågan om vad undervisningen om mänskliga rättigheter innehåller och av svaren framgår att innehållet är brett. Ämnen som tas upp är bland annat styrdokument och riktlinjer om mänskliga rättigheter, skollagen, barnkonventionen, skolans värdegrund, barns och ungas skilda villkor relaterat till pedagogisk verksamhet, värden, normer och normalitet, strategier för att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling, sociala relationer, konflikter och maktrelationer i skolans vardag, hur man kan beakta ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv, barns förutsättningar och villkor för lärande i relation till språk, kön/genus, etnicitet och klass samt nationella minoriteters rättigheter.

Fjorton lärosäten har lärandemål för undervisningen som avser utbildningen som helhet och samtliga redovisar också vilka mål de har. I stort sett alla lärosäten nämner de två examensmål som specifikt handlar om mänskliga rättigheter. Dessutom nämns ytterligare några mål från examensordningen, nämligen att studenten ska visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av elever, visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten samt visa kunskap om och förståelse för sociala relationer, konflikthantering och ledarskap. Fjorton lärosäten har lärandemål för undervisningen på kursnivå och alla utom ett lärosäte redogör för vilka målen är. Exempel på mål är att studenten ska

- kunna förklara och förhålla sig till frågor om demokrati och till utbildningsväsendets demokrati- och värdegrundsuppdrag.
- visa kunskap om lärares yrkesetiska principer samt aktivt verka i sitt ledarskap för skolans värdegrund och samhällsuppdragets intentioner.
- kunna beskriva och problematisera begrepp som mångfald, kön, sexualitet, etnicitet och intersektionalitet i relation till undervisning.
- kunna granska skolverksamheten ur ett jämställdhets- och normkritiskt perspektiv

- ha kunskaper om faktorer som har betydelse för att förebygga att barn hamnar i svårigheter samt om olika stödåtgärder.
- visa förmåga att identifiera fall av mobbning och utanförskap och föreslå åtgärder för att motverka detta.
- kunna beskriva och diskutera hur undervisning/pedagogisk verksamhet kan organiseras ur ett likvärdighetsperspektiv så att varje elevs lärande och utveckling främjas.

Enligt enkätsvaren är undervisningen om mäns våld mot kvinnor betydligt mer begränsad än undervisningen om mänskliga rättigheter. Av de fem lärosäten som svarar att det ingår sådan undervisning är det bara ett som redogör för vad undervisningen innehåller. Av svaret framgår att ämnen som behandlas är genus och sexualitetsperspektiv på mäns våld mot kvinnor, våld mot kvinnor i ett globalt och nationellt perspektiv, normaliseringsprocessen, över- och underordningsstrukturer samt sexualitet och makt. Som nämndes ovan är det inget av lärosätena som har lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Åtta av de elva lärosäten som uppger att det ingår undervisning om våld mot barn i utbildningen beskriver innehållet i undervisningen. Av deras svar framgår att undervisningen bland annat handlar om mobbning och andra former av kränkningar, regelverk för anmälan, barn som far illa, lärares arbete angående barn och unga i utsatta situationer, anmälningsplikt och hur man går vidare med ärenden, samverkan med det omgivande samhället, våld och makt, barns livsvillkor, barns och ungas identitetsskapande och hälsa samt barns rättigheter och hur de framställts över tid.

Två lärosäten svarar att de har lärandemål för undervisningen om våld mot barn avseende utbildningen som helhet. Mål som nämns är bland annat att studenten ska visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av elever samt visa kunskap om och förståelse för sociala relationer, konflikthantering och ledarskap. På kursnivå är det fyra lärosäten som uppger att de har lärandemål. De mål som nämns är att studenten ska

- kunna beskriva och tillämpa gällande regelverk som syftar till att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.
- visa insikter i hur exkludering och inkludering skapas i skolan och kunna föreslå strategier för att på lång och kort sikt motverka mobbningssituationer, kränkande behandling och utanförskap.
- kunna redogöra för skolans ansvar för att skydda och stödja elever som far illa eller lever i olika former av utsatthet, samt hur detta kan ske i samverkan mellan olika yrkesgrupper.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Enkätsvaren pekar på att båda aspekterna finns med i ungefär lika stor utsträckning men att det finns variationer mellan de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar samtliga lärosäten att de två aspekterna finns med i stor eller viss utsträckning, när det gäller våld mot barn att de finns med i viss utsträckning och när det gäller mäns våld mot kvinnor att de finns med i viss utsträckning eller inte alls.

Tabell 22. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	5	11
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	8	0	0
Ja, i viss utsträckning	9	3	9
Nej	0	2	1
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	9	0	1
Ja, i viss utsträckning	8	3	9
Nej	0	2	0

Undervisningsformer och examination

När det gäller undervisningsformer svarar nästan alla lärosäten att undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra moment på utbildningen medan ett fåtal uppger att vissa moment är integrerade medan andra ges separat. Inget lärosäte svarar att undervisningen om de tre områdena enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Enkätsvaren visar att seminarier, föreläsningar och egen inläsning av litteratur är de vanligaste undervisningsformerna inom samtliga tre områden. I undervisningen om mänskliga rättigheter är dessutom eget arbete med skriftliga uppgifter och gruppövningar relativt vanligt förekommande.

Enligt enkätsvaren förekommer det kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter vid nästan alla utbildningar. I undervisningen om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn används kurslitteratur vid drygt hälften av utbildningarna. Ett lärosäte kommenterar att det bland annat igår kurslitteratur om värdegrunden, konflikter och likabehandling samt om olika styrdokument och barnkonventionen.

Examination förekommer i olika hög utsträckning inom de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar ungefär hälften av lärosätena att samtliga moment examineras och andra hälften att vissa moment examineras. Endast ett lärosäte uppger att det inte förekommer någon examination. Inom området våld mot barn uppger två utbildningar att alla moment examineras, fyra att vissa moment examineras och fem att inga moment examineras. Examination är minst vanligt inom området mäns våld mot kvinnor – ett lärosäte svarar att vissa moment examineras medan fem uppger att det inte förekommer någon examination alls.

Seminarier och muntliga presentationer är enligt enkätsvaren den vanligaste examinationsformen i undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn. När det gäller mänskliga rättigheter är det dessutom relativt vanligt med inlämningsuppgifter och PM medan skriftlig tentamen förekommer ganska ofta inom området våld mot barn. När det gäller mäns våld mot kvinnor används alla dessa examinationsformer i lika stor utsträckning.

Tabell 23. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	5	11
Undervisningsformer			
Föreläsningar	14	3	7
Seminarier	16	3	9
Handledning	4	2	3
Eget arbete med skriftliga uppgifter	12	2	3
Gruppövningar	8	2	3
Egen inläsning av litteratur	10	3	5
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	8	1	4
Kurslitteratur ingår om området	16	3	7
Examination			
Alla moment examineras	8	0	2
Vissa moment examineras	8	1	4
Inga moment examineras	1	4	5

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Av enkätsvaren framgår att mellan en och tio lärare deltar i undervisningen om de tre områdena. Flest lärare verkar det finnas inom området mänskliga rättigheter. Några lärosäten har inte svarat på frågan med motiveringen att det är svårt att uppge hur många lärare det rör sig om – antalet kan variera över tid och undervisningen om de tre områdena är dessutom integrerad i övrig undervisning på utbildningen.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att lärarna kommer från den egna institutionen och det gäller samtliga tre områden. När det gäller mänskliga rättigheter är det också relativt vanligt att lärarna kommer från en annan institution eller att de är verksamma i läraryrket. Ibland är det också andra lärare som deltar i undervisningen. Ett lärosäte berättar att en chefsjurist från Örebro kommun föreläser om offentlighet och sekretess med fokus på skolfrågor. De lärare som är verksamma inom akademien är vanligen lektorer respektive adjunkter. Det är mindre vanligt att exempelvis professorer undervisar inom de tre områdena.

Enkätsvaren visar att lärarnas kompetens inom de tre områdena oftast består i att de har erfarenhet av att arbeta i läraryrket. Det är också relativt vanligt att de har gått kurser eller utbildningar inom området. När det gäller mänskliga rättigheter tycks det dessutom vara ganska vanligt att lärarna bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området. Ett lärosäte berättar till exempel att man har lektorer som forskar inom områdena normer och värden samt barnrättsperspektiv. När det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn tycks det däremot vara ovanligt att lärarna forskar eller har forskat inom området.

Tabell 24. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	17	5	11
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	14	4	10
Lärare på en annan institution	6	1	1
Företrädare för annan statlig myndighet	1	1	1
Företrädare för en frivilligorganisation	1	0	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	4	0	2
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	8	0	1
Arbetar med området i yrke utanför akademien	4	1	2
Har gått kurser/utbildningar inom området	7	2	4
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	13	2	8

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Det är endast ett fåtal lärosäten som uppger att de planerar att genomföra förändringar i undervisningen om de tre områdena. Av de 17 lärosäten som har besvarat enkäten är det fyra som planerar förändringar när det gäller mänskliga rättigheter, tre som planerar förändringar när det gäller mäns våld mot kvinnor och två som planerar förändringar när det gäller våld mot barn.

De förändringar som planeras när det gäller mänskliga rättigheter är bland annat att tydliggöra området i utbildningsplaner och kursplaner, kvalitetssäkra undervisningen genom att ta in expertkompetens samt införa ett nytt upplägg med en tydligare röd tråd av olika moment som ska löpa över hela utbildningen, till exempel mellan olika kurser inom den utbildningsvetenskapliga kärnan som rör individers och grupperns olikheter. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn nämner de lärosäten som planerar förändringar att dessa frågor behöver lyftas mer i allmänhet samt att det kan vara aktuellt att ta in expertkompetens för att stärka kvaliteten i undervisningen.

Yrkeslärarexamen

Utbildningar som leder till yrkeslärarexamen omfattar 90 högskolepoäng, vilket motsvarar 1,5 års heltidsstudier. Av dessa ska 60 högskolepoäng utgöras av utbildningsvetenskaplig kärna och 30 högskolepoäng av verksamhetsförlagd utbildning. För att antas till en utbildning som leder till yrkeslärarexamen krävs en särskild behörighet. Enligt förordning 2010:2021 4 § har ”den som genom yrkeserfarenhet, högskoleutbildning eller annan eftergymnasial utbildning har tillägnat sig kvalificerade och relevanta yrkeskunskaper” denna särskilda behörighet till utbildningen. Utöver detta får universitet och högskolor också själva formulera urvalsgrunder till utbildningar som leder till yrkeslärarexamina.

För att uppfylla kraven för yrkeslärarexamen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som yrkeslärare i den verksamhet som utbildningen avser”. Två av examensmålen omfattar uttryckligen de mänskliga rättigheterna. För att uppnå det första av dessa mål ska studenten ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna”. För att uppnå det andra målet ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling”.

Våren 2015 hade tolv lärosäten examenstillstånd för yrkeslärarexamen. Samtliga hade studenter registrerade på utbildningen mot yrkeslärarexamen läsåret 2013/2014. Totalt fanns det ungefär 1 320 studenter på utbildningar som leder till yrkeslärarexamen, varav cirka 640 var programnybörjare. Flest registrerade studenter hade Stockholms universitet, följt av Göteborgs universitet och Karlstads universitet. Stockholms universitet hade också flest programnybörjare. Läsåret 2013/14 utfärdades det totalt drygt 200 yrkeslärarexamina. Flest yrkeslärarexamina utfärdades vid Stockholms universitet.

Av de tolv lärosäten som har examenstillstånd för yrkeslärarexamen har tio lärosäten besvarat UKÄ:s enkät. Det motsvarar en svarsfrekvens på 83 procent.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga lärosäten som har besvarat enkäten svarar att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter. Betydligt färre lärosäten, bara två av tio, uppger att det ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor. Fem lärosäten svarar att det ingår undervisning om våld mot barn.

De lärosäten som uppger att det inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn förklarar det med att det inte finns några explicita mål om detta i examensordningen och att det inte finns utrymme för dessa områden inom ramen för utbildningen. När det gäller mäns våld mot kvinnor menar ett lärosäte att det är ett för ensidigt perspektiv att endast tala om mäns våld mot kvinnor eftersom att våld förekommer även i andra former. Av lärosätenas kommentarer framgår vidare att våld mot barn kan ingå implicit i vissa utbildningar. Exempel på detta kan vara att barnkonventionen ingår i någon eller några kurser, att mobbning och trakasserier diskuteras eller att det ingår viss undervisning om ungdomars livsvillkor.

Tabell 25. Lärosäten med examenstillstånd för yrkeslärarexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/2014	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	641	10	10	2	5
Göteborgs universitet	81	1	1	0	0
Stockholms universitet	188	1	1	0	1
Umeå universitet	29	0	-	-	-
Linköpings universitet	33	1	1	1	1
Karlstads universitet	54	1	1	0	0
Linnéuniversitetet	49	1	1	0	1
Högskolan Dalarna	34	1	1	1	1
Högskolan i Gävle	17	0	-	-	-
Högskolan Kristianstad	25	1	1	0	0
Högskolan i Skövde	50	1	1	0	1
Högskolan Väst	28	1	1	0	0
Malmö högskola	53	1	1	0	0

Enligt enkätsvaren ges undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn i de flesta fall vid den egna institutionen och i några enstaka fall vid en annan institution. I vissa fall ges yrkeslärarutbildningen vid mer än en institution och då gäller det även undervisningen om de tre områdena.

Nästan alla lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena infördes 2011 eller senare. Några lärosäten uppger att det har ingått undervisning om mänskliga rättigheter även tidigare men att de har svarat för den nuvarande yrkeslärarutbildningen.

Undervisningens omfattning

Endast ett fåtal lärosäten har besvarat frågorna om undervisningens omfattning och resultaten är därför osäkra. Några påpekar att det är svårt att uttala sig om antalet undervisningstimmar och högskolepoäng eftersom undervisningen är integrerad i andra moment på utbildningen.

De svar som har getts tyder dock på att undervisningen om mänskliga rättigheter i bred bemärkelse är mer omfattande än undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Det rör sig om fler undervisningstimmar och det är också vanligare att studenterna examineras inom området mänskliga rättigheter än inom de andra två områdena. Mäns våld mot kvinnor är det område som verkar få minst utrymme – det är bara två utbildningar som har någon undervisning området och på ingen av dessa examineras studenterna.

I de fall där studenterna examineras verkar det dock inte som om det rör sig om fler högskolepoäng inom området mänskliga rättigheter än inom området våld mot barn. Samtliga lärosäten som har svarat på frågan uppger att examinationen motsvarar mellan 1 och 5 högskolepoäng.

Tabell 26. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	2	5
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	8	5
1–10	1	0	2
11–20	3	0	0
21–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	6	2	3
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	10	6
1–5	4	0	2
6–10	0	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	5	0	2

Ett av lärosätena uppger att det ingår undervisning utöver den som riktar sig till alla studenter på utbildningen. Det sker inom området mänskliga rättigheter och består av fördjupningsdagar om värdegrundsarbete och likabehandling.

Mål och innehåll

Enligt enkätsvaren är kunskap om mänskliga rättigheter inskrivet i både utbildningsplaner och kursplaner vid nio av tio utbildningar. Vid en utbildning är kunskap om området endast inskrivet i utbildningsplanen. Alla utom två lärosäten uppger också att de har uttalade lärandemål för området. Vid sju utbildningar finns det mål både för utbildningen som helhet och för vissa kurser medan det vid en utbildning bara finns mål för hela utbildningen.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor är däremot inte inskriven i vare sig utbildningsplanen eller någon av kursplanerna vid den utbildning som har besvarat frågan. Det är inte heller något av de två lärosäten som har svarat att det ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor som har lärandemål för undervisningen.

När det gäller våld mot barn visar enkätsvaren att kunskap om området är inskriven både i utbildningsplaner och kursplaner vid tre av de fem utbildningarna som har undervisning om området. Fyra lärosäten svarar vidare att de har lärandemål för undervisningen om våld mot barn medan ett lärosäte uppger att det inte finns några mål för området.

Tabell 27. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	2	5
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	9	0	3
I utbildningsplan	1	0	0
I kursplan/kursplaner	0	0	1
Inte inskrivet	0	1	0
Inget svar	0	1	1
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	7	0	2
För hela utbildningen	1	0	2
För vissa kurser	0	0	0
Inga uttalade mål	2	2	1
Inget svar	0	0	0

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter rymmer ett flertal teman, bland annat lagar och förordningar, skolans styrdokument, värdegrund och demokratiuppdrag, FN:s barnkonvention, yrkesetiska principer och läroplansteori. Andra ämnen som tas upp är kunskap om sociala relationer och kommunikation, trakasserier, mobbning, kränkande behandling, diskriminering, pedagogiskt ledarskap, konflikthantering och specialpedagogik. Undervisningen berör också frågor om jämställdhet, genus, etnicitet, klass, sexualitet och normer samt en kritisk förståelse av begrepp som normalitet och avvikelse. När det gäller lärandemålen för området nämner flera lärosäten de mål från examensordningen som uttryckligen handlar om mänskliga rättigheter. Vid flera utbildningar finns dessutom mål för vissa kurser inom utbildningen. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna ta ställning till utmaningar i skolans arbete med värdegrundsfrågor såsom kränkning, diskriminering, likabehandling, jämlikhet, genus och jämställdhet.
- visa förmåga att i det pedagogiska arbetet förhålla sig till olika aspekter av värdegrundsfrågor såsom mänskliga rättigheter och hållbar utveckling
- kunna granska och analysera sina egna värderingar och attityder som kan ha betydelse för bemötandet av elever.
- kunna granska gymnasieskolans innehåll ur ett jämlikhets- och rättviseperspektiv i förhållande till elevers olika bakgrund.
- kunna redogöra för skolans ansvar för att motverka exkludering och mobbning samt skydda och stödja elever som lever i olika former av utsatthet.

Det är bara två lärosäten som har någon undervisning om mäns våld mot kvinnor och inget av dessa ger en närmare beskrivning av innehållet i undervisningen. Av enkätsvaren framgår dock att det bland annat ingår undervisning om värdegrunden, demokratiska rättigheter och yrkesetiska principer. Ingen av utbildningarna har, som tidigare nämnts, några lärandemål för undervisningen.

När det gäller våld mot barn visar enkätsvaren att undervisningen bland annat handlar om styrdokument, lagstiftning, skolans uppdrag och värdegrund, likabehandling, FN:s barnkonvention och demokratiska rättigheter. Även yrkesetiska

principer, skolans skyldigheter att förebygga mobbning och annan kränkande behandling i skolan samt kunskap om det sociala livet i skolan ingår i undervisningen. När det gäller lärandemål för området nämns de två mål från examensordningen som handlar om mänskliga rättigheter. Två utbildningar har även lärandemål för vissa kurser när det gäller våld mot barn. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna kritiskt diskutera demokratins och samhällets värdegrund så som den uttrycks i aktuella styrdokument med särskilt beaktande av jämställdhet och jämlikhet, elevers rätt till inflytande i utbildningen samt förebyggande och motverkande av diskriminering och annan kränkande behandling.
- kunna kommunicera skolans värdegrund i samarbete med elever, föräldrar, lärare och andra aktörer inom utbildning.

I enkäten ställdes även en fråga om i vilken utsträckning som det ingår undervisning om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Alla lärosäten uppger att båda aspekterna finns med i undervisningen om de tre områdena och att de finns med i ungefär lika stor utsträckning. Det vanligaste svaret är att de två aspekterna finns med i viss utsträckning.

Tabell 28. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	2	5
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	4	0	1
Ja, i viss utsträckning	6	2	4
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	6	0	1
Ja, i viss utsträckning	4	2	4
Nej	0	0	0

Undervisningsformer och examination

De flesta lärosäten svarar att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn är integrerad i andra moment på utbildningen. Två lärosäten uppger att vissa delar av undervisningen om mänskliga rättigheter ges integrerat medan andra ges separat. Inget lärosäte svarar att undervisningen enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Av enkätsvaren framgår att seminarier, föreläsningar, eget arbete med skriftliga uppgifter och verksamhetsförlagd utbildning är de vanligaste undervisningsformerna i undervisningen om mänskliga rättigheter. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det bara ett lärosäte som har svarat på frågan och enligt det lärosätet sker undervisningen enbart i form av föreläsningar. Undervisningen om våld mot barn sker oftast i form av föreläsningar, seminarier och eget arbete med skriftliga uppgifter. Gruppövningar och egen inläsning av litteratur förekommer också relativt ofta.

Det varierar i vilken utsträckning som det ingår kurslitteratur i undervisningen om de tre områdena. Alla tio lärosäten svarar att det ingår kurslitteratur i undervisningen

om mänskliga rättigheter medan tre av fem lärosäten uppger att det ingår i undervisningen om våld mot barn. Däremot är det inget av lärosätena som använder kurslitteratur i undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Det varierar också i vilken utsträckning som det förekommer examination inom de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar alla utbildningar utom en att det förekommer examination. Vid sex av utbildningarna examineras alla moment som rör mänskliga rättigheter och vid tre utbildningar examineras vissa moment. När det gäller våld mot barn förekommer det examination vid alla utom en utbildning. Tre av lärosätena som har undervisning om våld mot barn uppger att vissa moment examineras och en utbildning att alla moment examineras. När det gäller mäns våld mot kvinnor förekommer det ingen examination vid någon utbildning. I de fall där det förekommer examination är det vanligast att det sker i form av inlämningsuppgifter och PM och det gäller både mänskliga rättigheter och våld mot barn. Även seminarier och muntliga presentationer är förhållandevis vanliga examinationsformer.

Tabell 29. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	2	5
Undervisningsformer²			
Föreläsningar	9	1	5
Seminarier	10	0	5
Handledning	2	0	0
Eget arbete med skriftliga uppgifter	9	0	5
Gruppövningar	7	0	4
Egen inläsning av litteratur	8	0	4
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	9	0	3
Kurslitteratur ingår om området	10	0	3
Examination			
Alla moment examineras	6	0	1
Vissa moment examineras	3	0	3
Inga moment examineras	1	2	1

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² För en utbildning saknas svar på frågan när det gäller mäns våld mot kvinnor.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Av enkätsvaren framgår att mellan en och fem lärare deltar i undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Oavsett vilket område det rör sig om är det vanligast att lärarna kommer från den egna institutionen. I de fall där lärarna är verksamma inom akademien är de nästan uteslutande lektorer och adjunkter. Inom området mänskliga rättigheter undervisar i enstaka fall även professorer och doktorander.

Lärarnas kompetens består oftast i att de har erfarenhet av att arbeta som yrkeslärare, och det gäller samtliga tre områden. Det är också ganska vanligt att lärarna har gått kurser eller utbildningar inom respektive område, åtminstone när det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn. Beträffande mänskliga rättigheter är det också förhållandevis vanligt att de som undervisar bedriver eller har bedrivit egen forskning på området. Av enkätsvaren framgår dock inte vilka forskningsämnen det rör sig om.

Tabell 30. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	2	5
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	10	2	4
Lärare på en annan institution	2	0	1
Företrädare för annan statlig myndighet	0	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	1	0	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	2	0	1
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	5	1	1
Arbetar med området i yrke utanför akademien	1	0	0
Har gått kurser/utbildningar inom området	6	1	3
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	10	2	5

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Av de tio lärosäten som har besvarat enkäten är det fyra som planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter, fyra som planerar förändringar när det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor och tre som planerar förändringar när det gäller undervisningen om våld mot barn.

De förändringar som planeras handlar främst om att tydliggöra respektive område i kursplaner, kursinnehåll och målbeskrivningar. När det gäller mänskliga rättigheter nämner ett lärosäte att det finns behov av att kvalitetssäkra utbildningen på detta område och eventuellt ta in expertkompetens utifrån. Ett lärosäte som i dagsläget inte har någon undervisning om mäns våld mot kvinnor planerar att införa sådan undervisning i samband med att frågor kring genus tas upp under utbildningen. Ytterligare ett par lärosäten svarar att de planerar att ge större utrymme åt frågor om våld mot barn.

Ämneslärarexamen – grundskolans årskurs 7–9

Ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9 avläggs på avancerad nivå och omfattar 270 högskolepoäng, vilket motsvarar 4,5 års heltidsstudier. För en examen med denna inriktning krävs utbildningsvetenskaplig kärna om 60 högskolepoäng, ämnes- och ämnesdidaktiska studier om 195 högskolepoäng, verksamhetsförlagd utbildning om totalt 30 högskolepoäng (varav 15 högskolepoäng ingår i ämnesstudierna) och ett självständigt arbete om minst 30 högskolepoäng eller två arbeten om minst 15 högskolepoäng vardera.

Studenter som redan har relevanta ämnesstudier från högskolan har också möjlighet att uppnå kraven för en ämneslärarexamen genom att läsa en kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) som omfattar 90 högskolepoäng.

För att uppfylla det övergripande målet med utbildningen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som ämneslärare i den verksamhet som utbildningen avser”. I examensordningen finns två mål där mänskliga rättigheter uttryckligen ingår. För att uppnå dessa ska studenten ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna” samt ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling”.

Våren 2015 hade 25 lärosäten tillstånd att utfärda ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9. Läsåret 2013/14 fanns det 1 350 studenter registrerade på dessa utbildningar och av dessa var knappt 700 nybörjare på programmet. Malmö högskola hade flest studenter och nybörjare, följt av Linköpings universitet. Vid några av utbildningarna fanns det inga eller väldigt få programnybörjare samma läsår. Utbildningen startade 2011 och därför hade inga studenter hunnit avlägga examen läsåret 2013/14.

Av de 25 lärosäten som har examenstillstånd för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs 7–9 har 14 lärosäten besvarat enkäten. Det motsvarar en svarsfrekvens på 56 procent, vilket innebär att bortfallet är stort. Det begränsar möjligheterna att generalisera resultaten till samtliga ämneslärarutbildningar med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7-9.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga 14 lärosäten som har besvarat UKÄ:s enkät rapporterar att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter i utbildningen. Fem lärosäten svarar att det ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor och nio att de ger undervisning om våld mot barn.

De lärosäten som enligt enkätsvaren inte ger någon undervisning om mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn förklarar att det beror på att områdena inte nämns i examensordningen, att andra aspekter av mänskliga rättigheter har prioriterats och att man inte uppfattar att områdena är centrala aspekter av mänskliga rättigheter. Något lärosäte svarar att mäns våld mot kvinnor inte ryms inom den utbildningsvetenskapliga kärnan men att området kan komma upp under ämneskurserna, exempelvis i inriktningen mot samhällskunskap. Ett annat lärosäte förklarar att mäns våld mot kvinnor kan ingå i värdegrundsarbetet. Ytterligare några lärosäten svarar att både mäns våld mot kvinnor och våld mot barn kommer upp i kurser som handlar om sociala relationer och elever med svåra hemförhållanden men att områdena inte har någon särställning inom dessa kurser.

Tabell 31. Lärosäten med examenstillstånd för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, =Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	695	14	14	5	9
Uppsala universitet	5	1	1	1	1
Lunds universitet	31	1	1	0	0
Göteborgs universitet	67	1	1	0	0
Stockholms universitet	31	1	1	0	1
Umeå universitet	82	0	-	-	-
Linköpings universitet	92	1	1	0	1
Kungl. Tekniska högskolan ¹	4	1	1	0	0
Luleå tekniska universitet	0	0	-	-	-
Karlstads universitet	82	0	-	-	-
Linnéuniversitetet	0	1	1	0	0
Örebro universitet	0	0	-	-	-
Mittuniversitetet	3	0	-	-	-
Gymnastik- och idrotthögskolan	26	0	-	-	-
Högskolan i Borås	20	0	-	-	-
Högskolan Dalarna	56	1	1	1	1
Högskolan i Gävle	0	0	-	-	-
Högskolan i Halmstad	25	1	1	1	1
Högskolan i Jönköping	0	1	1	0	1
Högskolan Kristianstad	25	0	-	-	-
Högskolan Väst	11	1	1	0	0
Malmö högskola	119	1	1	1	1
Mälardalens högskola	0	1	1	0	1
Södertörns högskola	0	0	-	-	-
Konstfack	11	1	1	1	1
Kungl. Musikhögskolan i Stockh.	5	0	-	-	-

¹ Vid Kungl. Tekniska högskolan har samtliga kurser om mänskliga rättigheter ännu inte inrättats. Kurserna planeras till läsåret 2016/2017. Eftersom lärosätet är igång med sin utbildning och har besvarat enkäten ingår svaren i kartläggningen trots detta.

Nästan alla lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen och i vissa fall vid en annan institution. Det är dock inte givet vad som menas med ”den egna institutionen” eller ”annan institution” när det gäller utbildningarna mot ämneslärarexamen. Eftersom olika kurser inom utbildningen ofta ges vid flera olika institutioner kan det innebära att även undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn ges vid olika institutioner. Det förekommer också att en del av undervisningen sker i samband med den verksamhetsförlagda utbildningen.

Samtliga lärosäten uppger att undervisningen om de olika områdena infördes 2011, det vill säga i samband med att ämneslärarexamen infördes. Några lärosäten kommenterar att deras svar gäller den nya ämneslärarutbildningen men att området

ingick även i tidigare utbildningar. Det är möjligt att detta även gäller för flera andra lärosäten som hade en motsvarande lärarutbildning tidigare.

Undervisningens omfattning

Endast ett fåtal lärosäten har svarat på frågorna om omfattningen på undervisningen om de tre områdena. Flera lärosäten påpekar att det är svårt att uppskatta hur många undervisningstimmar och högskolepoäng det rör sig om eftersom undervisningen är integrerad i andra moment på utbildningen.

De svar som har kommit in indikerar dock att undervisningen om mänskliga rättigheter är något mer omfattande än undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. När det gäller mänskliga rättigheter är det några utbildningar som har rapporterat fler än tio undervisningstimmar och mer än 5 högskolepoäng när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter. Detta förekommer däremot inte när det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Tabell 32. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	5	9
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	9	5
1–10	1	1	2
11–20	0	0	0
21–	2	0	0
Inget svar/går inte att uppge	11	4	7
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	2	13	10
1–5	3	0	1
6–10	0	0	0
11–	2	0	0
Inget svar/går inte att uppge	7	1	3

Det är förhållandevis vanligt att utbildningarna erbjuder undervisning om mänskliga rättigheter utöver den undervisning som omfattar alla studenter som går utbildningen, till exempel i form av valbara kurser. I de fallen handlar det uteslutande om att området tas upp i de olika ämnesstudierna, till exempel i svenska och samhällskunskap. Det är betydligt mer ovanligt att utbildningarna erbjuder undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn utöver den undervisning som riktar sig till alla studenter. Detta förekommer endast vid en utbildning.

Mål och innehåll

Enligt enkätsvaren är kunskap om mänskliga rättigheter inskrivet i både utbildningsplanen och i en eller flera kursplaner vid 12 av 14 utbildningar. Vid de andra utbildningarna är kunskap om området endast inskrivet i utbildningsplanen. De flesta lärosäten uppger också att de har uttalade lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter, både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor är mer sällan inskrivet i utbildningsplaner och kursplaner. Endast ett lärosäte svarar att kunskap om området är inskriven i en eller flera kursplaner. Det är inte heller något lärosäte som uppger att de har lärandemål för undervisningen om området.

Kunskap om våld mot barn är inskriven i både utbildningsplaner och kursplaner vid två av de nio utbildningar som har undervisning om området och vid tre utbildningar är det inskrivet i en eller flera kursplaner. Vid fyra utbildningar är området inte inskrivet i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner. De flesta utbildningar har heller inga uttalade lärandemål för undervisningen om våld mot barn.

Tabell 33. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	5	9
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	12	0	2
I utbildningsplan	2	0	0
I kursplan/kursplaner	0	1	3
Inte inskrivet	0	3	4
Inget svar	0	1	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	9	0	2
För hela utbildningen	1	0	0
För vissa kurser ¹	2	0	1
Inga uttalade mål ²	2	5	6
Inget svar	0	0	0

¹ För en utbildning saknas svar om mål för hela utbildningen när det gäller mänskliga rättigheter.

² För en utbildning saknas svar på en av frågorna när det gäller våld mot barn.

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter bland annat handlar om skolans värdegrund, styrdokument, handlingsplaner, FN:s konvention om mänskliga rättigheter samt barnkonventionen, Salamancadeklarationen (som handlar om undervisning av elever med behov av särskilt stöd), diskrimineringsgrunderna och skollagen. Undervisningen täcker också in konflikthantering, trakasserier och mobbning samt villkor och möjligheter kopplade till kön, klass, etnicitet och sexualitet. Många lärosäten tar även upp hur förutsättningar för lärande, delaktighet och utveckling kan skapas och hur läraren kan bemöta elever med olika förutsättningar. Även specialpedagogik och problematisering av begrepp som normalitet ingår i undervisningen. När det gäller lärandemål hänvisar många lärosäten till de mål i examensordningen som rör mänskliga rättigheter. Vissa har också lärandemål för kurser inom ramen för utbildningen, till exempel att studenten ska

- kunna redogöra för internationella, nationella och lokala styrdokument med avseende på specialpedagogisk verksamhet och mänskliga rättigheter.
- kunna definiera, analysera och tillämpa demokratibegreppet i förhållande till utbildningsväsendet, dess styrdokument och FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och FN:s barnkonvention.
- kunna beskriva barns och ungas förutsättningar och villkor för lärande i relation till språk, kön/genus, etnicitet och klass.

- kunna redogöra för sådana processer i pedagogiska miljöer som för den enskilda eleven ger förutsättningar för delaktighet, lärande och utveckling samt sådana processer som kan förorsaka marginalisering/uteslutning.

När det gäller mäns våld mot kvinnor saknas det närmare beskrivningar av innehållet i undervisningen. Av några enkätsvar framgår dock att bland annat maktmönster kopplat till genus, etnicitet och klass samt frågor om konflikter och konflikthantering ingår i undervisningen. Som nämndes ovan är det ingen utbildning som har uttalade lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Undervisningen om våld mot barn handlar enligt enkätsvaren bland annat om barnkonventionen, sekretesslagen och annan lagstiftning, anmälningsplikt, styrdokument och internationella överenskommelser samt barns rättigheter. Även kunskap om mobbning och kränkande behandling ingår i undervisningen. När det gäller lärandemål för området nämns de mål i examensordningen som rör mänskliga rättigheter. Några utbildningar har även mål för vissa kurser när det gäller undervisningen om våld mot barn. Exempel på mål är att studenten ska

- visa förmåga att i verksamheten förebygga och motverka konflikter, kränkande behandling, diskriminering och mobbning.
- kunna problematisera olika typer av kränkingsproblematik samt kommunicera skolans demokrati- och värdegrundsuppdrag.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning på en övergripande eller teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. När det gäller mänskliga rättigheter verkar det vanligast att undervisning på en teoretisk nivå ingår i viss utsträckning medan undervisning om hur man kan agera i den framtida yrkesrollen ingår i stor utsträckning. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn svarar de flesta lärosäten att båda aspekterna ingår i viss utsträckning men det är också några som svarar att det inte ingår alls.

Tabell 34. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	5	9
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	5	1	1
Ja, i viss utsträckning	8	3	5
Nej	1	0	3
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	8	0	3
Ja, i viss utsträckning	5	3	5
Nej	1	1	1

Undervisningsformer och examination

Enligt enkätsvaren är det vanligast att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är integrerad i den övriga undervisningen. Detta sker vid i princip alla utbildningar som har undervisning om respektive område. Vid ett par utbildningar ges dock undervisningen både integrerat och separat.

Av enkätsvaren framgår att föreläsningar och seminarier är de vanligaste undervisningsformerna och det gäller samtliga tre områden. Egen inläsning av litteratur är också relativt vanligt förekommande och när det gäller mänskliga rättigheter sker undervisningen också i form av gruppövningar och verksamhetsförlagd utbildning.

Kurslitteratur ingår i undervisningen vid nästan alla utbildningar. Alla utom två lärosäten uppger att de använder kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor. När det gäller våld mot barn svarar alla utom tre lärosäten att det ingår kurslitteratur i undervisningen om området.

Det varierar i vilken utsträckning som det förekommer examination inom de tre områdena. Alla lärosäten utom två uppger att det ingår examination om mänskliga rättigheter och det vanligaste är att vissa moment i undervisningen examineras. Det är betydligt mer ovanligt med examination inom området mäns våld mot kvinnor – det förekommer endast vid en utbildning. När det gäller våld mot barn uppger nästan hälften av lärosätena att det förekommer examination. Den vanligaste examinationsformen oavsett område är seminarier och muntliga presentationer. Några lärosäten förklarar också att de använder sig av andra examinationsformer än de som nämns ovan, till exempel portfolio, rollspel och pedagogisk planering.

Tabell 35. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	5	9
Undervisningsformer²			
Föreläsningar	13	3	7
Seminarier	13	3	8
Handledning	5	1	2
Eget arbete med skriftliga uppgifter	9	1	3
Gruppövningar	11	1	3
Egen inläsning av litteratur	10	3	7
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	11	0	5
Kurslitteratur ingår om området	13	3	6
Examination			
Alla moment examineras	5	0	1
Vissa moment examineras	7	1	3
Inga moment examineras	2	4	5

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² För två utbildningar saknas svar avseende mäns våld mot kvinnor och för en utbildning saknas svar avseende våld mot barn.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

De flesta lärosäten uppger att mellan en och fem lärare undervisar om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn vid respektive utbildning. Många lärosäten kommenterar dock att det är svårt att uppge hur många lärare som undervisar inom respektive område eftersom att det kan variera mellan terminerna och även beror på om gästföreläsare har ingått i undervisningen eller inte.

Enkätsvaren visar att de lärare som undervisar om de tre områdena oftast kommer från den egna institutionen. När det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn är det också relativt vanligt att lärarna kommer från en annan institution, att de är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till eller att de är företrädare för en

frivilligorganisation. De lärare som är verksamma inom akademien är i de flesta fall lektorer eller adjunkter, även om det också förekommer att professorer och doktorander deltar i undervisningen.

Av enkätsvaren framgår att lärarnas kompetens inom de tre områdena oftast består i att de har erfarenhet av att arbeta inom läraryrket. När det gäller mänskliga rättigheter är det dessutom vanligt att de bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området. De lärare som undervisar om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn har relativt ofta gått kurser eller utbildningar inom området.

Tabell 36. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	5	9
Personer som undervisar²			
Lärare på den egna institutionen	11	4	7
Lärare på en annan institution	4	0	2
Företrädare för annan statlig myndighet	1	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	4	0	1
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	5	0	2
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	11	2	4
Arbetar med området i yrke utanför akademien	7	1	4
Har gått kurser/utbildningar inom området	8	3	6
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	12	3	7

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

² För en utbildning saknas svar på frågan när det gäller mänskliga rättigheter och för en utbildning saknas svar när det gäller mäns våld mot kvinnor.

Planerade förändringar

Av de 14 lärosäten som har besvarat enkäten svarar 6 lärosäten att de planerar att genomföra förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn.

Överlag rör det sig om samma förändringar för de tre områdena. Flera lärosäten uppger att de planerar att utveckla, tydliggöra eller konkretisera undervisningen om områdena samt se till att det tydligt framgår inom vilka kurser de tas upp. Ett lärosäte skriver att mäns våld mot kvinnor och våld mot barn kan komma att ingå i undervisningen om barn i komplicerade livssituationer medan ett annat lärosäte planerar att införa ytterligare två kurser om mänskliga rättigheter där mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn kan komma att ingå. Ytterligare ett lärosäte understryker att det finns behov av att ta in expertkompetens för att stärka kvaliteten i undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Ämneslärarexamen – gymnasieskolan

Ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan avläggs på avancerad nivå och omfattar 300 högskolepoäng, vilket motsvarar 5 års heltidsstudier. I särskilda fall krävs 330 högskolepoäng. För en examen med denna inriktning krävs utbildningsvetenskaplig kärna om 60 högskolepoäng, ämnes- och ämnesdidaktiska studier om 225 högskolepoäng eller i vissa fall 255 högskolepoäng, verksamhetsförlagd utbildning om totalt 30 högskolepoäng (varav 15 högskolepoäng ingår i ämnesstudierna) samt ett självständigt arbete om minst 30 högskolepoäng, eller två arbeten om minst 15 högskolepoäng vardera.

Studenter som redan har relevanta ämnesstudier från högskolan har också möjlighet att uppnå kraven för en ämneslärarexamen genom att läsa en kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) som omfattar 90 högskolepoäng.

För att uppfylla det övergripande målet med utbildningen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som ämneslärare i den verksamhet som utbildningen avser”. Mänskliga rättigheter ingår uttryckligen i två mål i examensordningen. För att uppfylla det första av dessa mål ska studenten ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna”. För att uppfylla det andra målet ska studenten ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling”.

Vårterminen 2015 hade 27 lärosäten examenstillstånd för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Läsåret 2013/14 fanns det 5 640 studenter på dessa utbildningar, varav 2 680 var programnybörjare. Flest studenter och nybörjare hade Stockholms universitet. Ämneslärarexamen infördes 2011 och läsåret 2013/14 hade därför inga studenter examinerats enligt den nya examensordningen.

Av de 27 lärosäten som har examenstillstånd för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan har 23 besvarat UKÄ:s enkät. Detta innebär att svarsfrekvensen uppgår till 85 procent. Svarsfrekvensen är alltså relativt hög när det gäller ämneslärarexamen med denna inriktning.

Undervisning om de tre områdena

Enligt enkätsvaren ingår det undervisning om mänskliga rättigheter i samtliga 23 utbildningar. Undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår i 9 utbildningar och undervisning om våld mot barn i 14 utbildningar.

De lärosäten som svarar att det inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i utbildningen motiverar detta med att området inte finns med i examensordningen, att de har prioriterat andra aspekter av mänskliga rättigheter och att det inte finns utrymme på utbildningen. Några lärosäten svarar också att området inte ingår explicit men att det kan komma upp i olika kurser, till exempel i samband med arbetet med värdegrundsfrågor eller under ämnesstudier i exempelvis samhällskunskap. Ett annat lärosäte förklarar att det ingår undervisning om barns och ungdomars sociala villkor samt frågor om mångfald och att den specifika frågan om våld mot barn och kvinnor behandlas som en del av dessa kurser.

Tabell 37. Lärosäten med examenstillstånd för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=ja, 0=nej)	Undervisning ingår (1=Ja, =Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	2 679	23	23	9	14
Uppsala universitet	224	1	1	1	1
Lunds universitet	97	1	1	0	0
Göteborgs universitet	245	1	1	0	0
Stockholms universitet	404	1	1	0	1
Umeå universitet	129	0	-	-	-
Linköpings universitet	168	1	1	0	1
Kungl. Tekniska högskolan	3	1	1	0	0
Chalmers tekniska högskola ¹	-	1	1	0	0
Luleå tekniska universitet	40	1	1	1	1
Karlstads universitet	157	1	1	0	0
Linnéuniversitetet	208	1	1	0	0
Örebro universitet	118	1	1	1	1
Mittuniversitetet	4	0	-	-	-
Gymnastik- och idrotthögskolan	86	1	1	0	0
Högskolan i Borås	0	0	-	-	-
Högskolan Dalarna	92	1	1	1	1
Högskolan i Gävle	88	1	1	1	1
Högskolan i Halmstad ²	52	1	1	1	1
Högskolan i Jönköping	43	1	1	0	1
Högskolan Kristianstad	41	0	-	-	-
Högskolan Väst	35	1	1	0	0
Malmö högskola	246	1	1	1	1
Mälardalens högskola	40	1	1	0	1
Södertörns högskola	57	1	1	0	1
Konstfack	27	1	1	1	1
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm	51	1	1	1	1
Stockholms konstnärliga högskola	1	1	1	0	0

¹ Uppgift om antal nybörjare saknas.

² Lärosätet har besvarat två olika enkäter beroende på vilka ämnesstudier som ingår i utbildningen. Eftersom svaren nästan uteslutande är desamma behandlas svaren som en utbildning.

Nästan alla lärosäten uppger att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn ges vid den egna institutionen och ibland även vid en annan institution. I enstaka fall sker undervisningen endast vid en annan institution. Det bör dock noteras att olika kurser inom utbildningarna mot ämneslärarexamen ofta ges vid flera olika institutioner och ibland även vid olika fakulteter – vad som avses med den egna institutionen eller någon annan institution är därför inte givet. Av lärosätenas kommenterar framgår att undervisningen om de tre områdena ges både inom ramen för den utbildningsvetenskapliga kärnan och inom ramen för olika ämneskurser.

Alla lärosäten svarar att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn startade 2011, det vill säga i samband med att ämneslärarexamen infördes. Flera utbildningar förklarar dock att undervisning om områdena ingick även i den tidigare lärarutbildningen.

Undervisningens omfattning

Endast ett fåtal lärosäten har svarat på frågorna om hur omfattande undervisningen är när det gäller de tre områdena. Flera lärosäten påpekar att det är svårt att bedöma hur många undervisningstimmar och högskolepoäng som ingår eftersom undervisningen om de tre områdena integreras i andra moment på utbildningen. Siffrorna är därför osäkra och resultaten bör tolkas med försiktighet.

De svar som har kommit in tyder dock på att undervisningen om mänskliga rättigheter är mer omfattande än undervisningen om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Antalet lärarledda undervisningstimmar är fler, det är vanligare att studenterna examineras och i de fall där det förekommer examination omfattar den fler högskolepoäng.

Tabell 38. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	23	9	14
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	14	9
1–10	2	2	3
11–20	1	0	0
21–	5	1	1
Inget svar/går inte att uppge	15	6	10
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	4	21	18
1–5	5	1	2
6–10	2	0	0
11–	4	0	0
Inget svar/går inte att uppge	8	1	3

Det varierar i vilken utsträckning som utbildningarna erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter, till exempel i form av valbara kurser. När det gäller mänskliga rättigheter förekommer detta vid 13 av 23 utbildningar medan endast 1 av 9 respektive 2 av 14 utbildningar erbjuder sådan undervisning när det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Av enkätsvaren framgår att det oftast handlar om att de tre områdena ingår i ämnesstudierna för samhällskunskap, religion och historia.

Mål och innehåll

Enkätsvaren visar att kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i både utbildningsplaner och i kursplaner vid alla utbildningar utom en, där området endast är inskrivet i utbildningsplanen. Mönstret är ungefär detsamma när det gäller mål för undervisningen. Av de 23 de lärosäten som uppger att det ingår undervisning om

mänskliga rättigheter svarar 19 att det finns uttalade lärandemål för undervisningen, både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Det är betydligt mer ovanligt att kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner. Det förekommer endast vid 4 av de 9 utbildningar som har undervisning om mäns våld mot kvinnor och vid 8 av de 14 utbildningar som har undervisning om våld mot barn. Det är också ovanligt att utbildningarna har lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Det är endast 1 av 9 utbildningar som har mål för när det gäller mäns våld mot kvinnor och 5 av 14 utbildningar som har mål rörande våld mot barn.

Tabell 39. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	23	9	14
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	22	2	5
I utbildningsplan	1	0	0
I kursplan/kursplaner ¹	0	2	3
Inte inskrivet	0	4	6
Inget svar	0	1	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	19	1	5
För hela utbildningen	2	1	0
För vissa kurser ²	2	0	0
Inga uttalade mål	0	7	9
Inget svar	0	0	0

¹ För en utbildning saknas svar på frågan om utbildningsplan när det gäller mäns våld mot kvinnor.

² För en utbildning saknas svar på frågan angående hela utbildningen när det gäller mänskliga rättigheter.

När det gäller innehållet i undervisningen om mänskliga rättigheter visar enkätsvaren att det finns en stor bredd. De flesta lärosäten svarar att skolans värdegrund, barnkonventionen och andra internationella konventioner och överenskommelser ingår i undervisningen. Återkommande i svaren hos de flesta lärosäten är också att det ingår undervisning om mobbning, trakasserier, kränkande behandling och diskriminering samt om jämställdhet, jämlikhet och olika maktförhållanden. Ett annat område som återkommer i många utbildningar är specialpedagogik, vilket även inbegriper begrepp som normalitet och avvikelser. Slutligen tar många lärosäten upp yrkesetiska aspekter, lärarrollen relaterat till skolans kunskaps- och demokratiuppdrag samt lärarens uppgift att skapa inkluderande lärandemiljöer utifrån elevers olika förutsättningar.

När det gäller lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter nämner flertalet lärosäten de examensmål som rör mänskliga rättigheter. De flesta har även mål avseende vissa kurser inom ramen för utbildningen, till exempel att studenten ska

- kunna identifiera och på en problematiserande nivå förhålla sig till samhällliga och egna demokrati- och värdegrundspunkter för att bättre kunna förstå och stödja ungdomars identitetssökande och utveckling mot att bli demokratiska medborgare.

- kunna redogöra för olika former för styrning av svensk skola med avseende på bland annat skollag och läroplan samt internationella överenskommelser som deklarationen om mänskliga rättigheter och konventionen om barnets rättigheter.
- kunna identifiera mobbning och trakasserier samt beskriva olika åtgärder.
- kunna analysera hur föreställningar om normalitet och avvikelse konstrueras i relation till ålder, kön, sexualitet, etnicitet, klass, funktionshinder samt hur dessa föreställningar kan påverka lärare och elever.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor handlar delvis om samma frågor som den om mänskliga rättigheter. Målen från examensordningen om att kommunicera värdegrunden och ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv är centrala även här. Det är dock vanligare att lärosätena svarar att studenterna inom ramen för undervisningen om mäns våld mot kvinnor ska få kunskap om sekretesslagen, anmälningsplikten samt diskrimineringslagstiftningen. I undervisningen ingår också undervisning om bland annat våld i hemmet, konfliktsituationer, kön och genus i skolan, sexualitet och makt samt ett globalt och nationellt perspektiv på mäns våld mot kvinnor. Ett lärosäte har lärandemål för vissa kurser där mäns våld mot kvinnor ingår. Av de målen framgår det bland annat att studenten ska

- ha kunskap om lagstiftningen på skolans område gällande sekretess, diskriminering och kränkande behandling.
- visa förmåga att förhålla sig till skolans värdegrundsuppdrag med fokus vid jämställdhet, hållbar utveckling och inflytande.

När det gäller våld mot barn har flera utbildningar undervisning om områden som mobbning, trakasserier, diskriminering och kränkande behandling samt hur det förebyggs, motverkas och åtgärdas. Skolans värdegrund och styrdokument samt internationella konventioner som barnkonventionen ingår också i undervisningen vid flera av utbildningarna. Andra ämnen som tas upp är anmälningsplikt och sekretesslagen samt barn som far illa, barn i utsatta situationer och uppväxtvillkorens betydelse för identitet och socialisation. När det gäller lärandemål för området nämner flera lärosäten de examensmål som rör mänskliga rättigheter samt att studenten ska visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av elever. Några lärosäten har även mål för vissa kurser inom utbildningen, bland annat att studenten ska

- kunna problematisera olika typer av kränkingsproblematik samt kommunicera skolans demokrati- och värdegrundsuppdrag.
- kunna beskriva och reflektera över pedagogiska, juridiska och sociala aspekter på elevens utsatthet samt beskriva och tydliggöra uppväxtvillkorens betydelse för individens identitet och socialisation.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som undervisningen handlar om kunskap om de tre områdena på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i det framtida yrket. Enkätsvaren visar att undervisning på en teoretisk nivå ingår i större utsträckning än undervisning om hur man kan förhålla sig till de olika områdena i den framtida yrkesrollen. Samtidigt är det värt att notera att ett lärosäte svarar att det inte ingår någon undervisning alls om hur man kan agera i det framtida yrket när det gäller de tre områdena.

Tabell 40. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	23	9	14
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	23	9	14
Ja, i stor utsträckning	7	1	1
Ja, i viss utsträckning	14	7	9
Nej	2	1	4
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	23	9	14
Ja, i stor utsträckning	11	7	4
Ja, i viss utsträckning	11	1	9
Nej	1	1	1

Undervisningsformer och examination

De flesta lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena är integrerad med andra moment på utbildningen. Fem lärosäten svarar dock att vissa delar av undervisningen om mänskliga rättigheter ges i form av separata kurser och kursmoment medan andra delar integreras. När det gäller undervisningen om våld mot barn svarar två lärosäten på samma sätt.

Av enkätsvaren framgår att seminarier och föreläsningar är de vanligaste undervisningsformerna, och det gäller samtliga tre områden. Egen inläsning av litteratur är också relativt vanligt förekommande, och när det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn är det också flera utbildningar som svarar att undervisningen sker inom ramen för verksamhetsförlagd utbildning. Ett lärosäte berättar att de även använder sig av till exempel rollspel och gestaltning.

Samtliga lärosäten uppger att det ingår kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter. I undervisningen om mäns våld mot kvinnor används kurslitteratur vid drygt hälften av utbildningarna och i undervisningen om våld mot barn ingår det kurslitteratur vid nästan två tredjedelar av utbildningarna.

Det varierar i vilken utsträckning som det förekommer examination inom det tre områdena. Studenterna examineras vid 19 av 23 utbildningar när det gäller mänskliga rättigheter men bara vid 2 av 9 utbildningar när det gäller mäns våld mot kvinnor. Av 14 utbildningar har 5 stycken examination inom området våld mot barn. I de fall där det förekommer examination är det vanligast att det är vissa moment som examineras och inte att examinationen omfattar alla moment. Vid de flesta utbildningar sker examinationen i form av seminarier och muntliga presentationer. Ett lärosäte nämner att man även använder andra examinationsformer än dessa, till exempel gestaltning, portfolio, pedagogisk planering och verksamhetsförlagd utbildning.

Tabell 41. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	23	9	14
Undervisningsformer			
Föreläsningar	20	5	10
Seminarier	23	6	12
Handledning	7	2	3
Eget arbete med skriftliga uppgifter	14	2	4
Gruppövningar	14	2	4
Egen inläsning av litteratur	16	5	9
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	16	1	6
Kurslitteratur ingår om området	23	5	9
Examination			
Alla moment examineras	7	0	1
Vissa moment examineras	12	2	4
Inga moment examineras	4	7	9

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

De flesta lärosäten uppger att mellan en och fem lärare deltar i undervisningen om de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter är det dock vissa utbildningar som svarar att upp till tjugo lärare undervisar. Flera lärosäten kommenterar att det är svårt att svara på hur många lärare det rör sig om och att uppgifterna om antalet lärare är grova beräkningar.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att lärarna kommer från den egna institutionen, och det gäller samtliga tre områden. Ett lärosäte berättar att det även förekommer att rektor och internationella gäster undervisar inom områdena mänskliga rättigheter och våld mot barn. I de fall lärarna är verksamma inom akademien är de oftast lektorer eller adjunkter. Professorer deltar i undervisningen vid knappt hälften av utbildningarna när det gäller mänskliga rättigheter och vid betydligt färre utbildningar när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Lärarnas kompetens inom området mänskliga rättigheter består oftast i att de har erfarenhet av att arbeta inom läraryrket men det är också relativt vanligt att de bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn består lärarnas kompetens oftast i att de har gått kurser eller utbildningar inom området och att de har erfarenhet av att arbeta inom läraryrket.

Tabell 42. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	23	9	14
Personer som undervisar²			
Lärare på den egna institutionen	20	8	11
Lärare på en annan institution	10	2	4
Företrädare för annan statlig myndighet	2	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	6	1	2
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	11	2	4
Lärarnas kompetens inom respektive område³			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	16	2	5
Arbetar med området i yrke utanför akademien	10	2	5
Har gått kurser/utbildningar inom området	11	4	7
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	20	6	11

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

² För en utbildning saknas svar avseende mäns våld mot kvinnor. För två utbildningar saknas svar avseende våld mot barn.

³ För en utbildning saknas svar avseende mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Planerade förändringar

Av de 23 lärosäten som har besvarat enkäten är det 9 som planerar att genomföra förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter, 7 som planerar förändringar i undervisningen om mäns våld mot kvinnor och 8 som planerar förändringar i undervisningen om våld mot barn. De förändringar som planeras är bland annat att utöka omfattningen på undervisningen om de tre områdena, göra det tydligare när undervisning om ett visst område ingår och använda sig av expertkompetens för att stärka kvalitén i undervisningen.

Samhällsvetenskap, juridik, handel och administration

Juristexamen

Juristexamen infördes 2007 och avläggs på avancerad nivå. Utbildningen omfattar 270 högskolepoäng, vilket motsvarar 4,5 års heltidsstudier. Minst 30 högskolepoäng ska utgöras av ett självständigt arbete.

För att uppfylla det övergripande målet med utbildningen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att arbeta inom yrken för vilka juristexamen är ett behörighetskrav samt inom annan yrkesverksamhet inom det juridiska området som förutsätter sådan kunskap och förmåga”. I examensordningen finns det även ett antal mer specifika examensmål. Ett av dessa mål rör mänskliga rättigheter och enligt det målet ska studenten ”visa förmåga att inom området göra bedömningar med hänsyn till relevanta vetenskapliga och samhällseliga frågor, såsom de mänskliga rättigheterna och etiska aspekter”.

Sex lärosäten har tillstånd att utfärda juristexamen: Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet och Örebro universitet. Vid dessa lärosäten fanns det sammanlagt 8 380 studenter på juristutbildningarna läsåret 2013/14, varav knappt 1 780 var programnybörjare. Samma läsår utfärdades det drygt 1 300 juristexamina. Flest studenter och examinerade fanns det vid Stockholms universitet.

Samtliga lärosäten som har examenstillstånd för juristexamen har besvarat UKÄ:s enkät. Det finns därmed inget bortfall.

Undervisning om de tre områdena

Alla sex lärosäten uppger att det ingår undervisning om såväl mänskliga rättigheter som mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

Tabell 43. Lärosäten med examenstillstånd för juristexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	1 767	6	6	6	6
Uppsala universitet	379	1	1	1	1
Lunds universitet	291	1	1	1	1
Göteborgs universitet	259	1	1	1	1
Stockholms universitet	602	1	1	1	1
Umeå universitet	109	1	1	1	1
Örebro universitet	133	1	1	1	1

Enligt enkätsvaren sker undervisningen om de tre områdena i samtliga fall vid den egna institutionen. I något enstaka fall ges undervisningen även vid en annan

institution. Frågan om när undervisningen om de tre områdena infördes är enligt flera lärosäten svår att besvara och några har inte heller svarat på frågan. I flera fall verkar dock undervisningen ha funnits länge, enligt vissa lärosäten i minst tjugo eller trettio år. Ett lärosäte svarar dock att undervisning om mänskliga rättigheter infördes 2005, i samband med att juristprogrammet startade, medan undervisning om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn infördes 2007.

Undervisningens omfattning

Omfattningen på undervisningen om de tre områdena verkar svår att bedöma. Flera lärosäten påpekar att de tre områdena är integrerade i utbildningen och att de därför är svåra att särskilja. Ett lärosäte förklarar att frågor om mänskliga rättigheter behandlas återkommande under hela utbildningen och att våld mot kvinnor och barn bland annat tas upp inom ramen för straffrätt.

Tre av sex lärosäten har svarat på hur många lärarledda undervisningstimmar som ägnas åt de tre områdena medan fyra av sex lärosäten har svarat på hur många högskolepoäng examinationen omfattar. Eftersom det är få lärosäten som har svarat och eftersom det verkar finnas en osäkerhet i svaren bör resultaten tolkas med försiktighet. De svar som har kommit in tyder dock på att undervisningen om mänskliga rättigheter i en bred bemärkelse är mer omfattande än undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Det framgår av att antalet undervisningstimmar är fler och att det är fler högskolepoäng som examineras.

Tabell 44. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	6	6
Antal undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	0	0
1–10	0	0	0
11–20	0	1	3
21–	3	2	0
Inget svar/går inte att uppge	3	3	3
Antal högskolepoäng			
0 (Ingen undervisning eller examination)	0	0	0
1–5	0	3	2
6–10	2	0	1
11–	2	1	1
Inget svar/går inte att uppge	2	2	2

Samtliga juristutbildningar erbjuder även undervisning om mänskliga rättigheter som inte omfattar alla studenter som går utbildningen, till exempel i form av valbara kurser. När det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn erbjuds sådan undervisning av alla utbildningar utom en. Det ges bland annat kurser om mänskliga rättigheter med inriktning på migrations- och flyktingrätt, om sexualitet, samhällelig kontroll och straffrätt, om barnets mänskliga rättigheter samt om barnet i rättsprocessen.

Mål och innehåll

När det gäller mänskliga rättigheter uppger alla lärosäten att området är inskrivet i utbildningsplaner och/eller kursplaner. Fem av lärosätena svarar att det är inskrivet både i utbildningsplanen och i en eller flera kursplaner. Enligt enkätsvaren har alla utbildningar lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter och flertalet har mål både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom utbildningen.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn förekommer däremot mer sällan i utbildningsplaner och kursplaner. Tre lärosäten meddelar att områdena finns med i en eller flera kursplaner medan övriga tre svarar att de inte finns med i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner. Ingen utbildning har enligt enkätsvaren lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn. Flera lärosäten påpekar dock att även om områdena inte nämns uttryckligen så finns de med implicit, exempelvis inom straffrätt, förvaltningsrätt och processrätt. De finns också med indirekt i examensmålet att studenten ska ”visa kunskap om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser”.

Tabell 45. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	6	6
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	5	0	0
I utbildningsplan	1	0	0
I kursplan/kursplaner	0	3	3
Inte inskrivet	0	3	3
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	5	0	0
För hela utbildningen	0	0	0
För vissa kurser	1	0	0
Inga uttalade mål	0	6	6
Inget svar	0	0	0

Undervisningen om mänskliga rättigheter har ett brett innehåll. Några ämnen som nämns i enkätsvaren är folkrätt och mänskliga rättigheter, allmänna rättsprinciper inom EU samt skyddet för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, relationen mellan internationellt reglerade rättigheter och nationellt (konstitutionellt) reglerade rättigheter, hur Sveriges internationella skyldigheter har införlivats i nationell lagstiftning, regeringsformens fri- och rättigheter, asylrätt, familjerätt samt rättsteori och genusrättsvetenskap. När det gäller lärandemål för utbildningen som helhet nämner i stort sett alla lärosäten det examensmål som rör mänskliga rättigheter. På kursnivå finns fler mål och alla utom ett lärosäte redogör för sådana mål. Exempel på mål som nämns är att studenten ska

- visa insikter om folkrättens system samt grundläggande regler och principer.
- ha kunskap om FN-stadgans betydelse för internationell fred och säkerhet samt mänskliga rättigheter.

- ha förmåga att självständigt tillämpa den folkrättsliga metoden och identifiera folkrättsliga problemområden.
- kunna tillämpa och förstå rättsreglerna i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna i konkreta situationer.
- muntligen och skriftligen kunna argumentera för och emot olika lösningar på juridiska problem inom såväl förvaltningsrätt som internationell rätt särskilt med beaktande av mänskliga rättigheter och etiska aspekter.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor är mindre omfattande och handlar enligt enkätsvaren bland annat om kvinnofridskränkning, sexualbrott och relaterade brott, sexualiserat våld, våld och sexuella övergrepp i nära relationer, framväxten av den rättsliga regleringen på området, straffrätt, genusteori och familjerätt. Som nämndes tidigare är det ingen utbildning som har lärandemål för området.

Undervisningen är relativt begränsad även när det gäller våld mot barn. I enkätsvaren nämner lärosätena att undervisningen bland annat handlar om brottsbalkens regler om våldsbrott, påföljdsbestämning, kriminologiska frågor, socialrätt, våld och sexuella övergrepp med tonvikt på våld i nära relationer samt lagen om vård av unga (LVU) och omhändertagande av barn. Som framgår ovan är det ingen av utbildningarna som har lärandemål för området.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en övergripande och teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Enligt enkätsvaren anser de flesta lärosäten att båda aspekterna finns med i hög utsträckning när det gäller mänskliga rättigheter. När det gäller övriga områden är resultaten mer varierande och det är flera lärosäten som bedömer att en eller båda aspekterna bara finns med i viss utsträckning.

Tabell 46. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	6	6
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	6	6	6
Ja, i stor utsträckning	6	3	4
Ja, i viss utsträckning	0	3	2
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	6	6	6
Ja, i stor utsträckning	5	2	2
Ja, i viss utsträckning	1	4	4
Nej	0	0	0

Undervisningsformer och examination

Samtliga lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena antingen är integrerad med andra moment i utbildningen eller att vissa delar är integrerade medan andra ges separat. Inget lärosäte svarar att undervisningen om de tre områdena enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Enkätsvaren visar att de vanligaste undervisningsformerna inom samtliga tre områden är föreläsningar och seminarier, men flera andra undervisningsformer förekommer också. Ett lärosäte uppger att undervisning om de tre områdena ges inom ramen för verksamhetsförlagd utbildning – om studenten väljer en praktikkurs så kan

han eller hon till exempel praktisera på en åklagarkammare och där komma i kontakt med frågor som rör våld mot kvinnor och barn.

Kurslitteratur används enligt enkätsvaren inom samtliga tre områden. Alla sex lärosäten svarar att det ingår kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor, medan alla utom ett uppger att det ingår i undervisningen om våld mot barn. Enligt utbildningarna ingår kurslitteraturen om de tre områdena ofta i den ordinarie kurslitteraturen men den kan också utgöras av obligatoriskt seminariematerial som studenterna söker fram för att lösa vissa uppgifter.

Enligt enkätsvaren förekommer det examination inom samtliga områden. I vissa fall examineras samtliga moment och i andra fall vissa moment. Ett lärosäte påpekar dock att deras examinationer är upplagda som integrerade problembaserade examinationer, vilket kan innebära att inte alla moment examineras vid varje examinationstillfälle. Enkätsvaren visar att flera olika examinationsformer – skriftlig tentamen, seminarier, inlämningsuppgifter och uppsatsarbete – förekommer inom de tre områdena och att de används i ungefär lika stor utsträckning.

Tabell 47. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	6	6
Undervisningsformer			
Föreläsningar	6	6	6
Seminarier	6	6	6
Handledning	5	4	4
Eget arbete med skriftliga uppgifter	5	4	4
Gruppövningar	4	4	4
Egen inläsning av litteratur	5	5	5
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	1	1	1
Kurslitteratur ingår om området	6	6	5
Examination			
Alla moment examineras	4	3	3
Vissa moment examineras	2	3	3
Inga moment examineras	0	0	0

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Av enkätsvaren framgår att antalet lärare som undervisar om de tre områdena varierar. Det gäller inte minst mänskliga rättigheter, där antalet varierar mellan 8 och 30 lärare. Inom områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är det mellan 5 och 9 lärare som deltar i undervisningen. Några lärosäten förklarar att det är svårt att ange en siffra eftersom antalet lärare kan variera mellan olika terminer och eftersom undervisningen är integrerad i andra moment på utbildningen. Därför har vissa lärosäten räknat med alla lärare som undervisar på utbildningen.

Enkätsvaren visar att det är vanligast att lärarna kommer från den egna institutionen och det gäller samtliga tre områden. Det är också relativt vanligt att lärarna är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till. Ett lärosäte förklarar att de försöker få representanter från yrket att undervisa på de relevanta områdena i den mån det går att lägga in som föreläsningar eller seminarier eller på

fördjupningskursnivå. Om lärarna är verksamma inom akademien är det vanligast att de är professorer eller lektorer, men adjunkter och doktorander förekommer också.

Enligt enkätsvaren består lärarnas kompetens på de tre områdena i första hand i att de bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området, men det finns inga kommentarer om vilka forskningsämnen det rör sig om. Det förefaller också vara relativt vanligt att lärarna har erfarenhet av att arbeta i något av de yrken som utbildningen leder fram till eller (när det gäller mänskliga rättigheter) att de arbetar med frågor som rör området i ett yrke utanför akademien.

Tabell 48. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	6	6
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	6	6	6
Lärare på en annan institution	4	2	2
Företrädare för annan statlig myndighet	3	2	2
Företrädare för en frivilligorganisation	3	2	2
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	5	3	3
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	6	6	6
Arbetar med området i yrke utanför akademien	3	2	2
Har gått kurser/utbildningar inom området	2	2	2
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	4	3	3

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Två lärosäten svarar att de planerar att genomföra förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter medan ett lärosäte planerar att förändra undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

De förändringar som planeras när det gäller mänskliga rättigheter är bland annat att integrera området med andra juridiska områden och öka inslaget av mänskliga rättigheter på en kurs som ges under den första terminen. När det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn förklarar ett lärosäte att man kontinuerligt arbetar med att utveckla undervisningen om sådana våldsbrott. Enligt lärosätet förs till exempel en dialog om vilka åtgärder som krävs för att förbättra kompetensen, utveckla föreläsningar och seminarier samt eventuellt lägga till andra aspekter i undervisningen om de tre områdena.

Psykologexamen

Psykologexamen avläggs på avancerad nivå och omfattar 300 högskolepoäng, vilket motsvarar 5 års heltidsstudier. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten fullgöra ett självständigt arbete som omfattar minst 30 högskolepoäng.

För att uppfylla det övergripande målet med utbildningen ska studenten enligt examensordningen visa ”sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som psykolog och för att fullgöra föreskriven praktisk tjänstgöring (PTP) som fordras för att få behörighet som psykolog.” Dessutom ska studenten uppnå ett antal mer specifika examensmål. Ett sådant mål handlar uttryckligen om mänskliga rättigheter och innebär att studenten ska ”visa fördjupad förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Våren 2015 hade 11 lärosäten examenstillstånd för psykologexamen: Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet, Karlstads universitet, Linnéuniversitetet, Örebro universitet och Mittuniversitetet. Vid Karlstads universitet var dock utbildningen inte igång våren 2015. Lärosätet fick examenstillstånd för psykologexamen hösten 2014 och utbildningen startade först hösten 2015. Totalt fanns det 3 320 studenter på de olika utbildningarna mot psykologexamen läsåret 2013/14, varav drygt 700 var programnybörjare. Det utfärdades 530 psykologexamina samma läsår. Flest registrerade studenter och nybörjare fanns det på psykologutbildningarna vid Uppsala universitet och Umeå universitet läsåret 2013/14, medan flest psykologexamina utfärdades vid Stockholms universitet.

Av de tio lärosäten som har examenstillstånd för psykologexamen – och där utbildningen gavs läsåret 2013/14 – har sex lärosäten besvarat UKÄ:s enkät. Det innebär att svarsfrekvensen uppgår till 60 procent. Bortfallet är därmed relativt stort när det gäller psykologexamen.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga sex lärosäten som har besvarat enkäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter och våld mot barn i utbildningen. Fem av sex lärosäten svarar att det ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor. Det lärosäte som svarar att det inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor förklarar att undervisning i professionsjuridik och etiska frågor är relevant även vid våld mot kvinnor men att det inte tas upp systematiskt på samma sätt som övriga områden. Ytterligare ett par lärosäten kommenterar att undervisningen om dessa frågor är sparsam och skulle kunna utökas inom samtliga områden.

Tabell 49. Lärosäten med examenstillstånd för psykologexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	708	6	6	5	6
Uppsala universitet	102	1	1	1	1
Lunds universitet	80	1	1	1	1
Göteborgs universitet	81	1	1	1	1
Stockholms universitet	79	1	1	1	1
Umeå universitet	98	1	1	1	1
Linköpings universitet	47	0	-	-	-
Karolinska institutet	82	1	1	0	1
Karlstads universitet ¹	-	-	-	-	-
Linnéuniversitetet	33	0	-	-	-
Örebro universitet	71	0	-	-	-
Mittuniversitetet	35	0	-	-	-

¹ Enligt universitetets webbplats startar utbildningen hösten 2015.

Samtliga lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen och i något enstaka fall att den även ges vid en annan institution. Inget lärosäte svarar att undervisningen ges utanför akademien.

Det är flera lärosäten som inte har svarat på frågan om hur länge undervisningen om de tre områdena har ingått. De lärosäten som har besvarat frågan menar dock att undervisningen har funnits med länge, i något fall sedan början av 1990-talet och i ett annat fall sedan början av 2000-talet. Ett lärosäte förklarar att undervisning om de tre områdena har funnits med ända sedan de första skrivningarna om mänskliga rättigheter i högskoleförordningen. Lärosätet skriver vidare att våld mot barn är en naturlig del av exempelvis kurser i diagnostik av barn och unga och att det har varit så under lång tid. Annat våld i nära relationer har däremot inte haft samma fasta placering i utbildningen.

Undervisningens omfattning

Undervisningens omfattning verkar svår att bedöma. Det är bara två lärosäten som har besvarat frågorna om hur många lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng som undervisningen om de tre områdena motsvarar. Ett av de lärosäten som inte har besvarat frågan förklarar att det är svårt att beräkna omfattningen eftersom mycket av undervisningen kring de aktuella områdena är invävd i annan undervisning kring barn, familj, rasism, diskriminering och så vidare.

Eftersom det är så få lärosäten som har besvarat frågorna om undervisningens omfattning är det svårt att dra någon generell slutsats utifrån enkätsvaren. Det som kan konstateras är att de två lärosäten som har besvarat frågorna tycks ha mer undervisning om mänskliga rättigheter än om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Det kan dock röra sig om en underskattning av undervisningens omfattning när det gäller de två senare områdena. Ett av lärosätena förklarar att de redovisar de undervisningstimmar där rubrikerna på dessa utbildningstillfällen indikerar att de direkt handlar om något av de tre områdena. Enligt lärosätet är det dock sannolikt att

framförallt mäns våld mot kvinnor och våld mot barn tas upp vid fler tillfällen men att det då är integrerat i andra teman.

Tabell 50. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	5	6
Antal undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	1	0
1–10	0	1	0
11–20	0	0	0
21–	2	0	1
Inget svar/går inte att uppge	4	4	5
Antal högskolepoäng			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	2	2
1–5	1	1	1
6–10	1	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	3	3	3

Endast ett fåtal lärosäten erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter och det handlar då om valbara kurser som ges under utbildningen. Vid ett lärosäte ges till exempel en kurs i klinisk forensisk psykologi där frågor som rör mänskliga rättigheter ingår.

Mål och innehåll

Det varierar i vilken utsträckning som kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner. Fyra av sex lärosäten svarar att kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i utbildningsplaner och/eller kursplaner medan två lärosäten uppger att det inte är inskrivet alls. Tre av sex lärosäten svarar att de har uttalade lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter medan två svarar att de inte har några mål.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn är däremot mer sällan inskriven i utbildnings- och kursplaner. Det är endast ett lärosäte som svarar att dessa två områden är inskrivna i en eller flera kursplaner. Övriga lärosäten uppger att de inte är inskrivna i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner. Det är vidare bara ett lärosäte som har lärandemål när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn och det rör sig då om mål för vissa kurser inom ramen för utbildningen. De andra lärosätena svarar att de inte har några lärandemål för undervisningen om dessa områden.

Tabell 51. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	5	6
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	1	0	0
I utbildningsplan	2	0	0
I kursplan/kursplaner	1	1	1
Inte inskrivet	2	4	5
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	2	0	0
För hela utbildningen	1	0	0
För vissa kurser	0	1	1
Inga uttalade mål	2	3	4
Inget svar	1	1	1

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter bland annat handlar om barnkonventionen och barns rättigheter, integration, diskriminering och likabehandling, yrkesetik, professionellt bemötande, patienters rättigheter samt människors rättigheter till en bedömning som tar hänsyn till kulturella och sociala faktorer. När det gäller lärandemålen för området nämner flera lärosäten det examensmål som specifikt handlar om mänskliga rättigheter. Dessutom beskriver ett par lärosäten att de har mål som avser vissa kurser inom ramen för utbildningen. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna redogöra för och visa förståelse för vikten av etiska och juridiska överväganden vid utredning och utlåtandeskrivning.
- kunna redogöra för klinisk psykologisk verksamhet samt reflektera över etik, juridik och professionellt förhållningssätt inom psykisk hälsovård.
- visa kunskap om och diskutera centrala teorier, begrepp och forskningsfynd med relevans för en socialpsykologisk förståelse av centrala mellanmänskliga och samhällsliga fenomen, så som exempelvis aggression, samarbete, mobbning, diskriminering, stereotypisering, lydnad, konformitet och altruism.
- kunna reflektera kring psykologens profession, etiska frågeställningar och ett professionellt förhållningssätt.

När det gäller mäns våld mot kvinnor visar enkätsvaren att undervisningen bland annat handlar om metoder för att upptäcka och förebygga våld i nära relationer, om riskbedömning, hantering, åtgärder och prevention, om våld i nära relationer som orsak till psykisk ohälsa samt om traumabehandling. Som framgår ovan är det inget lärosäte som har lärandemål för utbildningen som helhet. Ett lärosäte uppger dock att de har ett mål som avser en kurs inom utbildningen. Enligt det målet ska studenten

- visa fördjupad kunskap om utredningar och åtgärder avseende barn, ungdomar och vuxna inkluderande även till exempel komorbiditet (det vill säga att en person har mer än en sjukdom samtidigt) och psykosocial problematik såsom missbruk, våld i nära relationer och barn som far illa.

Enligt enkätsvaren handlar undervisningen om våld mot barn bland annat om metoder för att upptäcka och förebygga våld mot barn, om barns uppväxtvillkor i olika delar av världen samt frågor som rör utredning, riskfaktorer, lagrum, hantering, åtgärder och prevention. Inget lärosäte uppger att de har lärandemål avseende utbildningen som helhet. Däremot är det en utbildning som svarar att den har lärandemål för vissa kurser inom utbildningen. Det är samma utbildning som enligt enkätsvaren har lärandemål för området våld mot kvinnor och det är också samma mål som redovisas.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning studenten man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesutövningen. Enkätsvaren visar att de flesta utbildningar har med både den teoretiska och den praktiska aspekten i undervisningen om de tre områdena och det vanligaste svaret är att de två aspekterna finns med i viss utsträckning. Det kan dock noteras att ett fåtal lärosäten svarar att det inte ingår någon undervisning alls om de två aspekterna.

Tabell 52. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	5	6
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	6	5	6
Ja, i stor utsträckning	1	0	1
Ja, i viss utsträckning	5	5	4
Nej	0	0	1
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	6	5	6
Ja, i stor utsträckning	3	0	1
Ja, i viss utsträckning	2	3	4
Nej	1	2	1

Undervisningsformer och examination

Enkätsvaren visar att undervisningen om de tre områdena är integrerad med andra moment på utbildningen. Ett lärosäte svarar att vissa delar av undervisningen integreras medan andra ges separat. Inget av lärosätena rapporterar att undervisningen enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Av enkätsvaren framgår att de vanligaste undervisningsformerna är föreläsningar och seminarier, och det gäller alla tre områden. Fyra av sex lärosäten uppger att det ingår kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn medan tre av fem lärosäten svarar på samma sätt när det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Examination förekommer i ungefär samma utsträckning inom de tre områdena. Det vanligaste svaret är att vissa moment examineras och det gäller samtliga tre områden. För varje område är det vidare ett lärosäte som svarar att alla moment examineras medan en till två lärosäten svarar att det inte förekommer någon examination alls. Ett av de lärosäten som svarade nej på frågan om det förekommer examination menar dock att frågan är svår att besvara eftersom studenterna får examinationsuppgifter där de ska förklara våld med psykologiska och sociologiska modeller men där kontexten inte är utformad specifikt för mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn.

Det vanligaste verkar vara att examinationen sker i form av seminarier och muntliga presentationer och därefter följer inlämningsuppgifter och PM. Ett lärosäte

kommenterar att det oftast råder obligatorisk närvaro vid dessa tillfällen och att man har aktiva arbetsformer. Ett annat lärosäte förklarar att obligatoriska inslag är vanligare än examination som betygsätts. Det kan till exempel ske genom rollspel i form av rättegång eller skriftliga reflektioner efter auskultation inom psykisk hälsovård.

Tabell 53. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	5	6
Undervisningsformer			
Föreläsningar	5	4	5
Seminarier	5	4	3
Handledning	0	0	0
Eget arbete med skriftliga uppgifter	1	1	1
Gruppövningar	2	0	0
Egen inläsning av litteratur	1	0	0
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	2	1	1
Kurslitteratur ingår om området	4	3	4
Examination			
Alla moment examineras	1	1	1
Vissa moment examineras	4	3	3
Inga moment examineras	1	1	2

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Enligt enkätsvaren är det mellan en och sex lärare som deltar i undervisningen om de tre områdena. Det verkar vara något fler lärare som undervisar inom området mänskliga rättigheter än inom övriga två områden. Två lärosäten har inte besvarat frågan om hur många lärare som deltar i undervisningen och ett av dessa kommenterar att det är svårt att bedöma hur många det rör sig om.

Av enkätsvaren framgår att lärarna oftast är verksamma vid den egna institutionen. Det verkar också vara relativt vanligt att de är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till eller att de är lärare vid en annan institution. I de fall lärarna är verksamma inom akademien är de oftast lektorer. När det gäller mänskliga rättigheter är det också flera lärosäten som uppger att lärarna är adjunkter.

Enkätsvaren visar att lärarnas kompetens inom området oftast består i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till, och det gäller för samtliga tre områden. Det är också relativt vanligt att de har gått kurser eller utbildningar inom området.

Tabell 54. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	5	6
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	6	5	5
Lärare på en annan institution	4	2	2
Företrädare för annan statlig myndighet	0	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	0	0	1
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	4	3	4
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	2	1	1
Arbetar med området i yrke utanför akademien	2	1	1
Har gått kurser/utbildningar inom området	2	2	2
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	3	2	3

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Flera lärosäten planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om de tre områdena. Av de sex lärosäten som har besvarat enkäten är det fyra som uppger att de planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn. Tre lärosäten rapporterar att de planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

De förändringar som planeras handlar exempelvis om att tydligare definiera mänskliga rättigheter i kursplaner, öka inslaget av de tre områdena i utbildningen, införa mer undervisning och examination av moment relaterade till likabehandling och diskriminering, stärka kompetensen inom de tre områdena, ge mer utrymme åt traumatisering samt stärka barnperspektivet i utbildningen.

Psykoteraeutexamen

Psykoteraeutexamen avläggs på avancerad nivå och kräver att studenten sedan tidigare har någon av följande examina: psykologexamen, läkarexamen med specialistkompetens i psykiatri eller barn- och ungdomspsykiatri, socionomexamen eller annan motsvarande examen. I de två senare fallen krävs dessutom grundläggande psykoteraeututbildning.

Psykoteraeutexamen omfattar 90 högskolepoäng, vilket motsvarar 1,5 års heltidsstudier. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten ha fullgjort ett självständigt arbete. Det krävs också att studenten har haft deltidstjänstgöring med terapeutiska uppgifter under utbildningen.

För att uppfylla det övergripande målet med utbildningen ska studenten enligt examensordningen ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för behörighet som psykoteraeut”. Det krävs även att studenten har uppnått ett antal mer specifika examensmål. Ett av examensmålen handlar om mänskliga rättigheter och innebär att studenten ska ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Våren 2015 var det tolv lärosäten som hade examenstillstånd för psykoteraeutexamen. Sju av dessa lärosäten är stora universitet medan övriga fem är mindre enskilda utbildningsanordnare (se tabell 55 nedan). Läsåret 2013/14 var det sammanlagt 830 studenter som läste utbildningar mot psykoteraeutexamen, varav 230 var programnybörjare. Det utfärdades 170 psykoteraeutamina samma läsår. Flest registrerade studenter fanns det på psykoteraeututbildningarna vid Stockholms universitet, Ersta Sköndal högskola och Linköpings universitet. Linköpings universitet var det lärosäte som hade flest programnybörjare läsåret 2013/14 medan flest psykoteraeutamina utfärdades vid Stockholms universitet.

Av de tolv lärosäten som har examenstillstånd för psykoteraeutexamen har åtta besvarat UKÄ:s enkät. Det är svårt att uttala sig om svarsfrekvensen eftersom det saknas uppgift om vilka utbildningar som faktiskt ges. Det kan dock konstateras att läsåret 2013/14 fanns det studenter registrerade på de aktuella utbildningarna vid samtliga lärosäten med examenstillstånd för psykoteraeutexamen. UKÄ gör därför bedömningen att alla tolv lärosäten bör räknas med i populationen och svarsfrekvensen uppgår i så fall till 67 procent. Bortfallet är i därmed relativt stort.

Undervisning om de tre områdena

Av de åtta lärosäten som har besvarat UKÄ:s enkät svarar samtliga att det ingår undervisning om våld mot barn på utbildningen. Sju lärosäten uppger att det ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor medan sex lärosäten svarar att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter. Mönstret skiljer sig därmed från de flesta andra yrkesexamensprogram där det vanligaste svaret är att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter. De lärosäten som svarar att det inte ingår undervisning om något om de tre områdena förklarar att det är svårt att få allt att rymmas i utbildningen och att undervisning om områdena finns med i studenternas grundutbildningar.

Tabell 55. Lärosäten med examenstillstånd för psykoterapeutexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	227	8	6	7	8
Uppsala universitet	17	1	1	1	1
Lunds universitet	0	1	0	1	1
Göteborgs universitet	0	1	1	1	1
Stockholms universitet	33	1	1	1	1
Umeå universitet	36	0	-	-	-
Linköpings universitet	51	1	0	0	1
Karolinska institutet	16	0	-	-	-
Ersta Sköndal högskola	17	0	-	-	-
Ericastiftelsen	12	1	1	1	1
Högskolan Evidens	21	1	1	1	1
SAPU ¹	0	1	1	1	1
Sv. inst. för kogn. psykoterapi	25	0	-	-	-

¹ Tidigare stod SAPU för Stockholms Akademi för Psykoterapiutbildning men lärosätet har bytt namn och ägandeform från och med den 1 januari 2015 och heter numera Skandinavians akademi för psykoterapiutveckling AB. Tidigare var det en stiftelse och inte ett aktiebolag.

Alla lärosäten som uppger att det ingår undervisning om de tre områdena svarar att undervisningen ges vid den egna institutionen. I något fall sker även en del av undervisningen utanför akademien i och med att områdena tas upp inom ramen för den arbetsplatsförlagda praktiken.

De flesta utbildningar som har undervisning om de tre områdena svarar att undervisningen har funnits med länge, i något fall sedan början av 1990-talet och i andra fall sedan början av 2000-talet. Ett lärosäte förklarar att eftersom olika aspekter av mänskliga rättigheter utgör en integrerad och självklar verksamhet på en psykoterapiutbildning måste startår anges till när verksamheten påbörjades. Ett annat lärosäte kommenterar att de tre områdena har förekommit i utbildningen under många år eftersom utbildningen omfattar utsatta barn i sina familjer. Ett par lärosäten framhåller dock att områdena har betonats allt mer under senare år.

Undervisningens omfattning

När det gäller omfattningen på undervisningen om de tre områdena är det flera lärosäten som svarar att det inte går att uppge hur många undervisningstimmar det rör sig om. Som skäl anges bland annat att områdena är integrerade delar i utbildningen – eftersom våld mot kvinnor, barn och även mot män är en av orsakerna till psykisk ohälsa behandlas det kontinuerligt under utbildningen och i samband med olika diagnoser och psykoterapeutiska metoder. Det kan till exempel komma upp i pågående handledningsgrupper om det finns misstanke om våld i nära relationer men det varierar i vilken utsträckning det sker. Andra skäl för att omfattningen är svår att uttala sig om är att upplägget kan skilja sig åt för olika kursomgångar och mellan olika inriktningar (barninriktningarna samt familjeinriktningen har till exempel fler timmar som är specificerade).

De svar som ändå har kommit in när det gäller omfattningen på undervisningen tyder på att det inte finns några större skillnader mellan de tre områdena, varken när det gäller lärarledd undervisningstid eller antal högskolepoäng. När det gäller poängomfattning kan det konstateras att flertalet lärosäten svarar att det inte förekommer någon examination om de tre områdena.

Tabell 56. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	7	8
Antal undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	2	1	0
1–10	1	1	2
11–20	0	1	1
21–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	4	5	5
Antal högskolepoäng			
0 (Ingen undervisning eller examination)	7	6	5
1–5	1	1	1
6–10	0	0	1
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	0	1	1

Det är endast ett lärosäte som svarar att de erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter, till exempel i form av valbara kurser. Det handlar bland annat om kurser i KBT som parterapi (med inslag om mäns våld mot kvinnor) samt KBT vid problematik hos barn (med inslag om våld mot barn).

Mål och innehåll

Av enkätsvaren framgår att det varierar i vilken utsträckning som kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner och huruvida det finns lärandemål för undervisningen. När det gäller mänskliga rättigheter svarar tre av lärosätena att kunskap om området är inskriven i utbildningsplaner och/eller kursplaner medan övriga tre svarar att det inte är inskrivet. Det är också tre lärosäten som uppger att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter medan övriga tre utbildningar svarar att de inte har några uttalade mål.

Mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn omnämns i mindre utsträckning i utbildningsplaner och kursplaner och det finns också mer sällan lärandemål för dessa områden. När det gäller våld mot barn uppger tre lärosäten att kunskap om området är inskriven i utbildningsplaner eller kursplaner medan fyra lärosäten svarar att det inte är inskrivet. Vidare är det två lärosäten som svarar att de har lärandemål för området medan sex lärosäten svarar att de inte har några mål.

Vad gäller mäns våld mot kvinnor svarar två lärosäten att kunskap om området är inskriven i kursplaner medan fyra lärosäten svarar att det inte är inskrivet. Samtliga sju lärosäten uppger att de saknar lärandemål för området.

Tabell 57. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	7	8
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	1	0	1
I utbildningsplan	0	0	0
I kursplan/kursplaner	2	2	2
Inte inskrivet	3	4	4
Inget svar	0	1	1
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	1	0	1
För hela utbildningen	1	0	0
För vissa kurser	1	0	1
Inga uttalade mål	3	7	6
Inget svar	0	0	0

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter handlar om flera frågor, däribland etiska och juridiska principer, barnkonventionen, människors lika värde oavsett exempelvis sexuell läggning och etnisk/kulturell tillhörighet samt frågor som rör kön, genus och psykoterapi samt etnicitet och psykoterapi. Det är bara två lärosäten som uppger att de har lärandemål avseende utbildningen som helhet och den ena lärosätet nämner det examensmål som rör mänskliga rättigheter. Det andra lärosätet uppger att man som utbildningsanordnare har målet att bedriva en könsmedveten pedagogik samt ha ett jämlikhets- och mångfaldsperspektiv i undervisningen. När det gäller lärandemål för kurser inom ramen för utbildningen är det tre lärosäten som uppger att de har sådana mål och två av dessa redogör för vilka målen är. Exempel på mål som nämns är att studenten ska

- ha kännedom om och kunna reflektera kring hur FN:s konvention om barns mänskliga rättigheter påverkar yrkesutövningen som psykoterapeut i kontakten med barn, ungdomar och familj.
- visa fördjupad förståelse för etiska aspekter och ställningstaganden i den egna yrkesrollen.

Enligt enkätsvaren handlar undervisningen om mäns våld mot kvinnor till exempel om psykologiska effekter av våldsutsatthet, familjevåld och dess påverkan på barnets utveckling och möjlig psykisk ohälsa, KBT vid aggressivitetproblematik, KBT vid våld i relationer, vid vilka syndrom som i synnerhet mäns våld mot kvinnor behöver kartläggas samt frågor om etik och juridik. Som framgår ovan är det inget lärosäte som uppger att de har uttalade lärandemål för undervisningen om området.

Enkätsvaren visar att undervisningen om våld mot barn bland annat handlar om vilka psykologiska skador barn får av våld, vad våld mot barn innebär för barnets psykologiska utveckling (självkänsla, anknytningsmönster, mentaliseringsförmåga, framtida relationer samt psykisk ohälsa) och hur psykoterapeuten ska kunna identifiera om ett barn är utsatt för våld. I kurser som psykoterapi under handledning kan det bli aktuellt att ta upp frågor om vad terapeuten gör om patienten berättar att han eller hon har slagit sitt barn. Ett lärosäte uppger att de har lärandemål som avser

utbildningen som helhet. Enligt det målet ska studenten kunna göra en bedömning av när familjeterapi kan vara en lämplig som åtgärd och metod i familjer där det förekommer våld. Två lärosäten svarar att de har lärandemål för vissa kurser inom ramen för utbildningen. Ett av dessa lärosäten nämner ett sådant mål, nämligen att studenten ska

- ha god kännedom om psykologiska effekter på barns utveckling på grund av att barnet utsatts för våld och övergrepp samt våld inom familjen.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Av enkätsvaren framgår att den praktiska aspekten är mer framträdande än den teoretiska i undervisningen om de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar alla lärosäten att båda aspekterna ingår men att den praktiska aspekten ingår i större utsträckning. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är det ett par utbildningar där det enligt enkätsvaren inte ingår någon undervisning på en teoretisk nivå.

Tabell 58. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	7	8
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	6	7	8
Ja, i stor utsträckning	2	1	4
Ja, i viss utsträckning	4	4	2
Nej	0	2	2
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	6	7	8
Ja, i stor utsträckning	5	3	4
Ja, i viss utsträckning	1	4	4
Nej	0	0	0

Undervisningsformer och examination

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i de flesta fall är integrerad i andra moment på utbildningen. I enstaka fall är vissa delar integrerade medan andra ges separat. När det gäller mänskliga rättigheter är svaren mer skiftande. Tre lärosäten uppger att undervisningen är integrerad i andra moment, två lärosäten uppger att vissa moment är integrerade och ett att undervisningen ges i form av separata kurser eller kursmoment.

De undervisningsformer som enligt enkätsvaren är vanligast är seminarier, föreläsningar och eget arbete med skriftliga uppgifter. I undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är också handledning vanligt förekommande.

Enligt enkätsvaren använder ungefär hälften av utbildningarna kurslitteratur i undervisningen om de tre områdena. Ett lärosäte kommenterar att mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn täcks mer explicit i litteraturen medan mänskliga rättigheter berörs i enstaka bokkapitel.

Enligt enkätsvaren är det ovanligt att det förekommer examination inom de tre områdena. Ett av sex lärosäten uppger att det förekommer examination inom mänskliga rättigheter, två av sju att studenterna examineras inom mäns våld mot

kvinnor och tre av åtta att det förekommer examination inom våld mot barn. När det gäller mänskliga rättigheter sker examinationen uteslutande i form av inlämningsuppgifter och PM. Inom områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn förekommer även skriftlig tentamen samt seminarier och muntliga presentationer. Ett lärosäte kommenterar att studenterna även kan välja att skriva examensuppsats inom de tre områdena.

Tabell 59. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	7	8
Undervisningsformer			
Föreläsningar	4	4	6
Seminarier	6	6	7
Handledning	2	6	7
Eget arbete med skriftliga uppgifter	3	4	5
Gruppövningar	1	3	3
Egen inläsning av litteratur	2	2	3
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	0	2	2
Kurslitteratur ingår om området	3	4	5
Examination			
Alla moment examineras	1	1	2
Vissa moment examineras	0	1	1
Inga moment examineras	5	5	5

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Enligt enkätsvaren är det mellan en och sju lärare som undervisar inom de tre områdena. Antalet förefaller vara större inom områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn än inom mänskliga rättigheter. Ett par lärosäten påpekar att de har räknat med alla lärare som undervisar på utbildningen eftersom undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra moment. Ett annat lärosäte förklarar att de enbart har inkluderat lärarna på de moment som tydligt tar upp frågor som rör något av de tre områdena.

Lärarna kommer oftast från den egna institutionen men det är också relativt vanligt att de är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till. Ett lärosäte berättar att de har ett gästföreläsarprogram som innebär att ett stort antal gästföreläsare – även internationella föreläsare – deltar i undervisningen. I de fall lärarna kommer från akademien är det vanligast att de är lektorer, följt av adjunkter och professorer.

Lärarnas kompetens inom de tre områdena består i första hand av att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till, det vill säga som psykiater, och det gäller inom samtliga tre områden. När det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn är det dessutom relativt vanligt att de arbetar med frågor som rör området i ett yrke utanför akademien. Beträffande områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är det flera lärosäten som svarar att lärarna har gått kurser eller utbildningar inom de berörda områdena. Det är mindre vanligt att lärarna bedriver eller har bedrivit forskning inom något av de tre områdena, även om det i viss utsträckning förekommer när det gäller mäns våld mot kvinnor. Ett lärosäte

påpekar att det varierar vilken kompetens lärarna har men det väsentliga är att i all psykoteraeutisk forskning och terapi utgör olika frågor om mänskliga rättigheter självklara utgångspunkter.

Tabell 60. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	6	7	8
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	5	6	6
Lärare på en annan institution	0	1	1
Företrädare för annan statlig myndighet	0	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	0	1	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	3	3	3
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	1	3	2
Arbetar med området i yrke utanför akademien	3	2	3
Har gått kurser/utbildningar inom området	2	4	3
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	5	6	5

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Några lärosäten planerar att genomföra olika förändringar när det gäller undervisningen om de tre områdena. Av de åtta lärosäten som har besvarat enkäten svarar tre att de planerar förändringar när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter medan fyra lärosäten planerar förändringar när det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn.

När det gäller mänskliga rättigheter finns det förslag på att utöka antalet föreläsningstimmar och allmänt förstärka sig på området. Ett lärosäte menar att de för närvarande behandlar området "något styvmoderligt" men att det är en svår avvägning att lyfta in mer undervisning i utbildningen eftersom man i så fall behöver ta bort något annat. Liknande förslag finns när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Det finns bland annat planer på att föra in mer av trauma där våldsutsatthet är en naturlig del, ta in företrädare för olika organisationer som arbetar med frågorna som föreläsare, ha mer litteratur kring ämnet, lyfta fram områdena i kursplanerna samt utöka undervisningen om omvärldsfaktorer som kan påverka klienten och psykoterapin.

Hälso- och sjukvård samt social omsorg

Barnmorskeexamen

För att avlägga barnmorskeexamen krävs att studenten sedan tidigare har legitimation som sjuksköterska. Barnmorskeexamen avläggs på avancerad nivå och omfattar 90 högskolepoäng, vilket motsvarar 1,5 års heltidsstudier. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten ha fullgjort ett självständigt arbete.

Enligt examensordningen är målet med utbildningen att studenten ska ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för behörighet som barnmorska”. Därtill krävs att studenten uppfyller ett antal specifika mål som ställs enligt examensordningen. Ett av dessa mål avser mänskliga rättigheter och innebär att studenten ska ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna.”

Våren 2015 hade 14 lärosäten examenstillstånd för barnmorskeexamen (se tabell 61 nedan). Av dessa 14 lärosäten var det 12 som hade studenter registrerade på utbildningen mot barnmorskeexamen läsåret 2013/14. De två lärosäten som inte hade några studenter detta läsår är utbildningen vid Sophiahemmet Högskola, som startade först hösten 2014, samt utbildningen vid Örebro universitet, som enligt uppgift till UKÄ inte ges för närvarande. Totalt fanns det drygt 600 studenter på dessa utbildningar läsåret 2013/14, varav ungefär 290 var programnybörjare. Det utfärdades drygt 300 barnmorskeexamina samma läsår. Karolinska institutet är det lärosäte som hade flest studenter och flest utfärdade examina.

Av de 13 lärosäten som har examenstillstånd för barnmorskeexamen – och som inte har meddelat UKÄ att utbildningen inte ges – har åtta besvarat enkäten. Det innebär att enkäten har besvarats av 62 procent av lärosätena. Bortfallet är alltså relativt stort när det gäller barnmorskeexamen. Det innebär att möjligheterna att generalisera resultaten från enkäten till alla barnmorskeutbildningar är begränsade.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga åtta lärosäten som har besvarat enkäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor i utbildningen. Undervisning om våld mot barn ingår enligt enkätsvaren i alla utom två utbildningar. De lärosäten som svarar att det inte ingår undervisning om våld mot barn motiverar detta med att fokus för barnmorskeutbildningen är reproduktiv hälsa och att våld mot barn i större utsträckning tas upp i utbildningen mot distriktssjuksköterska. Även om det inte förekommer någon regelrätt undervisning om våld mot barn så menar dock båda lärosäten att ämnet tas upp sporadiskt i utbildningen.

Tabell 61. Lärosäten med examenstillstånd för barnmorskeexamen, antal programnybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	288	8	8	8	6
Uppsala universitet	24	0	-	-	-
Lunds universitet	18	1	1	1	0
Göteborgs universitet	34	1	1	1	1
Umeå universitet	21	1	1	1	1
Linköpings universitet	16	0			
Karolinska institutet	64	1	1	1	1
Linnéuniversitetet	14	1	1	1	0
Örebro universitet	0	0	-	-	-
Mittuniversitetet	11	0	-	-	-
Högskolan i Borås	26	0	-	-	-
Högskolan Dalarna	20	1	1	1	1
Högskolan i Skövde	20	0	-	-	-
Mälardalens högskola	22	1	1	1	1
Sophiahemmet högskola	0	1	1	1	1

Alla lärosäten som uppger att det ingår undervisning om de tre områdena anger att undervisningen ges vid den egna institutionen. I enstaka fall ges undervisningen även vid en annan institution eller utanför akademien, till exempel inom ramen för verksamhetsförlagd utbildning.

De flesta lärosäten svarar att undervisningen har funnits med länge – sedan början av 2000-talet eller ännu längre. En utbildning förklarar att de tre områdena är integrerade delar i utbildningen sedan början av 1970-talet. Det är bara Sophiahemmet Högskola, som startade utbildningen först hösten 2014, som uppger att undervisning om de tre områdena har införts nyligen.

Undervisningens omfattning

Det är flera lärosäten som inte har svarat på frågorna som rör undervisningens omfattning. Några påpekar att undervisningen i stor utsträckning är integrerad i andra delar av utbildningen och att det därför inte går att urskilja antalet lärarledda undervisningstimmar eller antalet högskolepoäng som examineras. Det är också vissa av de lärosäten som har svarat på frågorna om undervisningens omfattning som kommenterar att det är svårt att beräkna ett exakt antal timmar eller högskolepoäng. Uppgifterna om omfattningen måste därför ses som ungefärliga.

Av de som svarar som har kommit in framgår att undervisningen är mest omfattande när det gäller mänskliga rättigheter och därefter följer mäns våld mot kvinnor. Minst omfattande verkar undervisningen vara om våld mot barn. Det gäller både omfattningen mätt i antalet undervisningstimmar och antalet högskolepoäng.

Tabell 62. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	8	8	6
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	0	2
1–10	2	5	5
11–20	2	0	0
21–	3	1	1
Inget svar/går inte att uppge	1	2	0
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	0	0	3
1–5	5	5	3
6–10	1	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	2	3	2

Det är få lärosäten som erbjuder någon undervisning om de tre områdena utöver den som riktar sig till alla studenter, till exempel i form av valbara kurser. Ett lärosäte erbjuder sådan undervisning när det gäller mänskliga rättigheter och det rör sig då om en valbar kurs om barnmorskeledd mödra-, förlossnings- och eftervård där det ingår undervisning om mänskliga rättigheter i förlossningsvården. Vid ett annat lärosäte ges en kurs för ungdomsmottagningar där mäns våld mot kvinnor tas upp.

Mål och innehåll

Kunskap om mänskliga rättigheter är enligt enkätsvaren inskriven i antingen utbildningsplaner eller kursplaner på alla åtta utbildningar och på sex utbildningar är området inskrivet i både utbildningsplaner och kursplaner. Samtliga lärosäten svarar vidare att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter. Sex av åtta lärosäten uppger att de både har mål som avser hela utbildningen och mål som avser vissa kurser inom ramen för utbildningen.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn omnämns däremot mer sällan i utbildningsplaner och kursplaner. Två av åtta lärosäten svarar att mäns våld mot kvinnor inte är inskrivet i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner medan två av sex lärosäten svarar på samma sätt när det gäller våld mot barn. Det är inte heller lika vanligt att utbildningarna har lärandemål för undervisningen om dessa två områden. Fem av åtta lärosäten uppger att de har mål avseende mäns våld mot kvinnor och fyra av sex lärosäten att de har mål som avser våld mot barn. I båda fallen är det tre lärosäten som svarar att de helt saknar lärandemål för undervisningen om dessa områden.

Tabell 63. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	8	8	6
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	6	2	1
I utbildningsplan ¹	2	0	0
I kursplan/kursplaner	0	4	2
Inte inskrivet	0	2	3 ¹
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	6	2	1
För hela utbildningen	0	0	0
För vissa kurser ²	1	3	2
Inga uttalade mål	1	3	3
Inget svar	0	0	0

¹ För en utbildning saknas svar på frågan om det är inskrivet i kursplan/kursplaner.

² För en utbildning saknas svar på frågan om det är inskrivet i utbildningsplanen.

Enkätsvaren från de åtta lärosäten där det ingår undervisning om mänskliga rättigheter i utbildningen visar att undervisningen har stor bredd. Ämnen som tas upp är bland annat FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, sexuella och reproduktiva rättigheter, olika gruppers rättigheter (exempelvis transsexuella personer, personer med funktionshinder och papperslösa invandrare), global reproduktiv hälsa, etik och professionellt förhållningssätt, etnicitet och mångfald, regnbågsfamiljer och heteronormativ vård, genusmedicin i teori och praktik, folkhälsoproblem i ett globalt perspektiv, könsstympning samt invandrarkvinnors olika förutsättningar.

Nästan alla lärosäten uppger att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter. När det gäller utbildningen som helhet nämner flertalet lärosäten det examensmål som specifikt handlar om mänskliga rättigheter. Vissa lärosäten har även andra mål, till exempel att studenten ska ”visa förmåga att utifrån en humanistisk värdegrund tillämpa ett professionellt förhållningssätt gentemot patienter och deras närstående med beaktande av individens livssituation och förutsättningar samt etiska, emotionella, sociokulturella och existentiella aspekter.” Därtill finns det vid nästan alla utbildningar mål på kursnivå, till exempel att studenten ska

- kunna beskriva och problematisera kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa som en mänsklig rättighet.
- kunna värdera etiska förhållningssätt inom sexuell och reproduktiv hälsa.
- kunna analysera likheter och skillnader i kvinnors, mäns och familjers livsvillkor och livsstil nationellt såväl som internationellt.
- kunna reflektera över värdig vård i samband med för tidigt fött, svårt sjukt, funktionshindrat eller dött barn.
- kunna använda ett stödande och etiskt ansvarstagande förhållningssätt gentemot föräldrar och barn.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor är något mindre omfattande än undervisningen som rör mänskliga rättigheter i en bred bemärkelse. Enligt enkätsvaren handlar undervisningen bland annat om att möta våldsutsatta kvinnor inom hälsovården, att upptäcka eventuella psykosociala problem under graviditet och förlossning, om risker med alkohol och annat missbruk som kan leda till våld, om hedersrelaterat våld inklusive myter om oskuld, sexuellt tvång och våldtäkter ur ett genus- och maktperspektiv samt om barnmorskans möjlighet att fråga om våld och erbjuda hjälp. Exempel på lärandemål för undervisningen är att studenten ska kunna

- reflektera över våldsutsatta kvinnors situation.
- identifiera och reflektera över kvinnors livsvillkor och våld mot kvinnor samt visa på samband ur ett historiskt, kulturellt, psykosocialt och genusperspektiv.
- visa fördjupad kunskap om och kunna redogöra för mödrahälsovårdens folkhälsoarbete inkluderat våld i nära relationer.
- visa förmåga att identifiera utsatta kvinnor och familjer och föreslå åtgärder med respekt för deras integritet.

Undervisningen om våld mot barn är minst omfattande. Av svaren från de sex lärosäten som har undervisning om våld mot barn framgår att de bland annat tar upp hedersrelaterat våld, ”shaken baby syndrome”, sexuellt våld mot barn, missbruk av droger och alkohol i samband med barnafödande samt innehållet i barnkonventionen. Lärandemålen för området är bland annat att studenten ska

- kunna analysera betydelse och behandling vid psykisk ohälsa vid barnafödande.
- visa fördjupad kunskap om kvinnans och familjens upplevelse av stress, sorg och kris i samband med graviditet och barnafödande.
- visa förmåga att identifiera utsatta kvinnor och familjer och föreslå åtgärder.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en teoretisk och övergripande nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Av enkätsvaren framgår att undervisningen handlar om båda aspekterna i ungefär samma utsträckning. När det gäller mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor svarar de flesta lärosäten att båda aspekterna finns med i stor utsträckning och när det gäller våld mot barn uppger flertalet att de finns med i viss utsträckning.

Tabell 64. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	8	8	6
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	7	8	2
Ja, i viss utsträckning	1	0	4
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	7	8	2
Ja, i viss utsträckning	1	0	4
Nej	0	0	0

Undervisningsformer och examination

Flertalet lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra moment på utbildningen. Övriga lärosäten uppger att vissa delar av undervisningen är integrerade medan andra ges separat. Inget lärosäte svarar att undervisningen om de tre områdena enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

De undervisningsformer som enligt enkätsvaren är vanligast är föreläsningar och seminarier, och det gäller samtliga tre områden. Skriftliga uppgifter, egen inläsning av litteratur samt verksamhetsförlagd utbildning är också relativt vanligt förekommande inom de tre områdena.

Av enkätsvaren framgår att kurslitteratur förekommer vid de flesta utbildningar i undervisningen om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor. I undervisningen om våld mot barn ingår det kurslitteratur vid hälften av utbildningarna. Kurslitteraturen består av såväl vetenskapliga böcker och artiklar som dokument, lagar och förordningar. I vissa fall ingår även skönlitterära verk.

Det varierar i vilken utsträckning som det förekommer examination inom de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar sex av åtta lärosäten att alla moment examineras medan två lärosäten svarar att vissa moment examineras. Inom området mäns våld mot kvinnor uppger hälften av lärosätena att alla moment examineras och hälften att vissa moment examineras. Examination förekommer i minst utsträckning inom området våld mot barn. Enligt enkätsvaren examineras alla moment vid en utbildning, vissa moment vid fyra utbildningar och inga moment vid en utbildning. Seminarier och muntliga presentationer är enligt enkätsvaren den vanligaste examinationsformen inom samtliga tre områden.

Tabell 65. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	8	8	6
Undervisningsformer			
Föreläsningar	8	8	6
Seminarier	8	7	4
Handledning	2	1	1
Eget arbete med skriftliga uppgifter	7	5	2
Gruppövningar	5	3	1
Egen inläsning av litteratur	8	7	3
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	6	5	1
Kurslitteratur ingår om området	7	7	3
Examination			
Alla moment examineras	6	4	1
Vissa moment examineras	2	4	4
Inga moment examineras	0	0	1

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Enligt enkätsvaren är det mellan en och sju lärare som deltar i undervisningen om de tre områdena och antalet lärare tycks vara störst inom mänskliga rättigheter. Några lärosäten påpekar att man har räknat med samtliga lärare på utbildningen eftersom undervisningen om de tre områdena är integrerad i övrig undervisning.

De lärare som undervisar om de tre områdena kommer oftast från den egna institutionen men det är också relativt vanligt att de är verksamma i det yrke som utbildningen leder fram till, det vill säga som barnmorskor. Det förekommer också att andra personer undervisar, till exempel företrädare för organisationen Läkare i världen, som undervisar om papperslösas och EU-migranternas rätt till vård, samt företrädare för Stiftelsen Spinals, som undervisar om ryggmärgsskadade och föräldraskap. I de fall lärarna kommer från akademien är de huvudsakligen lektorer, adjunkter och doktorander.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att lärarnas kompetens inom området består i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. När det gäller mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor är det dessutom relativt vanligt att de bedriver eller har bedrivit egen forskning på området. Ett lärosäte kommenterar att de har erfarenhet av att arbeta med dessa frågor både nationellt och internationellt och att de bland annat har Sida-finansierade utbildnings- och forskningsprojekt liksom bred erfarenhet av klinisk verksamhet inom områdena.

Tabell 66. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mäns våld		
	Mänskliga rättigheter	mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	8	8	6
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	8	6	5
Lärare på en annan institution	3	3	1
Företrädare för annan statlig myndighet	0	4	1
Företrädare för en frivilligorganisation	2	1	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	5	4	3
Lärarnas kompetens på respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	5	6	2
Arbetar med området i yrke utanför akademien	3	1	2
Har gått kurser/utbildningar inom området	7	3	3
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	8	8	6

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Av de åtta lärosäten som har besvarat enkäten är det fyra som planerar förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter, sex som planerar förändringar i undervisningen om mäns våld mot kvinnor och fem som planerar förändringar i undervisningen om våld mot barn. Ett lärosäte kommenterar att det vore önskvärt att belysa dessa områden mer men att barnmorskeprogrammet redan är ”späckat”.

De förändringar som planeras handlar främst om att tydliggöra lärandemålen i kursplanerna och utbildningsplanen och se över hur mäns våld mot kvinnor och våld mot barn kan inkluderas bättre. Ett lärosäte berättar att de kommer att ansöka om eget huvudområde, Sexuell och Reproaktiv Hälsa, och att de då avser att ytterligare stärka kursmålen och inkludera dem på ett bättre sätt i undervisning och studieuppgifter. Ytterligare ett lärosäte planerar en heldag om våld som eventuellt ska hållas tillsammans med flera utbildningar på avancerad nivå. Vid ett annat lärosäte planerar man att erbjuda studenter att skriva uppsats om ämnet mäns våld mot kvinnor i samverkan med ett pågående projekt.

Läkarexamen

Läkarexamen avläggs på avancerad nivå och omfattar 330 högskolepoäng, vilket motsvarar 5,5 års heltidsstudier. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten ha fullgjort ett självständigt arbete som omfattar minst 30 högskolepoäng.

För en läkarexamen krävs enligt examensordningen att studenten visar ”sådan kunskap och förmåga som krävs för läkaryrket och för att fullgöra den allmäntjänstgöring (AT) som fordras för att få behörighet som läkare”. Dessutom ska studenten uppfylla ett antal mer specifika examensmål. Ett av dessa mål rör mänskliga rättigheter och innebär att studenten ska ”visa förmåga till helhetssyn på patienten utifrån ett vetenskapligt och humanistiskt synsätt med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Examenstillstånd för läkarexamen finns vid Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet samt Örebro universitet. Läsåret 2013/14 fanns det 8 310 studenter vid utbildningarna mot läkarexamen, varav 1 620 var programnybörjare. Samma läsår utfärdades det totalt 1 100 läkarexamina. Examina utfärdades vid alla lärosäten utom vid Örebro universitet, där läkarutbildningen startade i januari 2011 och som därför inte hade hunnit utfärda några examina till och med läsåret 2013/14. Flest studenter, nybörjare och examinerade fanns det vid Karolinska institutet.

Samtliga sju lärosäten som har examenstillstånd för läkarexamen har besvarat UKÄ:s enkät. Det innebär att det inte finns något bortfall när det gäller läkarutbildningarna.

Undervisning om de tre områdena

Alla lärosäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn i utbildningen.

Tabell 67. Lärosäten med examenstillstånd för läkarexamen, antal programnybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	1 617	7	7	7	7
Uppsala universitet	218	1	1	1	1
Lunds universitet	229	1	1	1	1
Göteborgs universitet	259	1	1	1	1
Umeå universitet	265	1	1	1	1
Linköpings universitet	212	1	1	1	1
Karolinska institutet	313	1	1	1	1
Örebro universitet	126	1	1	1	1

Alla lärosäten utom ett uppger att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen och tre svarar att den ges vid en annan institution. Ett lärosäte förklarar att undervisningen sker i samarbete med de filosofiska och juridiska institutionerna. Vid vissa utbildningar sker även en del av undervisningen utanför akademien. Samarbete finns i ett fall med Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) i

Uppsala och vid en annan utbildning besöker man en mottagning för hem- och papperslösa.

Flera lärosäten svarar att undervisning om de tre områdena har ingått i utbildningen länge, i vissa fall sedan början av 1990-talet. Undantaget är utbildningen vid Örebro universitet som startade först 2011. Några lärosäten framhåller dock att undervisningen om de tre områdena har utökats kraftigt under senare år även om den fanns med även tidigare.

Undervisningens omfattning

Flera lärosäten menar att omfattningen på undervisningen är svår att beräkna eftersom undervisningen är integrerad i andra delar av utbildningen. Några lärosäten har inte heller svarat på frågorna om undervisningens omfattning. Av lärosätenas egna kommentarer framgår dock att det verkar röra sig om relativt små delar som ingår i stora, ibland terminsövergripande, kurser. Bland annat ingår de tre områdena i varierande grad i kurser i medicinsk etik, professionell utveckling, rättsmedicin, gynekologi och ortopedi samt vid verksamhetsförlagd utbildning.

De svar som har kommit in tyder på att undervisningen om mänskliga rättigheter är mer omfattande än undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn (mätt i antalet undervisningstimmar). När det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn förekommer det examination vid samtliga utbildningar, det gäller dock inte mäns våld mot kvinnor där tre lärosäten uppger att området inte examineras. I de fall där det förekommer examination motsvarar examinationen i samtliga fall 1–5 högskolepoäng totalt under utbildningen.

Tabell 68. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	7	7	7
0 (Ingen undervisning)	0	0	0
1–10	3	5	5
11–20	2	1	1
21–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	1	1	1
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	0	3	0
1–5 ¹	3	0	3
6–10	0	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	4	4	4

¹ Ett par lärosäten har svarat att antalet högskolepoäng understiger 1. För att undvika decimaler i tabellen har dessa siffror avrundats uppåt till 1.

Några lärosäten erbjuder undervisning om de tre områdena som inte riktar sig till alla studenter på utbildningen. Det handlar bland annat om valbara kurser i mänskliga rättigheter och internationella organisationer i ett globalt perspektiv, global hälsa samt katastrofmedicin. Inom området mäns våld mot kvinnor erbjuds till exempel kursen "Violence in intimate partner relationships and collective violence from a global perspective" och när det gäller våld mot barn finns det bland annat en kurs i ungdomsmedicin samt en fördjupningskurs i barn- och ungdomspsykiatri.

Mål och innehåll

Kunskap om mänskliga rättigheter är enligt enkätsvaren inskriven i antingen utbildningsplaner eller kursplaner på alla sju utbildningar. Fem lärosäten uppger att området är inskrivet i både utbildningsplaner och kursplaner medan två utbildningar svarar att det enbart är inskrivet i kursplaner. Av enkätsvaren framgår vidare att det finns uttalade lärandemål både för utbildningen som helhet och för vissa kurser vid fem utbildningar. Vid en utbildning finns enbart mål för utbildningen som helhet och vid en annan finns enbart mål för vissa kurser.

När det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn är situationen en annan. Enkätsvaren visar här att det är relativt ovanligt att kunskap om områdena är inskriven i utbildningsplaner och att det finns lärandemål för utbildningen som helhet. Det vanligaste är istället att områdena nämns i en eller flera kursplaner och att det finns mål avseende områdena på kursnivå. Ett lärosäte förklarar att mänskliga rättigheter finns i de nationella målen för läkarutbildningen, men att övriga mål inte är finns i utbildningsplanen eftersom det är ett mer övergripande styrdokument.

Tabell 69. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	7	7	7
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	5	2	2
I utbildningsplan	1	0	0
I kursplan/kursplaner ¹	1	4	3
Inte inskrivet	0	1	2
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	5	2	2
För hela utbildningen	1	1	1
För vissa kurser	1	4	4
Inga uttalade mål	0	0	0
Inget svar	0	0	0

¹ För en av utbildning saknas svar på frågan om det är inskrivet i utbildningsplanen.

Undervisningen om mänskliga rättigheter inbegriper flera områden. Alla sju lärosäten beskriver innehållet och några exempel på ämnen som tas upp är FN:s konventioner och andra internationella fördrag om mänskliga rättigheter, kvinnors rättigheter, barns rättigheter, migration och mänskliga rättigheter, vad de mänskliga rättigheterna innebär för den enskilda läkarens agerande och för sjukvårdens organisation, rätten till lika vård och bemötande inom vården samt medicinsk-etiska problem i dagens hälso- och sjukvård. När det gäller lärandemål för utbildningen som helhet nämner de flesta lärosäten det examensmål som avser mänskliga rättigheter. Ett par lärosäten svarar att de även har andra mål, till exempel att studenten ska kunna redogöra för det svenska och internationella regelverket för mänskliga rättigheter, förklara vad ett genusperspektiv innebär i vården samt analysera det bemötande och den behandling en patient får ur ett människorättsperspektiv. Av enkätsvaren framgår vidare att det finns ett flertal mål avseende vissa kurser inom utbildningen. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna redogöra för hur olika fördrag om mänskliga rättigheter är relevanta för vården samt för den svenska läkaretiken.
- kunna redogöra för utsatta gruppers specifika sociala och medicinska problem samt sjukvårdsbehov.
- kunna reflektera över etiska problem i samband med vårdfrågor kring livet och döden.
- kunna diskutera och reflektera över egna praktikerfarenheter utifrån mänskliga rättigheter och genus.
- kunna förklara betydelsen av jämlikhet och mångfaldsaspekter vid diagnostik, behandling och prevention.
- kunna integrera ett humanistiskt och naturvetenskapligt perspektiv, liksom jämställdhets- och mångfaldsaspekter, och vara medveten om de egna värderingarnas betydelse.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor handlar också om flera olika aspekter. I enkätsvaren skriver lärosätena bland annat att de tar upp frågor om bemötande, handläggning och diagnostik vid misstanke om kvinnovåld, våldtäkt och sexuella övergrepp, teorier om våldets orsaker, behandling och bemötande av våldsamma män samt möten med våldsutsatta kvinnor och rättsväsendet. När det gäller lärandemål för utbildningen som helhet nämns bland annat målet att studenten ska ”visa såväl bred som fördjupad kunskap inom det medicinska området inbegripet kunskap om och förståelse för förhållanden i samhället som påverkar hälsan för olika grupper och individer, såväl barn som kvinnor och män”. Ett annat mål som tas upp är att studenten ska ”känna till och respektera allmänna lagar, konventioner och ansvarsområden för professionellt förhållningssätt, dödförklaring, fysiska och sexuella övergrepp mot barn och vuxna, och mänskliga rättigheter.” Det finns även flera mål som avser kurser inom utbildningen, till exempel att studenten ska

- ha kunskap om skador och rättsmedicinska fynd efter sexuella övergrepp.
- känna till sexualbrottslagen och den rättsliga processen.
- kunna ställa frågor om våldsutsatthet.
- ha kunskap om psykiska reaktioner hos offret och bemötandet i den akuta situationen.
- ha förståelse för vad som styr våld i nära relationer samt uppbrottsprocessen.
- ha förståelse för hur våldsutsatthet påverkar hälsan samt känna till hälso- och sjukvårdens ansvar för omhändertagandet.

Undervisningen om våld mot barn handlar enligt enkätsvaren om flera olika frågor, bland annat om fysisk misshandel, sexuella övergrepp, ”Shaken baby syndrome”, kvinnlig könsstympning, anmälan till socialtjänsten, förklaringsmodeller och konsekvenser för hälsan när det gäller våld mot barn samt bemötande av våldsutsatta barn i vården. När det gäller lärandemål för utbildningen som helhet så nämns samma mål som för mäns våld mot kvinnor. Det finns även ett flertal mål för olika kurser inom utbildningen, till exempel att studenten ska

- ha kunskap om vilka skador som kan hänga samman med barnmisshandel samt hur man i vården ska agera vid misstanke om barnmisshandel.
- ha kunskap om skador och rättsmedicinska fynd efter sexuella övergrepp.
- känna till sexualbrottslagen och den rättsliga processen.
- ha kunskap om psykiska reaktioner hos offret och bemötande av barn som far illa.

- kunna redogöra för riktlinjerna när det gäller samverkan mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten kring barn som far illa.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning om de tre områdena på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Av enkätsvaren framgår att den senare, praktiska, aspekten betonas något mer än den teoretiska aspekten i undervisningen om mänskliga rättigheter medan det omvända gäller för undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Det vanligaste svaret när det gäller mänskliga rättigheter är att de två aspekterna ingår i stor utsträckning. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är svaren mer varierande och det är fler lärosäten som svarar att de ingår i viss utsträckning.

Tabell 70. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	7	7	7
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	7	7	7
Ja, i stor utsträckning	5	5	4
Ja, i viss utsträckning	2	2	3
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	7	7	7
Ja, i stor utsträckning	7	3	3
Ja, i viss utsträckning	0	4	4
Nej	0	0	0

Undervisningsformer och examination

När det gäller mänskliga rättigheter svarar alla lärosäten antingen att undervisningen är integrerad med annan undervisning eller att vissa delar integreras medan andra ges separat. Inget lärosäte uppger att all undervisning ges i form av separata kurser eller kursmoment. Enkätsvaren visar dock att undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn ges i form av separata kursmoment vid två av utbildningarna.

Den vanligaste undervisningsformen är föreläsningar och det gäller alla tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor är det också flera lärosäten som uppger att undervisningen sker i form av seminarier. Minst vanligt tycks det vara att områdena tas upp i samband med handledning, eget arbete med skriftliga uppgifter och verksamhetsförlagd utbildning.

Fem av sju lärosäten svarar att det ingår kurslitteratur i undervisningen om de tre områdena. Ett lärosäte påpekar att det inte rör sig om traditionella läroböcker utan om kursmaterial i form av länkar till relevanta dokument, presentationer och vårdprogram.

Enkätsvaren visar att examination förekommer i varierande grad i undervisningen om de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn svarar samtliga lärosäten att det förekommer examination, antingen av alla eller vissa moment. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det däremot tre lärosäten som uppger att studenterna inte examineras inom området. I de fall där det förekommer examination är seminarier och muntliga presentationer samt skriftlig tentamen de vanligaste examinationsformerna.

Tabell 71. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	7	7	7
Undervisningsformer			
Föreläsningar	7	7	7
Seminarier	6	5	3
Handledning	2	1	1
Eget arbete med skriftliga uppgifter	2	0	1
Gruppövningar	5	2	1
Egen inläsning av litteratur	5	4	4
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	3	1	1
Kurslitteratur ingår om området	5	5	5
Examination			
Alla moment examineras	3	2	2
Vissa moment examineras	4	2	5
Inga moment examineras	0	3	0

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Av enkätsvaren framgår att mellan 1 och 12 lärare deltar i undervisningen inom de tre områdena. Flera lärosäten påpekar dock att det är svårt att redovisa hur många lärare det rör sig om eftersom undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är integrerad i andra kurser på utbildningen. Antalet lärare kan också variera över tid.

Enkätsvaren visar att det är vanligast att lärarna kommer från den egna institutionen, och det gäller samtliga tre områden. Det är också relativt vanligt att lärarna är verksamma på en annan institution eller inom läkaryrket. Ett par lärosäten berättar att barnläkare från barnskyddsteamet medverkar i undervisningen. I några fall undervisar även andra personer, till exempel företrädare för Nationellt centrum för kvinnofrid i Uppsala, ett regionalt kompetenscentrum om våld i nära relationer samt en före detta kommissionär för mänskliga rättigheter i Europarådet. I de fall lärarna är verksamma inom akademien är de oftast professorer eller lektorer.

Enligt enkätsvaren består lärarnas kompetens främst i att de har erfarenhet av att arbeta som läkare samt att de har gått kurser eller utbildningar inom området. Därefter varierar det något mellan de tre områdena. När det gäller mänskliga rättigheter svarar flera lärosäten att de har lärare som arbetar med frågor som rör området i ett yrke utanför akademien. När det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är det istället flera lärosäten som uppger att de har lärare som bedriver eller har bedrivit egen forskning inom något av områdena. Av enkätsvaren framgår dock inte vilka forskningsämnen det rör sig om.

Tabell 72. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	7	7	7
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	7	6	7
Lärare på en annan institution	4	3	3
Företrädare för annan statlig myndighet	2	2	1
Företrädare för en frivilligorganisation	2	2	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	5	4	5
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	2	6	4
Arbetar med området i yrke utanför akademien	4	3	1
Har gått kurser/utbildningar inom området	6	6	5
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	7	6	6

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Fyra av sju lärosäten uppger att de planerar att genomföra förändringar när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor medan två lärosäten svarar att de planerar förändringar när det gäller undervisningen om våld mot barn. Ett lärosäte påpekar att de nyligen har genomfört förändringar i undervisningen om våld mot barn och ett annat att de bedömer att den undervisning som ges i dagsläget är tillräcklig.

När det gäller mänskliga rättigheter planerar lärosätena bland annat att i ännu högre grad än tidigare integrera frågor om mänskliga rättigheter i utbildningen. De förändringar som planeras när det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor handlar exempelvis om att utöka undervisningen om mäns våld mot kvinnor och genusfrågor, integrera dessa frågor bättre i utbildningen samt rekrytera nya lärare inom området. I fråga om området våld mot barn skriver ett lärosäte att de planerar att införa undervisning om barns rättigheter tidigare i utbildningen och då även inkludera frågor om våld mot barn.

Sjuksköterskeexamen

Sjuksköterskeexamen avläggs på grundnivå och omfattar 180 högskolepoäng, vilket motsvarar 3 års heltidsstudier. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten ha fullgjort ett självständigt arbete som omfattar minst 15 högskolepoäng.

Sjuksköterskeutbildningens övergripande mål är enligt examensordningen att studenten ska ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för behörighet som sjuksköterska”. Av de specifika målen i examensordningen handlar ett mål uttryckligen om mänskliga rättigheter. Enligt det målet ska studenten ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Våren 2015 hade totalt 25 lärosäten examenstillstånd för sjuksköterskeexamen (se tabell 73 nedan). Läsåret 2013/14 hade samtliga 25 lärosäten studenter registrerade på utbildningen mot sjuksköterskeexamen. Totalt var 16 790 studenter registrerade på någon av utbildningarna och av dessa var 5 390 programnybörjare. Mälardalens högskola hade flest registrerade studenter och flest nybörjare, följt av Karolinska institutet. Drygt 3 900 sjuksköterskeexamina utfärdades läsåret 2013/2014. Flest examina utfärdades vid Mälardalens högskola, följt av Linköpings universitet och Umeå universitet.

Av de 25 lärosäten som har examenstillstånd för sjuksköterskeutbildning har 14 besvarat UKÄ:s enkät. Hur många av lärosätena som vid tidpunkten för enkäten gav en sjuksköterskeutbildning är svårt att avgöra. Det faktum att samtliga lärosäten hade registrerade studenter på sina utbildningar läsåret 2013/14, samtidigt som inget lärosäte har meddelat UKÄ att utbildningen inte ges, kan dock ses som en indikation på att samtliga lärosäten ger utbildningen. Om detta stämmer uppgår svarsfrekvensen till 56 procent, vilket innebär att bortfallet är stort när det gäller sjuksköterskeexamen. Det innebär att möjligheterna att generalisera resultaten från enkäten till alla sjuksköterskeutbildningar är begränsade.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga 14 lärosäten som har besvarat UKÄ:s enkät uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter. Undervisning om mäns våld mot kvinnor ges enligt enkätsvaren vid tolv utbildningar medan undervisning om våld mot barn ingår i 13 utbildningar. Ett av de lärosäten som svarar att det inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn förklarar att det beror på att det inte går att utöka innehållet i utbildningen. Ett annat lärosäte beskriver i sitt svar att frågor som rör mäns våld mot kvinnor visserligen ingår i kurslitteraturen men att det inte behandlas som ett specifikt område i undervisningen.

Tabell 73. Lärosäten med examenstillstånd för sjuksköterskeexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=ja, 0=nej)	Undervisning ingår (1=Ja, =Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	5 385	14	14	12	13
Uppsala universitet	258	1	1	1	1
Lunds universitet	158	0	-	-	-
Göteborgs universitet	226	1	1	1	1
Umeå universitet	283	1	1	1	1
Linköpings universitet	273	1	1	1	1
Karolinska institutet	300	1	1	1	1
Luleå tekniska universitet	156	1	1	1	1
Karlstads universitet	187	1	1	1	1
Linnéuniversitetet	266	0	-	-	-
Örebro universitet	207	0	-	-	-
Mittuniversitetet	249	0	-	-	-
Blekinge tekniska högskola	172	1	1	0	1
Högskolan i Borås	256	0	-	-	-
Högskolan Dalarna	167	1	1	1	1
Högskolan i Gävle	204	1	1	1	1
Högskolan i Halmstad	160	0	-	-	-
Högskolan i Jönköping	220	0	-	-	-
Högskolan Kristianstad	181	0	-	-	-
Högskolan i Skövde	176	1	1	0	0
Högskolan Väst	214	0	-	-	-
Malmö högskola	237	0	-	-	-
Mälardalens högskola	351	1	1	1	1
Ersta Sköndal högskola	168	0	-	-	-
Röda Korsets Högskola	181	1	1	1	1
Sophiahemmet Högskola	157	1	1	1	1

Samtliga lärosäten där det ingår undervisning om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn svarar att undervisningen ges vid den egna institutionen. Vid några utbildningar ges dessutom en del av undervisningen vid en annan institution eller i samband med verksamhetsförlagd utbildning.

De flesta lärosäten uppger att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn infördes under 2000-talet medan några svarar att undervisningen i princip alltid har funnits med i utbildningen. Vissa lärosäten förklarar också att även om undervisningen har funnits med länge så har frågor som berör mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn blivit tydligare i undervisningen i och med att lärosätena har genomfört ändringar i utbildningsplanerna under 2010-talet.

Undervisningens omfattning

Omfattningen på undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är enligt flera lärosäten svår att bedöma, vilket kan påverka möjligheten att dra säkra slutsatser. När det gäller antalet lärarledda undervisningstimmar inom de tre områdena visar enkätsvaren att undervisningen om de tre områdena vanligen omfattar mellan en och tio undervisningstimmar totalt under utbildningen. Vid en del utbildningar ingår det dock fler än tio undervisningstimmar för respektive område och det förekommer i större utsträckning när det gäller mänskliga rättigheter än övriga två områden.

När det gäller antalet högskolepoäng som examineras inom de tre områdena har endast ett fåtal lärosäten besvarat frågan. Flera lärosäten kommenterar att frågan inte går att besvara eftersom examinationen om de tre områdena är integrerad i examination som rör andra områden. De svar som har kommit in tyder dock på att examinationen vanligen omfattar mellan 1 och 5 högskolepoäng, och det gäller samtliga tre områden.

Tabell 74. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	12	13
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	2	1
1–10	5	8	9
11–20	3	3	1
21–	3	0	1
Inget svar/går inte att uppge	3	1	2
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	3	2
1–5	2	2	3
6–10	1	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	10	9	9

Vissa lärosäten erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den undervisning som riktar sig till samtliga studenter, till exempel i form av valbara kurser. Fem lärosäten erbjuder sådan undervisning när det gäller mänskliga rättigheter, fyra när det gäller mäns våld mot kvinnor och två när det gäller våld mot barn. I samtliga fall rör det sig om att utbildningarna erbjuder valbara kurser, bland annat inom global hälsa, familjekonflikter, kvinnomisshandel och hedersrelaterat våld.

Mål och innehåll

Av enkätsvaren framgår att kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i både utbildningsplaner och kursplaner vid 11 av 14 utbildningar. Det är bara ett lärosäte som svarar att området inte är inskrivet i vare sig utbildningsplanen eller i någon kursplan. De flesta utbildningar har också uttalade lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter och vid hälften av utbildningarna finns det mål både för hela utbildningen och för vissa kurser inom utbildningen. Tre utbildningar saknar mål för området.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner vid åtta av tolv utbildningar. Det vanligaste är att kunskapen är inskriven i en eller flera kursplaner. Sju lärosäten uppger att de har lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor och i flertalet fall rör det sig om mål för vissa kurser inom utbildningen. Fem lärosäten uppger att de saknar lärandemål.

När det gäller våld mot barn visar enkätsvaren att kunskap om området är inskriven i utbildningsplaner och kursplaner vid 9 av 13 utbildningar. Även i det här fallet är det vanligast att kunskapen är inskriven i en eller flera kursplaner. Fem lärosäten svarar att de har lärandemål för undervisningen om våld mot barn medan åtta lärosäten uppger att de saknar mål.

Tabell 75. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	12	13
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	11	2	2
I utbildningsplan	1	0	0
I kursplan/kursplaner	1	6	7
Inte inskrivet ¹	1	4	4
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	7	2	2
För hela utbildningen	4	1	1
För vissa kurser	0	4	2
Inga uttalade mål ²	3	5	8
Inget svar	0	0	0

¹ För en utbildning saknas svar på frågan om kunskap om mäns våld mot kvinnor är inskriven i en eller flera kursplaner.

² För två utbildningar saknas svar på frågan om mål för vissa kurser avseende våld mot barn.

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter har ett brett innehåll. Ämnen som ingår är till exempel lagar, förordningar och konventioner, folkhälsofrågor och frågor om global hälsa, diskriminering och ojämlikhet i hälsa och vård, etiska koder, värdegrund samt bemötande, genusperspektiv och interkulturellt perspektiv i vården. Inom några utbildningar ingår även teoretiska perspektiv från psykologi, pedagogik och genusvetenskap. När det gäller lärandemål för utbildningen som helhet refererar flera lärosäten till det examensmål som handlar om mänskliga rättigheter. Det är också flera utbildningar som har lärandemål avseende vissa kurser inom ramen för utbildningen. Några exempel på sådana mål är att studenten ska

- ha förmåga att reflektera över diskriminering och utsatthet i vårt samhälle relaterat till exempelvis ålder, genus, sexuell tillhörighet, ursprung, socioekonomisk situation, missbruk och våld i nära relationer samt reflektera över egna attityder och värderingar.
- kunna beskriva hur hälso- och sjukvården styrs utifrån lagar, författningar, etiska koder och deklARATIONER.
- visa förmåga att värdera och jämföra olika förutsättningar för jämlik hälsa på individ-, grupp- och samhällsnivå såväl nationellt som globalt.

- kunna värdera och tillämpa ett professionellt bemötande mot patient och närstående utifrån etiska analysmodeller och ur ett mångfaldsperspektiv.
- kunna identifiera och ta ställning till andliga och existentiella egenvårdsbehov i samband med svår sjukdom, döende och död samt ha förmåga att kunna reflektera över de egna ställningstagandena.

I undervisningen om mäns våld mot kvinnor ingår det enligt enkätsvaren bland annat undervisning om lagar och förordningar, våld i nära relationer, barn som bevittnar våld och våld mot äldre. Även samtalsmetodik och kunskap om omhändertagande av våldsutsatta kvinnor är exempel på moment i undervisningen. De lärosäten som har lärandemål för hela utbildningen refererar också här till det examensmål som rör mänskliga rättigheter. Ytterligare ett examensmål som nämns i enkätsvaren är att studenten ska ”visa kunskap om förhållanden i samhället som påverkar barns, kvinnors och mäns hälsa”. En handfull lärosäten uppger att de har mål avseende vissa kurser inom utbildningen. Målen handlar till exempel om att studenten ska

- kunna reflektera över diskriminering och utsatthet i vårt samhälle relaterat till exempelvis ålder, genus, sexuell tillhörighet, ursprung, socioekonomisk situation, missbruk och våld i nära relationer.
- kunna reflektera över egna attityder och värderingar samt olika attityder och beteenden i samband med övergrepp och våld i nära relationer.

När det gäller undervisningen om våld mot barn tas lagar och förordningar upp även inom detta område. Flera lärosäten uppger också att undervisningen handlar om anmälningsplikten, kännetecknen och symptom på våld mot barn samt riktlinjer för hur misstankar om fysisk eller psykisk misshandel mot barn bör hanteras. Våld i hemmet och våld i nära relationer i stort diskuteras också vid många utbildningar. De lärosäten som har lärandemål för undervisningen om våld mot barn hänvisar till samma mål som för mäns våld mot kvinnor. Några lärosäten har också mål för vissa kurser inom utbildningen. Ett par exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna ange och värdera risk- och friskfaktorer i syfte att främja hälsa och egenvårdsresurser hos barn, ungdomar, vuxna och äldre utifrån individ-, grupp- och samhällsperspektiv.
- visa beredskap att förebygga och agera vid olyckstillbud i barns miljö.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur studenten kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i relation till de tre områdena i det framtida yrket. När det gäller mänskliga rättigheter verkar det senare perspektivet vara mest tongivande – det är fler lärosäten som uppger att det i stor utsträckning ingår undervisning om hur områdena kan beaktas i det framtida yrket än som svarar på samma sätt när det gäller undervisning på en teoretisk nivå.

När det gäller våld mot barn gäller det motsatta. Här är det fler lärosäten som svarar att det i stor utsträckning ingår undervisning på en teoretisk nivå. Det är också ett lärosäte som svarar att det inte ingår någon undervisning alls om hur man kan agera i det framtida yrket. I undervisningen om mäns våld mot kvinnor förefaller båda perspektiven finnas med i ungefär lika stor utsträckning och då vanligen i viss utsträckning.

Tabell 76. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	12	13
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	13	11	12
Ja, i stor utsträckning	7	3	5
Ja, i viss utsträckning	6	8	7
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	14	12	13
Ja, i stor utsträckning	9	9	3
Ja, i viss utsträckning	5	3	9
Nej	0	0	1

Undervisningsformer och examination

Nästan alla lärosäten svarar att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är integrerad i andra moment på utbildningen. När det gäller mäns våld mot kvinnor svarar dock ett lärosäte att endast vissa moment är integrerade och när det gäller mänskliga rättigheter uppger ett lärosäte att undervisningen enbart ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Av enkätsvaren framgår att de vanligaste undervisningsformerna inom de tre områdena är föreläsningar och seminarier. Även verksamhetsförlagd utbildning och egen inläsning av litteratur är förhållandevis vanliga undervisningsformer. Ett lärosäte nämner att de även använder sig av till exempel fältstudier och simuleringsövningar.

Vid de flesta utbildningar ingår kurslitteratur i undervisningen om de tre områdena. En av de utbildningar som svarar att det inte ingår kurslitteratur förklarar att områdena i vissa fall tas upp i litteratur i samband med problembaserat lärande, PBL, och då i form av listor med exempel på lämpligt litteratur.

När det gäller examination är det vanligaste svaret att vissa men inte alla moment examineras, och det gäller för samtliga tre områden. För varje område finns det också ett lärosäte som uppger att det inte förekommer någon examination gällande något av de tre områdena. Den vanligaste examinationsformen, oavsett område, är seminarier och muntliga prestationer. När det gäller mänskliga rättigheter är även inlämningsuppgifter och PM vanliga examinationsformer.

Tabell 77. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	12	13
Undervisningsformer²			
Föreläsningar	13	11	11
Seminarier	13	10	10
Handledning	4	1	2
Eget arbete med skriftliga uppgifter	10	2	3
Gruppövningar	9	4	4
Egen inläsning av litteratur	11	7	8
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	12	7	8
Kurslitteratur ingår om området	12	9	10
Examination			
Alla moment examineras	5	3	2
Vissa moment examineras	8	8	10
Inga moment examineras	1	1	1

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² För en utbildning saknas svar på frågan när det gäller våld mot barn.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

De flesta lärosäten svarar att mellan en och tio lärare undervisar inom området mänskliga rättigheter. Generellt sett tycks färre lärare undervisa inom områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn – här rör det sig om mellan en och fem lärare. Några lärosäten menar dock att det är svårt att avgöra hur många lärare som undervisar eftersom undervisningen om de tre områdena är integrerad i övrig undervisning.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att de lärare som undervisar om de tre områdena kommer från den egna institutionen eller att de är verksamma inom sjuksköterskeyrket. De lärare som är verksamma inom akademien är oftast adjunkter eller lektorer.

Av enkätsvaren framgår att lärarnas kompetens inom de tre områdena oftast består i att de har erfarenhet av att arbeta som sjuksköterska. Det är även vanligt att lärarna har gått kurser eller utbildningar inom området. När det gäller mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor är det också vanligt att lärarna bedriver eller har bedrivit egen forskning på området. Det framgår dock inte vilka forskningsämnen lärarna är eller har varit verksamma inom.

Tabell 78. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	14	12	13
Personer som undervisar²			
Lärare på den egna institutionen	14	12	11
Lärare på en annan institution	2	2	2
Företrädare för annan statlig myndighet	1	2	0
Företrädare för en frivilligorganisation	3	1	1
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	5	5	6
Lärarnas kompetens inom respektive område³			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	6	6	3
Arbetar med området i yrke utanför akademien	3	3	3
Har gått kurser/utbildningar inom området	10	9	8
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	12	10	10

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

² För en utbildning saknas svar på frågan när det gäller våld mot barn

³ För en utbildning saknas svar på frågan och för en annan utbildning saknas svar på frågan när det gäller våld mot barn

Planerade förändringar

Av de 14 lärosäten som har besvarat enkäten uppger 9 att de planerar att genomföra förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter, 7 att de planerar förändringar i undervisningen om mäns våld mot kvinnor och 5 att de planerar förändringar i undervisningen om våld mot barn. Förändringarna handlar huvudsakligen om att anta nya utbildningsplaner, uppdatera kursplaner och lärandemål samt se över innehållet i undervisningen. Ett lärosäte planerar att i högre grad inkludera mänskliga rättigheter i patientfallsundervisningen medan ett annat planerar att under den första terminen på utbildningen införa en obligatorisk och examinerande akademigemensam dag med fokus på mänskliga rättigheter.

Socionomexamen

Socionomexamen ges på grundnivå och omfattar 210 högskolepoäng, vilket motsvarar 3,5 års heltidsstudier. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten ha fullgjort ett självständigt arbete som omfattar minst 15 högskolepoäng.

Det övergripande målet med socionomutbildningen är enligt examensordningen att studenten ska ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för självständigt socialt arbete på individ-, grupp- och samhällsnivå”. Dessutom ska studenten uppfylla ett antal mer specifika examensmål, varav ett uttryckligen handlar om mänskliga rättigheter. Enligt det målet ska studenten ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälls- och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Våren 2015 hade 16 lärosäten examenstillstånd för socionomexamen. Totalt fanns det 9 300 studenter på dessa utbildningar läsåret 2013/14, varav 2 400 var programnybörjare. Flest registrerade studenter fanns det vid Stockholms universitet. Läsåret 2013/14 utfärdades det totalt 2 400 socionomexamina.

Av de 16 lärosäten som har examenstillstånd för socionomexamen har 11 besvarat UKÄ:s enkät. Det innebär att svarsfrekvensen uppgår till 69 procent och att bortfallet är förhållandevis stort när det gäller socionomexamen.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga lärosäten som har besvarat enkäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn i utbildningen. Flera av lärosätena kommenterar också att de tre områdena ingår i flera olika moment och kurser och från olika perspektiv under utbildningens gång.

Tabell 79. Lärosäten med examenstillstånd för socionomexamen, antal programnybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, =Nej)		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	2 406	11	11	11	11
Uppsala universitet	63	1	1	1	1
Lunds universitet	288	1	1	1	1
Göteborgs universitet	248	1	1	1	1
Stockholms universitet	322	1	1	1	1
Umeå universitet	243	1	1	1	1
Linköpings universitet	91	1	1	1	1
Karlstads universitet	102	0	-	-	-
Linnéuniversitetet	166	1	1	1	1
Örebro universitet	189	1	1	1	1
Mittuniversitetet	120	0	-	-	-
Högskolan Dalarna	77	0	-	-	-
Högskolan i Gävle	121	1	1	1	1
Högskolan i Jönköping	64	1	1	1	1
Malmö högskola	173	1	1	1	1
Mälardalens högskola	75	0	-	-	-
Ersta Sköndal högskola	65	0	-	-	-

Alla lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen samt, vid några utbildningar, även vid andra institutioner eller utanför akademien, exempelvis vid den verksamhetsförlagda utbildningen eller genom medverkan av kommunens kvinnofridsverksamhet och kvinnojourer.

Många lärosäten svarar att undervisningen om de tre områdena har funnits med länge i någon form men att de har fått olika stort utrymme genom åren. De som har svarat på frågan om vilket år undervisningen om de tre områdena infördes uppger årtal mellan 1993 och 2011. Fyra lärosäten menar att det inte går att besvara frågan eftersom områdena "alltid" har funnits med eller att de har funnits med under lång tid.

Undervisningens omfattning

När det gäller omfattningen på undervisningen om de tre områdena tyder enkätsvaren på att det inte är så stora skillnader mellan de tre områdena. Svaren när det gäller antalet lärarledda undervisningstimmar är förhållandevis lika för de tre områdena. Det är också värt att notera är att nästan hälften av lärosätena uppger att undervisningen omfattar 21 undervisningstimmar eller mer. Några lärosäten kommenterar dock att antalet rapporterade undervisningstimmar är grova beräkningar.

Antalet högskolepoäng som examineras är också lika fördelat mellan utbildningarna. Flertalet lärosäten har dock inte svarat på hur många högskolepoäng det rör sig om, vilket medför att resultatet bör tolkas med försiktighet.

Tabell 80. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	11	11	11
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	0	0
1–10	1	3	1
11–20	3	1	2
21–	5	4	5
Inget svar/går inte att uppge	2	3	3
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	1	1
1–5	3	3	3
6–10	0	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	7	7	7

Flera lärosäten erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den som omfattar alla studenter på utbildningen, till exempel i form av valbara kurser. En majoritet av lärosätena erbjuder sådan undervisning när det gäller våld mot barn och nästan hälften av utbildningarna när det gäller mänskliga rättigheter och mäns våld mot kvinnor. I de flesta fall handlar det om att man erbjuder valbara kurser om barn, ungdomar, familj och föräldraskap. Ett lärosäte meddelar till exempel att de ger en kurs om hedersrelaterat våld, ungdomar och socialt arbete.

Mål och innehåll

Kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i både utbildningsplaner och kursplaner vid i princip samtliga utbildningar som har besvarat enkäten. Majoriteten av lärosätena uppger också att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter, både för utbildningen som helhet och för vissa kurser.

Kunskap om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn är däremot inte inskriven i utbildningsplaner och kursplaner i samma utsträckning. Det är också mer ovanligt att utbildningarna har lärandemål för undervisningen om dessa områden – en majoritet av lärosätena uppger att de inte har några uttalade mål vare sig för utbildningen i sin helhet eller för vissa kurser. Flera av dessa lärosäten förklarar dock att mäns våld mot kvinnor och våld mot barn implicit finns med i det mål från examensordningen som handlar om mänskliga rättigheter.

Tabell 81. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	11	11	11
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	10	3	3
I utbildningsplan	0	0	1
I kursplan/kursplaner	0	2	4
Inte inskrivet	1	5	3
Inget svar	0	1	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	8	2	2
För hela utbildningen ¹	1	0	0
För vissa kurser	1	0	1
Inga uttalade mål	1	9	8
Inget svar	0	0	0

¹ När det gäller mänskliga rättigheter har utbildningen inte svarat på frågan om mål för vissa kurser.

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter bland annat handlar om lagar och konventioner, människors livsvillkor, utsatta gruppers livssituation samt diskriminering och socialpolitik. Andra frågor som tas upp rör socialarbetarens bemötande och metoder, etik och professionellt förhållningssätt. I undervisningen tas också sociologiska, psykologiska och genusteoretiska teorier och begrepp upp. När det gäller lärandemål för området refererar flera lärosäten till det examensmål som handlar om mänskliga rättigheter. Flera lärosäten har även mål för vissa kurser i utbildningen. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- visa grundläggande förmåga att relatera bedömningar till FN:s barnkonvention i ärenden som berör barn.
- demonstrera kunskap om internationella konventioner om mänskliga rättigheter samt redogöra för hur EU-rätten förhåller sig till svensk rätt och grundlagar.
- visa kunskap om äldres och personer med funktionsnedsättnings levnadsvillkor, samhällets insatser samt principer och lagar utifrån ett historiskt och aktuellt perspektiv.
- kritiskt kunna granska förekomst av diskriminering, rasism och ojämlika maktförhållanden i samhället.

När det gäller mäns våld mot kvinnor visar enkätsvaren att undervisningen bland annat handlar om lagar och konventioner på området, socialtjänstens särskilda ansvar för brottsoffer, möjliga insatser för våldsutsatta, våld i nära relationer (mäns våld mot kvinnor, våld i samkönade relationer och hedersvåld), teoretiska förklaringsmodeller, handlingsstrategier, metoder och interventioner, professionellt förhållningssätt och etik samt samverkan. Det är bara ett fåtal lärosäten som uppger att de har lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor. När det gäller utbildningen som helhet nämns i första hand ett av examensmålen, nämligen att studenten ska ”visa kunskap om och förståelse för barns behov och sådana samhälls- och familjeförhållande som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser”. När det gäller mål för vissa kurser inom ramen för utbildningen nämns bland annat att studenten ska

- kunna förstå, beskriva och redogöra för utsatta livssituationer i relation till kön, klass, sexualitet, etnicitet och ålder.
- kunna identifiera och reflektera över mäns våld mot kvinnor, hatbrott och våld mot äldre ut ett brottsoffer- och förövarperspektiv.
- kunna redogöra för sammanhang och bakomliggande faktorer till våld i det offentliga rummet och i nära relationer.

När det gäller våld mot barn ingår det enligt enkätsvaren undervisning om omsorgssvikt och anknytningsproblematik, barn i olika former av utsatthet, samhällsvetenskapliga teorier om barn och unga, den sociala barnavårdens organisering och praktik, sociala problem i relation till barn och unga, våldet konsekvenser för barns utveckling, hur man utreder barns behov, granskning av stödinsatser för barn och familjer, barns rättsliga ställning samt barn med funktionshinder som utsätts för våld. Återigen är det bara ett fåtal lärosäten som har lärandemål för undervisningen. Två lärosäten redogör för vilka målen är och de är i stort sett samma som för undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen är i vilken utsträckning som det ingår undervisning på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Enkätsvaren visar att både den teoretiska och den praktiska aspekten ingår i undervisningen om de tre områdena i ungefär samma utsträckning och det vanligaste svaret är att de ingår i viss utsträckning. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det ett lärosäte som svarar att det inte ingår någon undervisning om hur man kan agera i det framtida yrket.

Tabell 82. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	11	11	11
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	11	10	11
Ja, i stor utsträckning	3	3	4
Ja, i viss utsträckning	8	7	7
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	11	11	11
Ja, i stor utsträckning	4	3	4
Ja, i viss utsträckning	7	7	7
Nej	0	1	0

Undervisningsformer och examination

Enligt enkätsvaren är undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn integrerad i den övriga undervisningen vid nästan alla utbildningar. I några fall är vissa delar integrerade medan andra ges separat och vid en utbildning ges undervisningen om våld mot barn enbart i form av separata kurser eller kursmoment.

Enkätsvaren visar att de vanligaste undervisningsformerna för de tre områdena är föreläsningar och seminarier men flera andra undervisningsformer är också relativt vanliga. Enkätsvaren visar också att kurslitteratur ingår i undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn vid alla – eller nästan alla – utbildningar.

De flesta lärosäten svarar att det förekommer examination inom de tre områdena och det handlar oftast om att vissa moment som rör de tre områdena examineras. Enligt enkätsvaren är det mer ovanligt att alla moment examineras. Ett lärosäte uppger att det inte förekommer någon examination alls, vare sig i undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn.

Vilka examinationsformer som är vanligast skiljer sig åt mellan de tre områdena. Skriftlig tentamen samt seminarier och muntliga presentationer är vanligast när det gäller mänskliga rättigheter medan seminarier och muntliga presentationer samt uppsatsarbete och eget projektarbete är vanligast när det gäller mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. Ett lärosäte uppger att man även använder sig av andra examinationsformer, till exempel fältstudier och genomförande av utredning.

Tabell 83. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	11	11	11
Undervisningsformer²			
Föreläsningar	10	10	9
Seminarier	9	6	9
Handledning	4	4	4
Eget arbete med skriftliga uppgifter	5	5	5
Gruppövningar	7	5	6
Egen inläsning av litteratur	7	6	7
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	5	6	6
Kurslitteratur ingår om området	11	8	10
Examination			
Alla moment examineras	4	2	3
Vissa moment examineras	6	8	7
Inga moment examineras	1	1	1

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² För en utbildning saknas svar på frågan.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

De flesta lärosäten som har besvarat enkäten uppger att mellan en och tio lärare undervisar om de tre områdena. Ett lärosäte uppger att det rör sig om många fler lärare och fyra lärosäten har inte besvarat frågan. Flera lärosäten menar att det är svårt att svara på hur många lärare som är inblandade eftersom undervisningen om områdena är integrerad i andra moment på utbildningen.

Enligt enkätsvaren är det vanligast att de lärare som undervisar om de tre områdena kommer från den egna institutionen. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det också vanligt att företrädare för en frivilligorganisation deltar i undervisningen. I de fall där lärarna är verksamma inom akademien är de oftast lektorer, och det gäller för samtliga tre områden. Det är också förhållandevis vanligt att adjunkter undervisar om de tre områdena.

Lärarnas kompetens inom de tre områdena består oftast i att de bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området eller att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till, i det här fallet socionom. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det också flera lärosäten som uppger att lärarna arbetar med frågor som rör området i ett yrke utanför akademien. Att lärarna bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området förefaller särskilt vanligt när det gäller undervisning om våld mot barn. Ett lärosäte berättar att de har flera forskare inom områdena mäns våld mot kvinnor och våld mot barn och att de har pågående forskningsprojekt om respons på interpersonellt våld samt om barn, unga och välfärdens institutioner (med fokus på etnicitet och migration i relation till området).

Tabell 84. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	11	11	11
Personer som undervisar²			
Lärare på den egna institutionen	10	10	10
Lärare på en annan institution	5	3	5
Företrädare för annan statlig myndighet	0	0	0
Företrädare för en frivilligorganisation	3	7	4
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	4	5	5
Lärarnas kompetens inom respektive område¹			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	5	6	9
Arbetar med området i yrke utanför akademien	3	5	2
Har gått kurser/utbildningar inom området	4	2	3
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	6	6	6

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

² För en utbildning saknas svar på frågan.

Planerade förändringar

Av enkätsvaren framgår att omkring hälften av lärosätena planerar att genomföra förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn. De förändringar som planeras handlar bland annat om att revidera utbildningsplaner, synliggöra de tre områdena mer och se över vilket utrymme de har i utbildningen. Några lärosäten berättar att de planerar att starta nya kurser som rör områdena, bland annat en kurs om våld i nära relationer och en kurs om mänskliga rättigheter och human juridik.

Specialistsjuksköterskeexamen – hälso- och sjukvård för barn och ungdomar

Specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar är en av tolv inriktningar för specialistsjuksköterskeexamen. För att räknas som behörig till utbildningen krävs, utöver grundläggande behörighet, en legitimation som sjuksköterska utfärdad av Socialstyrelsen.

Specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar ges på avancerad nivå och omfattar 60 högskolepoäng, vilket motsvarar ett års heltidsstudier. För examen krävs ett fullgjort självständigt arbete men hur många högskolepoäng detta ska omfatta regleras inte i examensordningen. Vidare krävs att studenten har fullgjort den verksamhetsförlagda delen av utbildningen. Omfattningen av denna regleras inte heller i examensordningen.

Enligt examensordningen är det övergripande målet med utbildningen att studenten ska ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som specialistsjuksköterska”. Vidare finns ett antal examensmål som gäller oavsett inriktning samt ett antal mål för varje inriktning. Mänskliga rättigheter nämns i ett av målen som gäller samtliga inriktningar och innebär att studenten ska ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Våren 2015 hade 25 lärosäten examenstillstånd för specialistsjuksköterskeexamen men hur många lärosäten som ger en utbildning till specialistsjuksköterska med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar finns inte registrerat. UKÄ har därför valt att utgå från hur många lärosäten som har studenter registrerade på den aktuella inriktningen. Läsåret 2013/14 rörde det sig om 11 lärosäten (se tabell 85 nedan). Totalt fanns det 485 studenter på dessa utbildningar, varav 283 var programnybörjare. Det utfärdades 230 specialistsjuksköterskeexamina med den aktuella inriktningen läsåret 2013/14. Karolinska institutet var det lärosäte som hade flest studenter och nybörjare och som utfärdade flest examina.

Av de 11 lärosäten som läsåret 2013/14 hade studenter registrerade på utbildningar mot specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar har 10 besvarat UKÄ:s enkät. Det innebär att svarsfrekvensen uppgår till 91 procent, vilket är förhållandevis högt.

Undervisning om de tre områdena

Samtliga lärosäten som har besvarat enkäten uppger att det ingår undervisning om mänskliga rättigheter och våld mot barn i utbildningen. En majoritet av lärosätena, sju av tio, uppger att det ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor. De lärosäten som har svarat att det inte ingår undervisning om mäns våld mot kvinnor motiverar det med att fokus har lagts på våld mot barn. Ett par lärosäten förklarar att det inte ingår någon specifik undervisning om mäns våld mot kvinnor men att man tar upp ämnet i samband med undervisning om barns hälsa och barn som far illa.

Tabell 85. Lärosäten med studenter på specialistsjuksköterskeprogram med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar läsåret 2013/14¹, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med studenter registrerade på programmet läsåret 2013/14	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej)		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	283	10	10	7	10
Uppsala universitet	16	1	1	1	1
Lunds universitet	19	1	1	0	1
Göteborgs universitet	21	1	1	1	1
Umeå universitet	29	1	1	1	1
Linköpings universitet	15	1	1	1	1
Karolinska institutet	106	1	1	0	1
Örebro universitet	17	1	1	1	1
Mittuniversitetet	13	0	-	-	-
Högskolan i Halmstad	7	1	1	0	1
Högskolan i Jönköping	14	1	1	1	1
Malmö högskola	26	1	1	1	1

¹Högskolan i Skövde har besvarat enkäten för sin utbildning mot specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot skolsköterska. Naturligtvis är mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn även relevant inom denna inriktning men svaren kan tyvärr inte användas eftersom kartläggningen är begränsad till inriktningen mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar.

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om de tre områdena ges vid den egna institutionen vid samtliga utbildningar och i något enstaka fall även vid en annan institution. Ett lärosäte berättar att undervisningen sker i samarbete med ett regionalt kompetenscentrum för barnhälsovård där det finns personal som specifikt är inriktad på området våld mot barn.

Nästan alla lärosäten uppger att undervisningen om de tre områdena startade under 2000-talet medan ett lärosäte svarar att de har undervisat om mänskliga rättigheter sedan slutet av 1980-talet och om våld mot barn sedan mitten av 1990-talet. Några av de lärosäten som har svarat på frågan förklarar dock det är svårt att ange exakt när de började undervisa om de tre områdena.

Undervisningens omfattning

Omfattningen på undervisningen om de tre områdena verkar svår att bedöma. Flera lärosäten förklarar att det är svårt att beräkna hur många lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng det rör sig om eftersom undervisningen om de tre områdena är integrerad i andra moment på utbildningen. Ett lärosäte förklarar i det sammanhanget att de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen genomsyrar hela utbildningen.

De svar som har kommit in tyder dock på att omfattningen på undervisningen varierar mellan de tre områdena. Mänskliga rättigheter är det område som verkar få mest utrymme i utbildningarna – det ingår undervisning på samtliga utbildningar, antalet undervisningstimmar är förhållandevis stort och flera lärosäten examinerar studenterna inom området. Våld mot barn är det område som förefaller få näst störst utrymme i dessa avseenden. Det område där undervisningen är minst omfattande är mäns våld mot kvinnor.

Tabell 86. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	7	10
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	3	0
1–10	2	4	5
11–20	3	0	2
21–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	4	3	3
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	0	9	1
1–5	5	1	5
6–10	0	0	0
11–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	4	0	4

Det är ovanligt att lärosätena erbjuder undervisning om de tre områden utöver den som riktar sig till alla studenter. Enligt vissa lärosäten händer det dock att mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor eller våld mot barn tas upp i magisteruppsatser. Ett lärosäte förklarar att frågor om mänskliga rättigheter ska ingå i uppsatserna och ibland tar studenterna även upp frågor om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i sina examensarbeten.

Undervisningens mål och innehåll

Kunskap om mänskliga rättigheter är inskriven i både utbildningsplaner och kursplaner vid sex av tio utbildningar. Vid två utbildningar är det inte inskrivet i vare sig utbildningsplanen eller i någon kursplan. Vidare är det åtta lärosäten som svarar att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter, både för utbildningen som helhet och för vissa kurser inom ramen för utbildningen. Ett lärosäte svarar att de inte har några uttalade mål för undervisningen om området.

När det gäller mäns våld mot kvinnor är situationen en annan. Inget av de sju lärosäten som har undervisning om området svarar att kunskap om mäns våld mot kvinnor är inskriven i utbildningsplaner eller kursplaner. Det är inte heller något lärosäte som uppger att de har lärandemål för området.

Våld mot barn omnämns inte heller särskilt ofta i utbildningsplaner och kursplaner – endast tre av tio lärosäten svarar att kunskap om området är inskriven i utbildningsplaner och/eller kursplaner. Dessutom är det bara fyra av tio lärosäten som uppger att de har lärandemål för undervisningen om våld mot barn. Flera lärosäten förklarar dock att både mäns våld mot kvinnor och våld mot barn implicit är inskrivna i utbildningsplaner och kursplaner men att de inte nämns uttryckligen.

Tabell 87. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	7	10
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	6	0	2
I utbildningsplan	1	0	0
I kursplan/kursplaner	1	0	1
Inte inskrivet	2	7	7
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	8	0	2
För hela utbildningen	1	0	0
För vissa kurser ¹	0	0	2
Inga uttalade mål	1	7	6
Inget svar	0	0	0

¹ För en utbildning saknas svar på frågan om mål för hela utbildningen avseende området våld mot barn.

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter i första hand handlar om lagar, förordningar, FN:s barnkonvention och konventionen om mänskliga rättigheter samt anmälningsplikten. Vid vissa utbildningar innehåller undervisningen även kunskap om barn med särskilda behov och flyktingbarn. När det gäller lärandemål avseende utbildningen som helhet hänvisar lärosätena i första hand till det examensmål som rör mänskliga rättigheter. Vissa andra mål nämns också, till exempel att studenten ska ”reflektera över och värdera vårdmiljön i enlighet med etisk värdegrund och likabehandlingsprinciper”. Dessutom har nästan alla lärosäten mål för vissa kurser inom utbildningen. Exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna tillämpa omvårdnadsprocessen i enlighet med barnkonventionen, särskilt vad gäller barns och ungdomars rätt att under sjukhusvistelse få information, ha medbestämmande och upprätthålla relationer och aktiviteter i det dagliga livet.
- kunna redogöra för barns livsvillkor, hälsa och ohälsa samt kritiskt diskutera hälsans bestämningsfaktorer ur genus-, köns- och mångfaldsperspektiv.
- kunna redogöra för hur barnsjuksköterskan kan främja fysisk, psykisk och social hälsa, identifiera hälsorisker och avvikelser samt förebygga uppkomst av ohälsa eller sjukdom.
- självständigt kunna analysera, bedöma och hantera hälsorisker och avvikelser samt vid behov utforma vård och stöd i samverkan med barn, ungdomar, familj och berörda samhällsorgan.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor handlar enligt enkätsvaren huvudsakligen om våld i nära relationer, till exempel hur våldet ser ut, hur det drabbar barnen och hur man som sjukvårdspersonal ska agera då man träffar på kvinnor som är utsatta för våld. Inget lärosäte har, som tidigare nämnts, uttalade lärandemål för området.

När det gäller våld mot barn handlar undervisningen bland annat om barn och ungdomar som far illa, om sexuella övergrepp, mobbning, självskaðebeteenden samt om missbruk, riskbruk och omsorgssvikt i familjen. Andra ämnen som tas upp är lagar, styrdokument och konventioner samt hur våld kan upptäckas och hur barnsjuksköterskan kan agera vid misstanke om våld. Två lärosäten har lärandemål

avseende utbildningen som helhet och målen handlar bland annat om att studenten ska ha kunskap om barn som far illa och är utsatta på annat sätt. Fyra lärosäten har mål när det gäller vissa kurser. Några exempel på sådana mål är att studenten ska

- kunna förklara och bedöma skador och sjukdomstillstånd som är vanligt förekommande inom barnhälsovården och elevhälsans medicinska insatser utifrån ett omvårdnadsperspektiv.
- självständigt kunna analysera och åtgärda illabefinnande och lidande hos barn inom akutvård och palliativ vård samt utvärdera effekten av vidtagna åtgärder.
- kunna redogöra för barnsjuksköterskans roll, ledande funktion och arbetsområde utifrån aktuella författningar, lagar, riktlinjer, rekommendationer samt konventionen om barns rättigheter.
- visa förmåga till självvransakan relevant för yrkesutövningen.
- kunna identifiera barn och ungdomar med behov av särskilt stöd samt värdera, bedöma och samordna behov av vård och stöd.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen om de tre områdena är i vilken utsträckning som det ingår undervisning på en teoretisk nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesutövningen. När det gäller mänskliga rättigheter verkar det senare, praktiska, perspektivet ha störst utrymme medan båda aspekterna finns med i ungefär samma utsträckning i undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. När det gäller de två senare områdena är det en till två lärosäten som svarar att det inte ingår någon undervisning alls om hur man kan agera i det framtida yrket.

Tabell 88. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	7	10
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå	10	7	10
Ja, i stor utsträckning	4	1	6
Ja, i viss utsträckning	6	5	3
Nej	0	1	1
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket	10	7	10
Ja, i stor utsträckning	8	1	7
Ja, i viss utsträckning	2	4	2
Nej	0	2	1

Undervisningsformer och examination

Nästan alla lärosäten uppger att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är integrerad i den övriga undervisningen på utbildningen. Ett lärosäte svarar att vissa delar integreras medan andra ges i form av separata kurser eller kursmoment.

Den vanligaste undervisningsformen när det gäller mänskliga rättigheter är enligt enkätsvaren eget arbete med skriftliga uppgifter. Beträffande mäns våld mot kvinnor är föreläsningar den vanligaste undervisningsformen, följt av seminarier och egen inläsning av litteratur. När det gäller våld mot barn är seminarier, egen inläsning av litteratur och föreläsningar de vanligaste undervisningsformerna. Eget arbete med skriftliga uppgifter förekommer också vid flera utbildningar.

Nästan alla lärosäten svarar att det ingår kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn. I undervisningen om mäns våld mot kvinnor är det däremot bara två av utbildningarna som svarar att det ingår kurslitteratur. Av lärosätenas kommentarer framgår att kurslitteraturen bland annat består av vetenskapliga böcker och artiklar samt FN:s konvention om barnets rättigheter.

Samtliga lärosäten uppger att det förekommer examination i undervisningen om mänskliga rättigheter och en majoritet av dessa lärosäten uppger att alla moment examineras inom området. När det gäller våld mot barn svarar alla utom ett lärosäte att det förekommer examination och i flertalet fall handlar det om att vissa moment examineras. Däremot är det endast ett lärosäte som svarar att det förekommer examination inom området mäns våld mot kvinnor.

Den vanligaste examinationsformen när det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn är seminarier och muntliga presentationer, men andra examinationsformer förekommer också. När det gäller mäns våld mot kvinnor sker examinationen enbart genom skriftlig tentamen.

Tabell 89. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	7	10
Undervisningsformer²			
Föreläsningar	9	4	9
Seminarier	9	2	10
Handledning	3	0	2
Eget arbete med skriftliga uppgifter	10	1	7
Gruppövningar	5	0	4
Egen inläsning av litteratur	9	2	10
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	9	1	5
Kurslitteratur ingår om området	9	2	8
Examination			
Alla moment examineras	6	1	3
Vissa moment examineras	4	0	6
Inga moment examineras	0	6	1

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² En utbildning som har undervisning i mäns våld mot kvinnor har inte besvarat denna fråga för området.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Enkätsvaren visar att mellan en och fyra lärare deltar i undervisningen om de tre områdena. Antalet lärare verkar vara störst inom området mänskliga rättigheter och minst inom området mäns våld mot kvinnor.

Enkätsvaren visar att de lärare som undervisar om de tre områdena i de flesta fall kommer från den egna institutionen, och det gäller samtliga tre områden. I undervisningen om mäns våld mot kvinnor är det dessutom relativt vanligt att företrädare för en annan statlig myndighet deltar i undervisningen. Det förekommer också att andra yrkesgrupper undervisar, till exempel läkare, psykologer och socionomer. I de fall lärarna är verksamma inom akademien är de oftast lektorer och i vissa fall professorer och adjunkter.

Lärarnas kompetens när det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn består oftast i att de har erfarenhet av att arbeta inom det yrke som utbildningen leder fram

till, det vill säga som specialistsjuksköterska. Vid ett fåtal lärosäten har man även lärare som arbetar med frågor som rör området i ett yrke utanför akademien. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det vanligast att lärarnas kompetens består i att de bedriver eller har bedrivit egen forskning inom området. Av enkätsvaren framgår dock inte vad forskningen handlar om.

Tabell 90. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	10	7	10
Personer som undervisar²			
Lärare på den egna institutionen	10	3	7
Lärare på en annan institution	1	1	3
Företrädare för annan statlig myndighet	1	3	2
Företrädare för en frivilligorganisation	0	0	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	2	0	1
Lärarnas kompetens inom respektive område³			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	1	2	1
Arbetar med området i yrke utanför akademien	2	1	3
Har gått kurser/utbildningar inom området	1	1	2
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	8	1	5

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

² För en utbildning saknas svar på frågan om våld mot barn.

³ För två utbildningar saknas svar på frågan om mäns våld mot kvinnor respektive våld mot barn.

Planerade förändringar

Av de tio lärosäten som har besvarat enkäten är det tre som uppger att de planerar att genomföra förändringar i undervisningen om mänskliga rättigheter, fyra som planerar förändringar i undervisningen om mäns våld mot kvinnor och två som planerar förändringar i undervisningen om våld mot barn. De förändringar som planeras är bland annat att förändra lärandemål och bedömningskriterier, att tydligare fokusera på mäns våld mot kvinnor som en orsak till barns ohälsa samt att integrera områdena mer i så kallade "case".

Tandläkarexamen

Tandläkarexamen ges på avancerad nivå och omfattar 300 högskolepoäng, vilket motsvarar 5 års heltidsstudier. Av dessa 300 högskolepoäng ska minst 30 bestå av ett självständigt arbete.

Enligt examensordningen är det övergripande målet med utbildningen att studenten ska ”visa sådan kunskap och förmåga som krävs för behörighet som tandläkare”. Dessutom ska studenten uppfylla ett antal mer specifika examensmål. Mänskliga rättigheter nämns uttryckligen i ett av dessa mål och innebär att studenten ska ”visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällseliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna”.

Våren 2015 hade följande fyra lärosäten examenstillstånd för tandläkarexamen: Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Malmö högskola och Umeå universitet. Läsåret 2013/2014 fanns det totalt 1 580 studenter registrerade på utbildningar mot tandläkarexamen, varav 350 var programnybörjare. Flest registrerade studenter och flest nybörjare hade Göteborgs universitet, följt av Karolinska institutet. Läsåret 2013/2014 utfärdades det drygt 230 tandläkarexamina. Karolinska institutet var det lärosäte som utfärdade flest examina, drygt 70 stycken.

Samtliga fyra lärosäten med examenstillstånd för tandläkarexamen har besvarat UKÄ:s enkät. Det innebär att det inte finns något bortfall när det gäller tandläkarprogrammet.

Undervisning om de tre områdena

Enligt enkätsvaren ingår det undervisning om mänskliga rättigheter och våld mot barn i alla fyra utbildningar medan undervisning om mäns våld mot kvinnor ingår i två utbildningar. Övriga två lärosäten uppger att det inte ingår explicit men att det ändå kan komma upp, bland annat i samband med att dentala trauma diskuteras.

Tabell 91. Lärosäten med examenstillstånd för tandläkarexamen, antal nybörjare läsåret 2013/14, om lärosätet har besvarat UKÄ:s enkät och om det enligt enkätsvaren ingår undervisning om de tre områdena.

Lärosäten med examenstillstånd vt 2015	Antal nybörjare läsåret 2013/14	Besvarat enkäten (1=Ja, 0=Nej)	Undervisning ingår (1=Ja, 0=Nej):		
			Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Totalt	353	4	4	2	4
Göteborgs universitet	112	1	1	0	1
Karolinska institutet	92	1	1	1	1
Umeå universitet	81	1	1	1	1
Malmö högskola	68	1	1	0	1

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om de tre områdena i samtliga fall ges vid den egna institutionen. I något fall ges undervisningen om våld mot barn både vid den egna institutionen och vid en annan institution.

Två lärosäten har besvarat frågan om hur länge undervisningen har funnits och båda dessa lärosäten uppger att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn infördes någon gång mellan 2005 och 2010. Enligt lärosätena är det dock svårt att ge ett exakt svar på frågan.

Undervisningens omfattning

När det gäller omfattningen på undervisningen är mänskliga rättigheter det område som verkar få mest utrymme mätt i antalet lärarledda undervisningstimmar.

Undervisning om våld mot barn tycks däremot förekomma i förhållandevis liten omfattning vid de tre utbildningar som har besvarat frågan. Endast ett lärosäte har besvarat frågan när det gäller mäns våld mot kvinnor och några slutsatser om detta område är därför svåra att dra. Det är också bara ett lärosäte som har besvarat frågan om antal högskolepoäng och enligt det svaret handlar det om mellan 1 och 5 högskolepoäng när det gäller samtliga tre områden.

Tabell 92. Omfattning på undervisningen om de tre områdena (totalt antal lärarledda undervisningstimmar och högskolepoäng). Antal utbildningar per svarsalternativ.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	4	2	4
Antal lärarledda undervisningstimmar			
0 (Ingen undervisning)	0	2	0
1–10	1	1	2
11–20	1	0	1
21–	1	0	0
Inget svar/går inte att uppge	1	1	1
Antal högskolepoäng som examineras			
0 (Ingen undervisning eller examination)	1	3	2
1–5	1	1	1
6–10	0	0	0
11–	0	0	0
Inget svar/går inte att uppge	2	0	1

Det är ovanligt att lärosätena erbjuder undervisning om de tre områdena utöver den undervisning som omfattar alla studenter på utbildningen. Några lärosäten förklarar dock att mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn ibland tas upp inom ramen för studenternas examensarbeten.

Mål och innehåll

Enligt enkätsvaren är kunskap om mänskliga rättigheter inskriven i både utbildningsplanen och i en eller flera kursplaner vid två av utbildningarna. Vid de andra två utbildningarna är det inte inskrivet i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner. Två lärosäten uppger att de har lärandemål för undervisningen om mänskliga rättigheter medan övriga två lärosäten svarar att de saknar mål.

När det gäller mäns våld mot kvinnor visar enkätsvaren att det inte är inskrivet i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner vid någon av de två utbildningar som har undervisning om området. Ett av lärosätena svarar att man har uttalade lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor medan det andra lärosätet uppger att de inte har några uttalade mål för undervisningen om området.

Kunskap om våld mot barn är inskriven i en eller flera kursplaner vid en utbildning medan övriga tre lärosäten svarar att det inte är inskrivet i vare sig utbildningsplaner eller kursplaner. Vidare är det två lärosäten som uppger att de har lärandemål för undervisningen om våld mot barn. Övriga två lärosäten svarar att de inte har några mål för undervisningen om området.

Tabell 93. Antal utbildningar där kunskap om de tre områdena är inskriven i utbildningsplaner/ kursplaner och där det finns uttalade mål för undervisningen.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	4	2	4
Området är inskrivet i utbildningsplan/kursplan			
Både i utbildningsplan och kursplan	2	0	0
I utbildningsplan	0	0	0
I kursplan/kursplaner ¹	0	0	1
Inte inskrivet	2	2	3
Inget svar	0	0	0
Uttalade mål finns avseende området			
Både för hela utbildningen och vissa kurser	1	0	0
För hela utbildningen ²	1	0	1
För vissa kurser	0	1	1
Inga uttalade mål	2	1	2
Inget svar	0	0	0

¹ När det gäller våld mot barn saknas svar på frågan om kunskap om området är inskrivet i utbildningsplanen.

² När det gäller mänskliga rättigheter samt våld mot barn saknas svar på frågan om det finns mål för vissa kurser.

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter huvudsakligen handlar om barnkonventionen, lagar och förordningar, rätten till lika vård samt frågan om anmälningsplikt. Andra ämnen som tas upp är vårdssituationer ur ett beroendeperspektiv samt ur ett genusperspektiv, etik och tandläkarförbundets etiska riktlinjer samt frågor om integritet, medbestämmanderätt och autonomi. Förutom det mål från examensordningen som specifikt handlar om mänskliga rättigheter är det två lärosäten som har lärandemål för vissa kurser inom ramen för utbildningen. Ett av dessa beskriver innehållet i målen, bland annat att studenten ska

- kunna beskriva psykologiska och etiska aspekter på odontologisk och medicinsk behandling.
- ha kunskap om och förståelse för privata, personliga och professionella samtal, livsrum och gränser.

Undervisningen om mäns våld mot kvinnor handlar enligt enkätsvaren huvudsakligen om våld i nära relationer, hur det kan upptäckas i vården och hur vårdgivaren bör agera. Även anmälningsplikten tas upp i undervisningen, oftast i samband med dentala trauman. Som nämndes ovan är det inget lärosäte som har lärandemål för undervisningen om mäns våld mot kvinnor.

Undervisningen om våld mot barn handlar enligt enkätsvaren främst om skador, symptom på våld, konsekvenser för hälsan samt om våldets förekomst både internationellt och i Sverige. I undervisningen tas också FN:s dokument gällande barnaga upp samt anmälningsplikten, socialtjänstlagen och socialtjänstens funktion. Liksom för mäns våld mot kvinnor sker undervisningen vanligen i samband med moment som handlar om dentala trauman. De lärandemål som är kopplade till undervisningen berör barns rättigheter, barnkonventionen och dentala trauman. I enkätsvaren finns ett mål som rör våld mot barn. Målet innebär att studenten ska

- redogöra för, förklara och praktisera rättsodontologiska principer i den dagliga tandvårdsverksamheten.

En annan fråga som rör innehållet i undervisningen om de tre områdena handlar om i vilken utsträckning som det ingår undervisning på en teoretisk och övergripande nivå respektive undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera i den framtida yrkesrollen. Enkätsvaren tyder på att både den teoretiska och praktiska aspekten finns med på alla utbildningar men att den teoretiska aspekten betonas mer i undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn.

Tabell 94. Antal utbildningar med undervisning om de tre områdena på en övergripande/teoretisk nivå respektive undervisning om bedömningar/agerande i yrket.

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	4	2	4
Undervisning på en övergripande/teoretisk nivå			
Ja, i stor utsträckning	2	0	3
Ja, i viss utsträckning	2	2	1
Nej	0	0	0
Undervisning om bedömningar/agerande i yrket			
Ja, i stor utsträckning	1	0	1
Ja, i viss utsträckning	3	2	3
Nej	0	0	0

Undervisningsformer och examination

Av enkätsvaren framgår att undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn integreras i den övriga undervisningen vid samtliga utbildningar. Två lärosäten uppger att alla moment integreras och ett att vissa moment integreras medan andra ges i form av separata kurser eller kursmoment. Ett lärosäte har inte besvarat frågan.

Den undervisningsform som enligt enkätsvaren är vanligast är föreläsningar och det gäller samtliga tre områdena. Seminarier är också relativt vanligt förekommande, särskilt i undervisningen om mänskliga rättigheter och våld mot barn. Två av lärosätena förklarar att även andra undervisningsformer kan förekomma, till exempel arbete med patientfall och kliniskt arbete.

Ett lärosäte uppger att man använder kurslitteratur i undervisningen om samtliga tre områden medan övriga tre lärosäten enligt enkätsvaren saknar kurslitteratur. Ett lärosäte har inte besvarat frågan.

Examination förekommer vid tre av fyra utbildningar när det gäller mänskliga rättigheter, vid en av två utbildningar när det gäller mäns våld mot kvinnor och vid två av fyra utbildningar när det gäller våld mot barn. I samtliga fall rör det sig om att vissa moment examineras. I de fall där det förekommer examination är skriftlig tentamen samt seminarier och muntliga presentationer de vanligaste examinationsformerna. Ett lärosäte kommenterar att de även använder sig av examination genom patientfallsredovisning.

Tabell 95. Undervisningsformer och examination. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	4	2	4
Undervisningsformer			
Föreläsningar	4	2	4
Seminarier	3	1	2
Handledning	3	0	1
Eget arbete med skriftliga uppgifter	1	0	1
Gruppövningar	0	1	0
Egen inläsning av litteratur	0	0	0
Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)	0	0	0
Kurslitteratur ingår om området²	1	1	1
Examination			
Alla moment examineras	0	0	0
Vissa moment examineras	3	1	2
Inga moment examineras	1	1	2

¹ När det gäller undervisningsformer kunde mer än ett svarsalternativ anges.

² En utbildning har inte besvarat frågan när det gäller mänskliga rättigheter och våld mot barn.

Lärarna och deras kompetens inom de tre områdena

Enligt lärosätena är det svårt att uppge hur många lärare som undervisar om de tre områdena och två lärosäten har inte besvarat frågan. De två lärosäten som har svarat på frågan uppger att en till tre lärare undervisar om de olika områdena, med reservation för att antalet kan variera något över tid.

Det vanligaste är att de lärare som undervisar om de tre områdena kommer från den egna institutionen. I enstaka fall undervisar även lärare från andra institutioner, företrädare för en annan statlig myndighet och lärare som är verksamma inom det yrke som utbildningen leder fram till, det vill säga som tandläkare. I de fall lärarna är verksamma inom akademien är de oftast professorer eller lektorer. När det gäller undervisningen om mäns våld mot kvinnor förekommer det även att adjunkter och doktorander undervisar.

Av enkätsvaren framgår att lärarnas kompetens inom de tre områdena oftast består i att de har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till. Det förekommer också att lärarna bedriver eller har bedrivit forskning inom området, i första hand om våld mot barn men även om mäns våld mot kvinnor. Av enkätsvaren framgår dock inte vilka forskningsämnen det rör sig om.

Tabell 96. Lärarna och deras kompetens. Antal utbildningar per svarsalternativ.¹

	Mänskliga rättigheter	Mäns våld mot kvinnor	Våld mot barn
Utbildningar med undervisning om området	4	2	4
Personer som undervisar			
Lärare på den egna institutionen	4	2	4
Lärare på en annan institution	1	0	2
Företrädare för annan statlig myndighet	0	1	1
Företrädare för en frivilligorganisation	0	0	0
Verksam i det yrke som utbildningen leder fram till	1	1	2
Lärarnas kompetens inom respektive område			
Bedriver/har bedrivit egen forskning på området	0	1	2
Arbetar med området i yrke utanför akademien	1	1	2
Har gått kurser/utbildningar inom området	1	1	2
Erfarenhet av yrket som utbildningen leder fram till	3	2	4

¹ Det var möjligt att ange mer än ett svarsalternativ på frågorna i tabellen.

Planerade förändringar

Tre av fyra lärosäten planerar att genomföra olika förändringar när det gäller undervisningen om de tre områdena. Det fjärde lärosätet har inte besvarat frågan. De förändringar som planeras handlar främst om att tydliggöra, och ibland införa, mål om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn i kursplaner. Två lärosäten planerar också att införa olika former av heldagar för studenterna. Ett av dessa lärosäten planerar även en utbildningsdag om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn för personalen på institutionen.

Bilaga 2: Enkät till lärosätena

LÄROSÄTE

Ange vilket lärosäte svaren gäller:

UTBILDNING

Ange namn på den utbildning svaren gäller:

Ange vilken examen utbildningen leder fram till:

1. Barnmorskeexamen
2. Förskollärarexamen
3. Grundlärarexamen. Ange även vilken eller vilka inriktningar svaren gäller:
 - a) Inriktning mot arbete i fritidshem
 - b) Inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans åk. 1–3
 - c) Inriktning mot arbete i grundskolans åk. 4–6
4. Juristexamen
5. Läkarexamen
6. Psykologexamen
7. Psykoterapeutexamen
8. Sjuksköterskeexamen
9. Socionomexamen
10. Specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar
11. Tandläkarexamen
12. Yrkeslärarexamen
13. Ämneslärarexamen. Ange även vilken eller vilka inriktningar svaren gäller:
 - a) Inriktning mot arbete i grundskolans åk. 7–9
 - b) Inriktning mot arbete i gymnasieskolan

INSTITUTION/MOTSVARANDE

Ange vid vilken institution/motsvarande utbildningen ges:

KONTAKTPERSON

Namn:

Befattning/funktion:

E-postadress:

Telefonnummer:

Inledande frågor

- 1) Ingår undervisning om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i utbildningen? De som svarar nej på någon av delfrågorna a, b eller c går till fråga 2 och svarar på varför respektive område inte ingår. De som svarar ja på alla delfrågorna går direkt till fråga 3.

1. Ja
2. Nej

Plats för kommentarer:

- 2) Varför ingår inte undervisning om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i utbildningen? Ange de viktigaste skälen i punktform. De som har svarat nej på alla delfrågorna a, b och c i fråga 1 går direkt till fråga 23 efter att ha svarat på fråga 2.

.....

- 3) Var ges undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Flera svarsalternativ är möjliga.
1. Vid den egna institutionen
 2. Vid en annan institution
 3. Utanför akademin, ange var:
 4. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

- 4) Vilket läsår infördes undervisning om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn på utbildningen?

Läsåret

Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

- 5) I vilken omfattning ingår undervisning om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i utbildningen? Ange antal timmar av lärarledd undervisning per termin samt totalt för utbildningen. Fyll i siffran 0 om ingen sådan undervisning ges och hoppa över de terminer som inte ges inom utbildningen.

1. Termin 1: timmar
2. Termin 2: timmar osv.
3. Termin 3: timmar
4. Termin 4: timmar
5. Termin 5: timmar
6. Termin 6: timmar
7. Termin 7: timmar
8. Termin 8: timmar
9. Termin 9: timmar
10. Termin 10: timmar
11. Termin 11: timmar
12. Totalt under utbildningen: timmar

Vet inte/det går inte att urskilja antalet timmar

Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

Undervisningens mål och innehåll

6) Är kunskap om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn inskrivet i utbildningens utbildningsplan?

1. Ja
2. Nej
3. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

7) Är kunskap om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn inskrivet i en eller flera kursplaner inom ramen för utbildningen?

1. Ja
2. Nej
3. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

8) Finns det uttalade mål för undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i utbildningen? Frågan avser mål för utbildningen som helhet och inte mål för kurser inom ramen för utbildningen.

1. Ja
2. Nej
3. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Om ja, ange målen i punktform:

Plats för kommentarer:

9) Finns det uttalade mål för undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i vissa kurser som ges inom ramen för utbildningen? Frågan gäller enbart kurser som omfattar alla studenter som går utbildningen och inte valbara kurser.

1. Ja
2. Nej
3. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Om ja, ange för varje kurs kursens namn samt målen i punktform:

.....

Plats för kommentarer:

10) Vad är det huvudsakliga innehållet i undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Ange i punktform. Frågan gäller enbart undervisning som omfattar alla studenter som går utbildningen och inte till exempel valbara kurser som ges inom ramen för utbildningen.

Innehåll:

Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

11) Erbjuder ni någon undervisning om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn som inte omfattar alla studenter som går utbildningen? Det kan exempelvis röra sig om valbara kurser eller annan undervisning som inte riktar sig till alla studenter på utbildningen.

1. Ja
2. Nej
3. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Om ja, beskriv vad i punktform:

12) Ingår följande aspekter i undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn?

1. Undervisning på en övergripande och/eller teoretisk nivå:
 - a. Ja, i stor utsträckning
 - b. Ja, i viss utsträckning
 - c. Nej
 - d. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området
2. Undervisning om hur man kan förhålla sig, göra bedömningar och agera med beaktande av de mänskliga rättigheterna/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i den framtida yrkesutövningen:
 - a. Ja, i stor utsträckning
 - b. Ja, i viss utsträckning
 - c. Nej
 - d. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

13) Ingår det kurslitteratur i undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn?

1. Ja
2. Nej
3. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

Undervisningsformer och examination

14) Integreras undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn i andra moment eller ges den som en separat kurs eller ett separat kursmoment?

1. Den integreras
2. Den ges separat
3. Vissa delar integreras och andra ges separat
4. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

15) I vilken form sker undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Flera svarsalternativ är möjliga.

1. Föreläsningar
2. Seminarier
- 3.Handledning

4. Eget arbete med skriftliga uppgifter
5. Gruppövningar
6. Egen inläsning av litteratur
7. Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)
8. Annat:
9. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

- 16) Examineras studenterna i mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? De som svarar nej på alla delfrågorna a,b och c går vidare till fråga 19, övriga går till fråga 17 och 18.
1. Ja, alla moment examineras
 2. Ja, vissa moment examineras
 3. Nej
 4. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

- 17) Vilka examinationsformer används när det gäller mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Flera svarsalternativ är möjliga.
1. Skriftlig tentamen
 2. Seminarier och muntliga presentationer
 3. Skriftliga inlämningsuppgifter och PM
 4. Uppsatsarbete och eget projektarbete
 5. Annat:
 6. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

- 18) Hur många högskolepoäng motsvarar examinationen inom mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Ange antal högskolepoäng totalt under utbildningen för respektive område.

Antal högskolepoäng:

Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

Lärarna och deras kompetens

- 19) Hur många lärare deltar i undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn på utbildningen?

Antal:

Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

- 20) Vem/vilka är det som undervisar om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn på utbildningen? Flera svarsalternativ är möjliga.
1. Lärare på den egna institutionen

2. Lärare vid en annan institution
3. Företrädare för en annan statlig myndighet
4. Företrädare för en frivilligorganisation
5. Person som är verksam i det yrke som utbildningen leder fram till
6. Andra, ange vilka:
7. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

21) Om lärarna som undervisar om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn finns inom akademien, vilken befattning har de? Flera svarsalternativ är möjliga.

1. Professor
2. Lektor
3. Adjunkt
4. Meriteringsanställning
5. Doktorand
6. Annan, ange vilken:
7. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

22) Vilken kompetens har lärarna inom mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Flera svarsalternativ är möjliga.

1. De bedriver/har bedrivit egen forskning på området
2. De arbetar med frågor om mänskliga rättigheter i ett yrke utanför akademien
3. De har gått kurser/utbildningar inom området
4. De har erfarenhet av att arbeta i det yrke som utbildningen leder fram till
5. Annat, ange vad:
6. Inte aktuellt, det ingår ingen undervisning om området

Plats för kommentarer:

Avslutande frågor

23) Planerar ni några förändringar när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter/mäns våld mot kvinnor/våld mot barn? Det kan handla om omfattningen på undervisningen, undervisningens mål och innehåll, undervisningsformer och examinationsformer, lärarnas kompetens eller något annat som rör undervisningen. Det kan också handla om att införa undervisning om ett område som inte redan ingår i utbildningen.

1. Ja
2. Nej

Om ja, på vilket/vilka sätt och när?

Plats för kommentarer:

24) I UKÄ:s uppdrag ingår att redogöra för goda exempel på hur frågor om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i olika yrkesutbildningar. Här finns möjlighet att ge förslag på någon eller några utbildningar som skulle kunna fungera som goda exempel på hur dessa områden beaktas.

1. Den egna utbildningen
2. Annan utbildning/andra utbildningar:

Plats för kommentarer:

25) Om ni har andra synpunkter när det gäller undervisningen om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn får ni gärna framföra dem här. Ni får också gärna lämna synpunkter på enkäten.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapsnation. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

www.uka.se

